

พระรัตนตรัย

พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ

พร รัตนสุวรรณ

● มโนปุพพวงมา ธมมา ●

สำนักคั่นคว่าทางวิญญาน

หนังสือ

ผู้เขียน

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ครั้งที่ ๑

เจ้าของผลงาน

ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ

ผู้จัดการ

ผู้จัดหาทุน

ผู้จัดรูปเล่มหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ผู้ออกแบบปก

คณะพิสูจน์อักษร

ผู้ประสานงาน

ผู้ให้คำปรึกษาเรื่องหนังสือ

อิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของลิขสิทธิ์

พระรัตนตรัย

พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ

พร รัตนสุวรรณ

สิงหาคม ๒๕๖๔

สำนักคั่นคว่าทางวิญญาน

ศรีเพ็ญ จัตูหะศรี

ฝั่งผิว พัฒนประภาพันธุ์

ทวี ลีลาเวชบุตร

ชลิกา โรจนโกศล

ศมานันท์ ถนัดธรรมกุล

บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด

สำนักคั่นคว่าทางวิญญาน

สอาด แก้วเกษ

สุภาณี หงส์เงิน

ทวี ลีลาเวชบุตร

กิตติ รัตนศรีวิจิตร

นริศ เรเชียงแสน

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

พงษ์เพชร อมรสิทธิ์

ดร.นันทพล โรจนโกศล

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๔๗/๒ ถ.สามเสน บางลำพู

กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๙๒ ๒๐๒๕

พระรัตนตรัย
พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ

โดย

พร รัตนสุวรรณ

จัดพิมพ์โดย

สำนักคัมภีร์ทางวิญญาน

สงวนลิขสิทธิ์

สถิติการพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๔	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๓	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

หนังสือ

“พระรัตนตรัย พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ”

เล่มนี้ มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ จัดทำขึ้นใหม่

ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๖๔

คำนำ

ผู้ที่จะศึกษาเรื่อง พุทธคุณ ธรรมคุณ และ สังฆคุณ ให้เข้าใจอย่างซาบซึ้งนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำคือ หัวข้อซึ่งเป็นคำบาลีพร้อมทั้งคำแปลสั้นๆ ดังที่นำมาพิมพ์ไว้ในอันดับต่อไปนี้จะต้องพยายามท่องจำให้ขึ้นใจพร้อมกับนึกแปลในใจได้ทันทีด้วย อันนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้าหัวข้อจำไม่ได้ หรือจำได้แต่แปลไม่ได้ ก็ไม่มีทางที่จะเกิดความซาบซึ้งในเรื่องคุณของพระรัตนตรัย เพราะเหตุนี้จึงต้องนำมาพิมพ์ไว้ในตอนนี้นัก่อนดังต่อไปนี้

พุทธคุณ

อิติปิ	แม้เพราะเหตุนี้
โส ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
อรห	จึงเป็นผู้ไกลกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ควรบูชา

สมมาสมพุทฺโธ	เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
วิชาจาจรณสมปนฺโน	เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วย วิชา และจรณะ
สุคติโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู	เป็นผู้ทรงรู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า
สตถา เทวมนุสฺसानิ	เป็นศาสดาของเทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้เบิกบานแล้ว
ภควาติ	เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้

ธรรมคุณ

สุวากุขชาติ ภควตา ธมฺโม	พระธรรมคือคำสอนพระผู้มี พระภาคเจ้าตรัสไว้ได้แล้ว
สนฺทิฎฺฐิโก	เป็นความจริงที่บุคคลพึงเห็น ได้เอง

อกาลิโก	เป็นสิ่งที่ไม่มีกาลเวลา
เอหิ ปสฺสสิโก	เป็นความจริงที่จะร้องเรียกผู้ อื่นให้มาดูได้
โอบนยฺยิโก	เป็นความดีที่ใคร ๆ จะพึง น้อมนำเข้ามาในตนได้
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ	เป็นสิ่งที่มีความค่า ซึ่งวิญญูชน ทั้งหลาย พึงรู้ได้เฉพาะตัว ดังนี้

สังฆคุณ

สุปฏิปนฺโน ภควโต	หมู่แห่งสาวกของพระผู้มี
สาวกสงฺโฆ	พระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี
อุชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต	หมู่แห่งสาวกของพระผู้มี
สาวกสงฺโฆ	พระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรง
ญายปฏิปนฺโน ภควโต	หมู่แห่งสาวกของพระผู้

สาวกสงฆ์

มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติ
เพื่อความหลุดพ้น

สามีจิปฏิปันโน ภควโต

หมู่แห่งสาวกของพระผู้

สาวกสงฆ์

มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติ
สมควร

ยทิท

หมู่แห่งสาวกนี้คือใคร?

จตุตตาริ ปุริสยุดานิ

คือพระอริยบุคคลนับเป็น

อภิสฺสู ปุริสบุคคลา

คู่ได้ ๔ นับเรียงองค์ได้ ๘

เอส ภควโต สาวกสงฆ์

นี้แหละ คือหมู่แห่งสาวกของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า

อาหุเนยฺโย

ซึ่งเป็นผู้ควรแก่สักการะ ที่
เขานำมาบูชา

ปาหุเนยฺโย

เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ

ทกฺขิณฺเญยฺโย

เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน
คือของทำบุญ

อณฺชลิกรณฺเญยฺโย

เป็นผู้ควรแก่การไหว้

อนุดตํ ปุณฺณกฺเขตตํ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม
 โลกสฺสชาติ ของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่ง
 กว่า ดังนี้

โดยปกติคนไทยทั่วไปนิยมการสวดมนต์ก่อนเข้า
 นอน หรือไม่เช่นนั้นก็นอนเช้า หรือในเวลาใดเวลาหนึ่ง
 ที่เหมาะสมสำหรับตนเอง การสวดมนต์ที่คนไทยส่วนใหญ่
 จะต้องสวดกันอยู่เสมอก็คือ คุณพระรัตนตรัยดังที่กล่าวมา
 ซึ่งเป็นการสวดอย่างพิศดาร แต่ถ้าเวลานั้นน้อย ก็จะมีสวดแต่
 เพียงสั้น ๆ ดังต่อไปนี้

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ บริสุทธิ ตรัสรู้เองโดยชอบ
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาทेमิ	ข้าพเจ้า ขอภิวาทกราบไหว้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น
สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรมคือคำสอน พระผู้มี พระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

ธมฺมํ นมสฺสสามิ	ข้าพเจ้าขอนมัสการซึ่งพระ ธรรม
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโม	หมู่แห่งสาวกของพระผู้ มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติ ดีแล้ว
สงฺฆํ นมามิ	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบรรดา สาวกที่ปฏิบัติดีทั้งหลายเหล่า นั้น

บทสวดมนต์ดังที่กล่าวมานี้โดยปกตินักเรียนได้สวดกันเป็นประจำในเวลาก่อนเรียน แต่บางโรงเรียนก็อาจจะไม่ใช่สวดเป็นประจำทุกวัน แต่ถึงกระนั้นในอาทิตย์หนึ่งๆ ก็จะต้องมีการสวด อย่างน้อยก็ในวันสุดสัปดาห์ เพราะฉะนั้นจึงน้อยคนมากที่จะจำบทสวดมนต์เหล่านี้ไม่ได้ แต่ส่วนมากไม่รู้คำแปล และเวลาสวดมนต์ จิตใจก็ไม่อยู่กับคำสวดมนต์ มักจะสวดกันสักแต่ทำตามระเบียบเท่านั้น

อันที่จริงแม้เราจะสวดมนต์เพียงสั้นๆ แต่ถ้าสามารถบังคับใจให้อยู่กับคำสวดมนต์ได้ทุกคำ โดยไม่ไปนึกถึงสิ่งอื่นในขณะที่สวด

และในเวลาเดียวกันก็นึกแปล่ได้ทันทีด้วย โดยวิธีนี้ก็เท่ากับเราหัดทำสมาธิ ฉะนั้นในเมื่อทำบ่อยๆ เราก็จะรู้สึกว่ เราสามารถทำจิตให้สงบสบายในเวลาที่เราต้องการได้เสมอ และยิ่งกว่านั้น ถ้าหากว่าคนไหนจะใช้บทสวดมนต์เหล่านี้ แทนความคิดฟุ้งซ่านในเวลาอยู่ว่างๆ ไม่มีอะไรจะทำ เช่น นั่งอยู่บนรถ หรือในเวลาที่เราพักผ่อนนอนบนเก้าอี้เอน ครึ่งตัว หรือในเวลานอนก่อนที่จะหลับ แทนที่เราจะนึกถึงเรื่องอะไรต่ออะไรต่างๆ โดยไม่มีสาระ เราก็นึกสวดมนต์ในใจเข้าไปก็เข้ามาจนกว่าจะหลับ โดยวิธีนี้จะเป็นการเพิ่มพูนสมาธิได้อย่างดียิ่ง โปรดจำไว้ให้ดีกว่า คนที่หมั่นฝึกสมาธิไว้เสมอเท่านั้น ในเวลาที่มีเรื่องยุ่งยากลำบากใจเกิดขึ้น หรือในเวลาที่ต้องการจะรวบรวมกำลังใจ กำลังสติปัญญาเพื่อตัดสินใจแก้ปัญหา หรือเพื่อขบคิดปัญหานั้น จึงจะสามารถทำใจให้สงบได้โดยไม่ยาก แต่สำหรับบุคคล ที่พอมีเวลาว่าง ก็ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน คิดอะไรต่ออะไรเรื่อยเปื่อย การกระทำเช่นนี้ออกจากจะเป็นการเสียเวลาโดยไม่ได้รับประโยชน์อะไรแล้ว ยังทำให้พื้นจิตใจ

พลอยเสียไปด้วย เพราะเป็นการสะสมวิบากที่ไม่ดีเข้าไป คนบางคนที่เป็นโรคประสาท ก็เพราะไม่เคยพยายามที่จะ หัดบังคับใจของตัวเองให้มีความสงบเสียบ้าง ชอบทำอะไร ตามอารมณ์จนเกินไป จนกระทั่งนิสัยเสีย บังคับจิตใจของ ตนเองไม่ได้เลย เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้แนะนำว่า ใน เวลาที่อยู่ว่าง ๆ ไม่มีอะไรจะทำนั้น ก็ขอให้พยายามนึกสวด มนต์ในใจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

การสวดมนต์ ซึ่งจะเป็นการสวดในใจหรือสวด ออกเสียงก็ตาม เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก และเป็นความ จำเป็นที่จะต้องสวดอยู่เสมอด้วย เพราะอย่างน้อย ใน เมื่ออยู่ว่าง ๆ ไม่มีอะไรทำ ถ้านึกสวดมนต์ในใจเข้าไปซ้ำ มาตลอดเวลาที่ว่างอยู่ และพยายามบังคับใจให้อยู่กับคำ สวดมนต์ด้วย ถ้าทำได้เสมอทุกครั้งที่ต้องการจะทำก็เป็น เครื่องรับรองได้ว่าโรคประสาทไม่เป็นแน่ เพราะคนที่เป็น โรคประสาทจะบังคับใจให้อยู่กับคำสวดมนต์ไม่ได้ นอก จากจะทำได้ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้น ในเมื่อยัง สวดมนต์ได้ โดยที่สามารถบังคับใจให้อยู่กับคำสวดมนต์ได้ ตลอดเวลา ก็แปลว่าสุขภาพจิตยังดีอยู่

และอีกประการหนึ่งการสวดมนต์หรือการสาธยายมนต์ยามมนต์ ซึ่งหมายถึงการสวดด้วยความเข้าใจด้วยนั้น เป็นการฝึกความจำอย่างดียิ่ง คนที่หัดสวดมนต์มาตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงวัยชรา ถ้าทำได้ตามหลักดังที่กล่าวมาก็รับรองได้อย่างหนึ่งว่า ถึงแม้แก่แล้วความจำก็ยังดีอยู่เพราะการสาธยายมนต์ก็เปรียบเหมือนการออกกำลังกายผู้ที่หมั่นออกกำลังกายอยู่เสมอ จนกระทั่งอายุมากแล้วก็ยังหมั่นบริหารร่างกายเหมือนเมื่อตอนยังหนุ่ม ๆ นั้น สำหรับบุคคลประเภทนี้ย่อมจะมีสุขภาพทางร่างกายที่ดีอยู่เสมอข้อนี้ฉันใด คนที่หมั่นสาธยายมนต์อยู่เสมอก็เช่น เดียวกันคือจะทำให้สมองยังใช้การได้ดีอยู่เสมอ แม้อายุจะมากแล้วก็ตาม และยิ่งกว่านั้นการสาธยายมนต์นี้ยังมีผลไปถึงชาติหน้าอีกด้วย คือจะทำให้เกิดมามีสมองดีมาตั้งแต่เล็ก ๆ ที่เดียว ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้เขียนเอาไว้มานานแล้ว ลงในหนังสือวิญญาณ และขณะนี้ก็ได้รวบรวมพิมพ์เป็นเล่มต่างหากแล้ว ผู้ที่สนใจก็สั่งซื้อได้ที่สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ

การสวดมนต์เป็นสิ่งที่มีความหมายมากดังที่กล่าวมา และถ้าเข้าใจวิธีสวดก็จะสวดได้เสมอตลอดเวลา ไม่จำเป็นต้องสวดตามประเพณีเท่านั้น ว่างตอนไหน หรือเหมาะเวลาไหนก็สวดได้ อยู่ในรถเมล์หรือรถส่วนตัว หรือในขณะที่นอนเล่นก็สวดได้ ในเวลาที่มีอารมณ์ไม่ดีก็สวดได้ และถ้าใครทำได้ในขณะนี้ ก็ยังมีประโยชน์มาก แต่ข้อสำคัญต้องเข้าใจคำสวดมนต์ทุกคำที่สวด จึงจะได้รับประโยชน์จริงๆ และการสวดมนต์ที่สะดวก จำได้ง่าย และมีประโยชน์มากที่สุด ก็คือการสวดถึงคุณของพระรัตนตรัย ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้พยายามเขียนคำอธิบายเรื่องนี้อย่างละเอียด ซึ่งเป็นการเขียนที่ออกมาจากความรู้สึกอันซาบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัยจริงๆ ไม่ใช่สักแต่ว่าเปิดตำราอ่านแล้วก็เขียนออกมา เพราะฉะนั้นจึงรับรองได้ว่า หนังสือเล่มนี้สำหรับผู้ที่อ่านเข้าใจนั้น จะสามารถอ่านแล้วอ่านอีกได้หลายเที่ยวโดยไม่เบื่อ ยิ่งอ่านก็ยิ่งเกิดความซาบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัย และสำหรับผู้ที่มีความซาบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัยนั้น ทุกคนจะรู้สึกตรงกัน กล่าวคือ

คือ จะทำให้ตนเองเข้าสมาธิง่าย เพราะเกิดปีติในธรรมง่าย
 ในเวลาทำความดี หรือในเวลาเห็นความดีของคนอื่น ซึ่งข้อ
 นี้ในเมื่อเกิดบ่อยๆ แล้ว จะทำให้ชีวิตประจำวันมีแต่ความ
 สดชื่นอยู่เสมอ ความเป็นห่วงตัวเอง หรือความวิตกกังวล
 ในเรื่องต่างๆ จะค่อยๆ ลดน้อยถอยลงไปโดยลำดับ และ
 ในที่สุดก็เป็นคนที่มั่นใจในตนเองได้เสมอว่า ชีวิตของตน
 จะไม่มีทางตกต่ำ หรือไปเกิดในอบายภูมิ มีแต่จะสูงขึ้น
 โดยลำดับ อานิสงส์ของการสวด พุทธคุณ ธรรมคุณ และ
 สังฆคุณนั้น ยังมีอีกมากมาย ขอให้ลองเริ่มต้นดูตามหลักที่
 กล่าวมา ไม่นานเท่าไร ท่านก็จะเห็นผลด้วยตัวของท่านเอง
 แต่อย่างไรก็ดี อย่าลืมนะว่า จะต้องพยายามอ่านเรื่องนี้ให้จบ
 และอ่านอย่างละเอียดถี่ถ้วน จึงจะได้รับรสในธรรม ซึ่งเป็น
 รสที่เลิศยิ่งกว่ารสใด ๆ ทั้งหมด

พร รัตนสุวรรณ

๙ กรกฎาคม ๒๕๑๔

สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ (ชั่วคราว)

๔๗/๒ ถนนสามเสน กรุงเทพมหานคร

โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕ เข้าตรอกข้างร้านตัดเสื้อมิตรชาย

ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับถนนลำพู ทางเข้าวัดสังเวช

สารบัญ

เนื้อเรื่อง	หน้า
๑. ที่พึ่งอันสูงสุด	๑
๒. พุทธคุณ อรหัต	๑๔
๓. พุทธคุณ สมมาสมพุทโธ	๒๖
๔. พุทธคุณ วิชาจรรณสมปนโน	๓๔
๕. พุทธคุณ สุคติโต	๔๑
๖. พุทธคุณ โลกวิทู	๕๒
๗. พุทธคุณ อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ	๖๒
๘. พุทธคุณ สตถา เทวมนุสฺสานัน	๗๒
๙. พุทธคุณ พุทโธ	๘๑
๑๐. พุทธคุณ ภาควา	๙๓
๑๑. ธรรมคุณ สุวากุขาโต ภาควตา ธมฺโม	๑๑๔
๑๒. ธรรมคุณ สนฺทิฎฺฐิโก	๑๒๗
๑๓. ธรรมคุณ อกาลิโก	๑๓๙

เนื้อเรื่อง	หน้า
๑๔. ธรรมคุณ เอหิปัสสโก	๑๔๗
๑๕. ธรรมคุณ โอปนยิโก	๑๕๕
๑๖. ธรรมคุณ ปัจจตตัม เวทิตพุโพ วิญญูหิ	๑๖๓
๑๗. สังฆคุณ สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงโฆ	๑๗๔
๑๘. สังฆคุณ อชฺฐปฏิปนุโน	๑๘๖
๑๙. สังฆคุณ ญาຍปฏิปนุโน	๑๘๖
๒๐. สังฆคุณ สามีจิปปฏิปนุโน	๑๘๗
๒๑. สังฆคุณ อาหุเนยฺโย	๑๙๒
๒๒. สังฆคุณ ปาหุเนยฺโย	๑๙๒
๒๓. สังฆคุณ ทกฺขิณเยฺโย	๑๙๓
๒๔. สังฆคุณ อณฺชลึกรณิเย	๑๙๓
๒๕. สังฆคุณ อนฺตฺตโร ปุณฺณุกเขตฺตํ โลกสฺส	๑๙๓

ที่พึ่งอันสูงสุด

โดยธรรมชาติพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง และเพื่อน ย่อมเป็นที่พึ่งแก่เราได้ทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์ก็เป็น ที่พึ่งแก่เราได้ และเป็นที่พึ่งได้อย่างมากมายที่สุดอีกด้วย แต่ถึงกระนั้น คนส่วนมากถ้าไม่คิด ก็ไม่ค่อยจะรู้สึก ว่า พระมหากษัตริย์มีคุณแก่คนทั้งชาติอย่างมากมายเพียงไร ที่ไม่รู้ สึก ก็เพราะเห็นว่า พระองค์ไม่ได้หยิบยื่นอะไรให้แก่เรา โดยตรง ถ้ายังไม่รู้จักหรืออยู่ห่างไกลจากพระองค์แล้ว ก็ยังไม่รู้สึก ว่าบารมีของพระองค์นั้นคุ้มครองเราอยู่ตลอดเวลา ส่วนพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้องหรือเพื่อน เราเห็นได้ชัด ว่าเราได้พึ่งคนเหล่านี้อย่างไร โดยเฉพาะพ่อแม่ ทุกคนย่อม รู้สึกว่าเป็นที่พึ่งแก่ลูกได้อย่างดีที่สุด ถ้ายังพ่อแม่เป็นคนมีฐานะดี มีอำนาจ เป็นคนฉลาด เป็นคนมีชื่อเสียง ลูกก็จะ ได้รับความอุปการะจากพ่อแม่อย่างดีที่สุด เกือบจะพูดได้ ว่า

ไม่มีความลำบากอะไร เพราะความทุกข์ยากต่าง ๆ อุปสรรคต่าง ๆ พ่อแม่จะช่วยขจัดปัดเป่าให้เกือบจะได้หมดทุกอย่าง เพราะฉะนั้นลูกทุกคนจึงรู้สึกว่ พ่อแม่มีพระคุณอย่างสูง ส่วนครูและอาจารย์มีพระคุณในฐานะที่ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เรามีความรู้ความสามารถในหน้าที่การงานต่าง ๆ ช่วยให้เราตั้งตัวได้ และยังเป็นที่พักผ่อนอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ในบุคคลเหล่านี้ แม้ว่าเราจะรู้สึกว่าเป็นที่พักแก่เราได้สักเพียงไรก็ตาม แต่ทุกคนก็จะรู้สึกว่ ไม่สามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่เราได้ทุกอย่าง นอกจากช่วยบรรเทาหรือแก้ไขให้เป็นครั้งคราวเท่านั้น ขอให้พิจารณาดูบุคคลที่อยู่ในความโอบอุ้มของพ่อแม่ หรืออยู่ในความโอบอุ้มของคนอื่นเป็นอย่างดีนั้น เขาก็ยังมีปัญหาที่ใคร ๆ ก็ไม่อาจจะช่วยเขาได้ เช่นปัญหาในเรื่องความเป็นห่วงตัวเอง ซึ่งทำให้เกิดความทุกข์หรือความไม่สบายใจต่าง ๆ แม้ว่าคนอื่นจะช่วยปลอบโยนหรือช่วยชี้ช่องทางให้สักเพียงไร ก็แก้ไม่ตกเพราะว่าผู้ที่เป็นที่พักแกะนั้นท่านก็ยังมีปัญหา ซึ่งท่านเองก็แก้ไม่ตก และเราเองก็ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือ

ท่านได้ เพราะฉะนั้นหลักใหญ่จึงขึ้นอยู่กับคำว่า **ตนเป็นที่พึ่งของตน** คนที่จะสามารถแก้ปัญหาให้กับตัวเองได้อย่างดีนั้น ต้องเป็นคนที่พึ่งตัวเอง พยายามแก้ไขตัวเอง จึงจะสามารถแก้ปัญหата่างๆ ได้ คนที่ไม่คิดพึ่งตัวเอง คอยหวังแต่จะให้คนอื่นช่วยเหลือนั้น จะไม่มีทางแก้ปัญหата่างๆ ของตัวเองได้สำเร็จ

ต้นไม้ม้จะเกิดมาเป็นต้นอะไร ความสำคัญอยู่ที่เมล็ดของมัน คนเราจะเกิดมาเป็นอะไร ก็สำคัญอยู่ที่วิบากของตัวเอง วิบากเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง ปัญหาจึงมีอยู่ว่า :

ทำอย่างไร เราจึงจะสามารถปรับปรุงตัวเองให้ มีความสมบูรณ์ จนกระทั่งไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เรามีความเดือดร้อนได้อีกต่อไป?

ตัวอย่างเช่นพ่อแม่หรือคนอื่น สมมติว่าจะช่วยสร้างฐานะให้กับเราจนกระทั่งทำให้เรามีความร่ำรวยจนตลอดชีวิต เราก็จะพบปัญหาอีกว่า :

ต่อไปเราจะเกิดมาร่ำรวย เหมือนอย่างนี้หรืออีกหรือไม่ ?

หรือในเมื่อเราเกิดความเจ็บป่วย แม้จะมีหมออย่าง
ดีช่วยรักษาให้เราได้ ไม่ว่าจะป่วยเป็นโรคอะไร ก็ช่วยให้
โรคเราหายได้เสมอ หรือแม้ว่าเราจะเป็นคนมีสุขภาพทาง
ร่างกายดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยไปจนตลอดชีวิต ก็จะมีปัญหา
เกิดขึ้นมาอีกว่า :-

เมื่อเราเกิดขึ้นมาอีก เราจะเป็นคนมีโชคอย่างนี้อีก
หรือไม่ ?

หรือในด้านสติปัญญา แม้ว่าในชาตินี้เราจะเป็นคน
เกิดมาดี สมองดี เรียนหนังสือเก่ง มีความรู้ความเฉลียว
ฉลาดมากมาย ก็จะเกิดมีปัญหในการทำงานเดียวกันอีกว่า :-

เมื่อเราเกิดมาอีก เราจะเป็นคนฉลาดอย่างนี้อีก
หรือไม่ ?

นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ทุกคนแก้ไม่ได้ ไม่ว่าจะ
เป็นผู้วิเศษขนาดไหนก็ตาม คือปัญหาในเรื่องความแก่
และความตาย ทุกคนจะต้องแก่และตายทั้งสิ้น ไม่มีใคร
ปรารถนาความแก่และความตาย แต่ก็ไม่มีใครบอว่าจะพ้น

ไปได้อย่างไร และยังมีปัญหาอื่นๆ อีกมากมายซึ่งล้วนแต่เราแก้ไม่ตก แก้แล้วก็ต้องแก้กันอีก เหมือนกับการรับประทานพอกินอิมไม่นานเท่าไรก็หิวอีก และต้องกินอีก การแก้ปัญหาคือไม่มีวันสิ้นสุด ต้องแก้กันแล้วแก้กันอีก พอแก้ปัญหานี้ได้ ก็มีปัญหามาอีกมาให้แก้อีก ชีวิตจึงอยู่ในความยุ่งยากอย่างนี้ตลอดไป ตายแล้วเกิดมาอีกก็ชาติก็เป็นอย่างนี้จนกระทั่งคนทั้งหลายคิดว่า เราไม่มีทางเอาชนะ ต้องยอมแพ้และไม่คิดที่จะต่อสู้

ความเป็นจริงความทุกข์ต่างๆ ไม่มีอะไรที่แก้ไขไม่ได้ ปัญหาที่นับว่ายากที่สุด คือความแก่ความเจ็บ และความตายก็แก้ไขได้ พระพุทธเจ้าเป็นคนแรกที่รู้จักวิธีแก้ปัญหานี้เหล่านี้อย่างชนิดที่เรียกว่าได้ผลตลอดกาล หรือได้ผลชั่วนิรันดร ท่านจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม แต่ข้าพเจ้ากล้ายืนยันได้ว่า ถ้าหากเรามีความเชื่อและความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงแล้ว พระองค์สามารถที่จะช่วยให้เราพ้นจากความยากจน ความวิบัติพลัดพราก ความทุกข์ทรมานต่างๆ รวมทั้งความแก่ ความเจ็บและความตายได้

เจ็บและความตายได้ และที่ว่าช่วยนี่ก็เป็นการช่วยจริง ๆ ไม่ใช่เป็นการปลอมโยนเพียงให้สบายใจชั่วคราว แต่เป็นการช่วยให้มีผลออกมาจริง ๆ ตามที่เราต้องการ แต่ว่าเรื่องนี้เข้าใจกันยาก เพราะเราคิดกันไม่ถูกทาง

ขอให้เราพิจารณาคำที่ข้าพเจ้าเคยพูดบ่อยที่สุดคือคำว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก ถ้าเข้าใจคำพูดประโยคนี้ ซึ่งเราก็จะมองเห็นถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสัตว์โลกอันหาประมาณมิได้ ไม่อาจจะเปรียบเทียบกับบุญคุณของสิ่งใด ๆ หรือของใครได้เลยเป็นอันขาด แต่ถ้าหากคนไหนยังเข้าไม่ถึงสังขารมข้อนี้ เขาก็คงจะรู้สึกอย่างที่คนทั่วไปรู้สึก กล่าวคือใครซึ่งเขาได้อาศัยพึ่งพาอยู่เสมอ และพึ่งพาอาศัยได้มาก เขาก็จะรู้สึกว่าคนนั้นแหละเป็นที่พึ่งอันแท้จริงของเขา เขาจะมองไม่เห็นเลยว่า พระพุทธเจ้าจะเป็นที่พึ่งแก่เราได้อย่างไร ในเมื่อพระองค์เวลานี้ก็ไม่มีตัวตนปรากฏอยู่ เราจะหันไปทางวัดพึ่งพาอาศัยพระสงฆ์ ในฐานะที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ก็อาจจะพึ่งได้เฉพาะบางอย่าง เหมือนกับเราได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น ๆ แต่ที่จะให้รู้

ลึกว่าพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันแท้จริงของเรานั้นไม่เคยเกิดในความรู้สึกเลย ทั้งนี้ก็เพราะคนเหล่านี้ยังเข้าไม่ถึงสัจธรรมในข้อที่ว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก แต่ถ้าผู้ใดเข้าถึงสัจธรรมข้อนี้แล้ว เขาก็จะมองเห็นได้โดยกระจ่าง เหมือนกับคนตาดีมองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัว เขาได้อย่างชัดเจน ฉะนั้น

ข้าพเจ้าจะไม่อธิบายว่า ชีวิตเป็นผลที่เกิดมาจากวิบากมีความหมายอย่างไร เพราะข้อความประโยคนี้ได้พูดมาบ่อยครั้งที่สุด และเคยอธิบายมามากแล้ว ในบทความฉบับนี้ ข้าพเจ้าต้องการจะชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่สำคัญว่าทำไมคนส่วนมาก จึงไม่รู้ลึกว่าพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งอันสูงสุดของโลก? ไม่มีที่พึ่งอันใดไม่ว่าในโลกไหน และไม่ว่าในเวลาใดที่จะประเสริฐเท่ากับพระรัตนตรัยนั้นเป็นอันไม่มี แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับคนที่เข้าใจสัจธรรมข้อนี้เป็นอย่างดีแล้ว เมื่อท่านพิจารณาดูตัวท่านเอง โดยมองย้อนหลังไปถึงในสมัยที่ยังไม่เข้าใจสัจธรรมบทนี้และมองไปรอบๆ บุคคลที่อยู่แวดล้อมท่าน เมื่อท่านอยู่ในฐานะที่สูงกว่าคนเหล่านั้นแล้ว ท่านก็จะ

เห็นว่าคนส่วนใหญ่ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับสังขารมข้อนี้เลย เพราะการแนะนำหรือการสอนในอันที่จะให้คนทั้งหลายเข้าถึงสังขารมข้อนี้ไม่ค่อยจะปรากฏในที่ทั่วไป คนส่วนมากที่เขาไม่รักเพราะเขาไม่ได้ยินไม่ได้ฟัง ไม่มีใครไปแนะนำชี้แจงให้เขาเข้าใจ เพราะฉะนั้นจึง เป็นภาวะที่น่าสงสารสำหรับคนที่ยังอยู่ในความมืด

อันที่จริง สำหรับคนที่เข้าใจเรื่องสังขารมข้อนี้แล้ว ท่านก็จะเห็นว่ามันไม่ใช่เรื่องเหลือวิสัย หรือเรื่องยากจนเกินไป อันที่จริงวิชาการอื่นๆ ที่ยากกว่านี้ ก็ยังมีคนเรียนได้เข้าใจได้ เพราะมีสถาบันที่ให้ความรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี เช่นอย่างความรู้ในทางวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ถ้าหากเรามองย้อนหลังไปถึงสมัยอดีต สมัยที่คนเกือบจะทั้งโลกยังไม่ได้สนใจในวิชาวิทยาศาสตร์ การสอนเรื่องนี้ยังไม่แพร่หลาย เราก็จะแลเห็นว่า บทเรียนทางวิทยาศาสตร์ที่เด็กเรียนกันอยู่ในโรงเรียนทั่วไปในเวลานี้นั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องยาก สำหรับคนในสมัยโบราณ ไม่ต้องดูอื่นดูไกลเพียงแต่ปัญหาในเรื่องโลกกลม โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์

เพียงแค่นี้คนในสมัยโบราณก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องยาก และไม่ยอมจะเข้าใจกันได้ง่ายๆ แต่มาถึงสมัยปัจจุบัน เรื่องโลกกลมกลายเป็นเรื่องรู้กันทั่วโลก แม้แต่เด็ก ๆ ตัว เล็ก ๆ ก็เข้าใจ

ข้าพเจ้าคิดว่า ปัญหาเรื่องชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบากเป็นเรื่องเข้าใจง่ายยิ่งกว่าเรื่องโลกกลมเสียอีก เพราะว่าเรื่องโลกกลมคนทั่วไปเชื่อถือตามๆ กันมากกว่า น้อยคนนักที่จะได้พิสูจน์ด้วยตัวเขาเองว่าโลกนี้กลมแน่ เพราะการพิสูจน์เกี่ยวกับเรื่องโลกกลมเป็นเรื่องยุ่งยากมาก ต้องใช้ทุนมาก ใช้เวลามาก ข้อเท็จจริงสำหรับจะพิสูจน์มันอยู่ห่างไกลจากตัวเรา ส่วนปัญหาที่ว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก ข้อพิสูจน์ในเรื่องนี้มีอยู่ในตัวของเราเองทั้งสิ้น ไม่ต้องไปเสาะแสวงหาจากที่อื่น ถ้าหากว่าสถาบันการศึกษาโดยทั่วไปจะได้นำเอาเรื่องนี้ไปสอนให้เด็กนักเรียน และประชาชนได้เข้าใจกันอย่างกว้างขวางแล้ว เรื่องนี้จะเข้าใจง่ายมาก เพราะอิทธิพลของความเชื่อที่เอาอย่างกันนั้น โดยธรรมชาติมีมากกว่าการเชื่อถือตามเหตุผล ในเมื่อคนทั่วไป โดยเฉพาะผู้หลักผู้ใหญ่

คนที่มีการศึกษาดี คนที่อยู่ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ มีความเชื่อและความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างแท้จริงแล้ว คนอื่นๆ แม้จะไม่เข้าใจด้วยตัวของตัวเอง แต่คนเหล่านั้นก็จะเชื่อได้อย่างสนิท เพราะเห็นคนอื่นเขาเชื่อกัน

อย่าลืมว่า การเชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง ในสิ่งที่เป็นความจริง และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างมากมาย แม้ว่าคนเราจะไม่เข้าใจเหตุผลจริง ๆ ก็ยังมีประโยชน์มากมาย และมีหลักความจริงอีกอย่างหนึ่งว่า ความเชื่อที่ถูกต้องนั้น แม้ครั้งแรกจะไม่เข้าใจ แต่แล้วในที่สุดก็จะเข้าใจได้เอง เพราะความเชื่อที่ถูกต้องก็เหมือนกับการเดิน ในเมื่อเราเลือกหนทางที่ถูกต้องแล้ว และได้เริ่มลงมือเดินแล้ว แม้ครั้งแรกจะไม่แน่ใจว่าเป็นทางที่ถูก แต่ในเมื่อเขาเดินไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงจุดหมายปลายทางแล้ว และได้พบสิ่งที่ต้องการแล้วเขาก็จะแน่ใจว่า ทางที่เขาเลือกนั้นเป็นทางที่ถูกอย่างแน่นอน ความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เปรียบเหมือนกับการเลือกเดินทางที่ถูก ซึ่งในเมื่อเขาเชื่อไปเรื่อย ๆ

และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเรื่อย ๆ ในที่สุด เขาก็จะเข้าใจเหตุผลต่าง ๆ ด้วยตัวเขาเองและก็แน่ใจอย่างที่สุดว่า ความเชื่อของตัวเองถูกต้องดีแล้ว

ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก นี่คือกุญแจดอกสำคัญที่สุดที่จะช่วยไขให้เราเกิดความสุข เห็นคุณค่าของพระรัตนตรัยว่าประเสริฐจริง ๆ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สามารถที่จะช่วยเหลือให้เราได้รับผลที่พึงปรารถนาได้ทุกอย่าง ช่วยแก้ปัญหาให้ได้ทุกอย่าง ท่านลองพิจารณาดู แต่โดยสังเขปก็ได้ เช่นถ้าหากเราได้สร้างวิบากมาดี เป็นต้นว่าเราหัดให้เป็นคนมีความขยัน อดทน รู้จักประมาณตัว หมั่นประกอบหน้าที่การงาน แต่ในทางสุจริต และมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว รักความยุติธรรม และหมั่นขวนขวายแสวงหาความรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอจะเรียนอะไรก็ตั้งใจที่จะเรียนให้เก่ง จะทำอะไรก็พยายามทำให้ดีที่สุด ประกอบทั้งหมั่นฝึกฝนในทางสมาธิและวิปัสสนาด้วย สมมติว่าเราเป็นคนสร้างวิบากมาในลักษณะเช่นนี้ และสร้างมานานแล้ว

กระทั่งคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้กลายเป็นนิสัยสันดานประจำตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านลองพิจารณาดูว่า :-

เราจะได้ที่ฟังที่แน่นอน ฟังได้จริง ๆ ฟังได้ตลอดกาล ฟังได้ทุก ๆ ชาติจริงหรือไม่ ?

และลองไปเปรียบเทียบกับคนที่ไม่ได้สร้างวิบากมาอย่างนี้

แม้จะมีพ่อแม่ดี มีครูบาอาจารย์ดี มีคนคอยให้ความช่วยเหลืออย่างดี แต่เขาจะช่วยตัวเองได้สักแค่ไหน จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้จริงหรือไม่ ?

ท่านก็จะเห็นว่า สำหรับคนที่มีวิบากมาไม่ดี พ่อ แม่ หรือคนอื่นจะช่วยคนนั้นได้น้อยที่สุด คนประเภทนี้ยังจะอยู่ในความทุกข์ อยู่ในความอภัพต่อไปอีกนานมาก

ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่าชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก จนกระทั่งเราแน่ใจอย่างยิ่งที่สุด ความจริงต้องเป็นอย่างนี้แน่ จนกระทั่งไม่ว่าเราจะทำอะไร จะอยู่ในฐานะอย่างไร เราก็มุ่งแต่จะสร้างวิบากที่ดีอยู่เสมอ เช่นนี้

ถ้าหากพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงอุบัติบังเกิดขึ้นในโลก
คนธรรมดาสามัญแม้จะเป็นนักปราชญ์ในสาขาไหนก็ตาม
เรามีทางใหม่ที่จะรู้ความจริงข้อนี้ ? และถ้าหากเขาไม่รู้ เขา
มีทางที่จะพันทุกข์ได้จริงหรือไม่ ?

นี่เป็นแต่เพียงประเด็นบางแง่ที่ข้าพเจ้าให้ดูว่า เหตุ
ไรพระรัตนตรัยจึงได้เชื่อว่าเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของโลก

พระพุทธคุณ

โดยธรรมชาติคนที่จะซึ่งในคุณค่าของพระรัตนตรัย นั้น จะต้องเป็นคนเห็นแจ้งในเรื่องอริยสัจพอสสมควร และไม่จำเป็นต้องถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคลก็ได้ แต่ก็ต้องมีความแน่ใจว่า เมื่อยังมีตัณหาอยู่ ตายแล้วจะต้องเกิดอีก ตัณหา นี้แหละคือต้นเหตุแห่งความทุกข์ การดับตัณหาเสียได้คือ ความพ้นทุกข์ มรรคมมีองค์ ๘ เท่านั้น คือทางให้ถึงซึ่งความ พ้นทุกข์ความเข้าใจในหัวข้อเหล่านี้ จะต้องลึกซึ้งอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะจะต้องแน่ใจจริง ๆ ว่า ชีวิตจะต้องมีการเวียน วายตายเกิดอยู่ตลอดไป ในเมื่อตัณหายังไม่สิ้นไปจาก สันดาน ความเข้าใจในจุดนี้ จะต้องแจ่มแจ้งปราศจากข้อ สงสัยใด ๆ และในที่สุดจะต้องสรุปได้ว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิด มาจากวิบาก ความเข้าใจและความแน่ใจในเรื่องเหล่านี้ คือ พื้นฐานอันสำคัญยิ่ง เป็นพื้นฐานที่จำเป็นโดยที่จะหาความ รู้ความเข้าใจอย่างอื่นมาทดแทนไม่ได้ เช่น คนที่มีความ เข้าใจ

ในเรื่องประวัติศาสตร์ศิลป์และวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่ไม่มีความรู้แจ้งเกี่ยวกับเรื่องอริยสัจเกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏ เกี่ยวกับเรื่องวิบากของกรรมอย่างเพียงพอแล้ว ก็ยังเข้าไม่ถึงคุณค่าของพระรัตนตรัยกล่าวคือจะยังไม่ค่อยแน่ใจว่า พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันสูงสุดของโลก และก็มีเพียงพระรัตนตรัยอย่างเดียวเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดจริง ๆ

ในหนังสือวิญญานฉบับเดือนพฤศจิกายนที่แล้วมานี้ ข้าพเจ้าก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าหากพระพุทธเจ้ามิได้ทรงอุบัติบังเกิดขึ้นในโลกแล้ว ใคร ๆ ก็ไม่อาจที่จะชี้แจงให้ทราบได้ว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบากแห่งกรรมของตนเอง เพราะผู้ที่ทราบเรื่องนี้ได้อย่างทะลุปรุโปร่งจริง ๆ นั้น จะต้องเป็นผู้ที่บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง ต้องสามารถระลึกชาติได้ ต้องมีตาทิพย์มองเห็นชีวิตในโลกของโอปปาติกะ และรู้ความเป็นไปในโลกนี้โดยตลอด ต้องรู้แจ้งเกี่ยวกับเรื่องโลก เรื่องจักรวาล ต้องรู้แจ้งที่สุดของชีวิต และที่สุดของโลก

และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ ท่านจะรู้ได้ ก็ต่อเมื่อได้ศึกษาให้เข้าใจถึงเรื่องพุทธคุณ โดยละเอียดแล้ว ซึ่งในที่สุดท่านก็จะสรุปได้ว่าเพราะอย่างนี้เอง คนอื่นนอกจากพระพุทธเจ้าจึงไม่อาจที่จะบอกความจริงเกี่ยวกับเรื่องชีวิต ดังที่กล่าวมานั้นได้ ฉะนั้น ต่อจากนี้ไป ขอให้เรามาเรียนพุทธคุณกันให้ละเอียด

อรรถ

บทพุทธคุณซึ่งขึ้นต้นด้วยคำว่า อติปิ โส ภควา อรรถสมุมาสมุพุทโธ เป็นต้น นี้แหละคือบทสวดมนต์ที่ได้สรุปถึงพระคุณคือ คุณงามความดีของพระพุทธองค์ไว้ว่ามีอยู่อย่างไรบ้าง ในบทสวดมนต์นี้ได้สรุปไว้ว่า คุณสมบัติหรือคุณงามความดีต่าง ๆ ของพระพุทธองค์นั้นมีอยู่ ๙ ประการ กล่าวคือ :-

๑. อรรถ เป็นพระอรหันต์ คำว่าพระอรหันต์ในที่นี้ หมายความว่า เป็นผู้บริสุทธิ ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง และ คำว่าบริสุทธิในที่นี้ก็หมายถึง สันดาน

บริสุทธิ์ คือ ในจิตใจส่วนลึกหรือในจิตไร้สำนึก ก็ไม่มีกิเลสเหลืออยู่เลย จิตของพระพุทธองค์นั้น เปรียบเหมือนน้ำฝนที่บริสุทธิ์ซึ่งอยู่ในขวด แม้จะเขย่าอย่างไรก็ไม่มีขุ่น เพราะตะกอนที่นอนก้นขวดไม่มี ส่วนจิตของปุถุชนในบางขณะอาจจะบริสุทธิ์ได้ แต่บริสุทธิ์ในส่วนจิตสำนึก บริสุทธิ์อย่างผิวเผิน ซึ่งเปรียบเหมือนน้ำในลำคลองที่ขุ่น ซึ่งเอามาใส่ขวดทิ้งเอาไว้ เมื่อน้ำนั้นนิ่งอยู่นาน ๆ น้ำข้างบนก็จะใส จิตของปุถุชนก็เช่นเดียวกันในเมื่อไม่กระทบกับอารมณ์ที่ยั่วให้เกิดกิเลส ก็อาจจะบริสุทธิ์ได้เพียงชั่วขณะ เช่นอย่างในเวลาที่เราเข้าสมาธิ ในเมื่อจิตสงบจิตก็บริสุทธิ์ เกิดความสบายใจ ความเยือกเย็นใจ แต่พอมีอะไรมากระทบ ความสงบหายไปแล้ว กิเลสก็จะฟุ้งซ่านขึ้นมาอีก เพราะฉะนั้นคำว่า **อรหิ์** ซึ่งแปลว่า **เป็นผู้บริสุทธิ์** นี้จะต้องเข้าใจความหมายให้ถูกต้อง

นักปราชญ์ในทางโลกไม่ว่าจะเก่งหรือเชี่ยวชาญ สักเพียงไร ก็ยังมีกิเลสอยู่ในสันดาน เช่นมีตัณหาราคะ มีความโลภ มีความโกรธ มีความยึดถือในตัวเอง

อย่างผิด ๆ อย่างนี้เป็นต้น สำหรับคนที่ยังมีใจไม่บริสุทธิ์
อย่างแท้จริงนั้น ย่อมเป็นไปได้ที่จะรู้แจ้งถึงเรื่องชีวิตทุก
แง่ทุกมุม ไม่ต้องพูดถึงนักปราชญ์ในทางโลกก็ได้ คือแม้แต่
พวกศาสดาที่นับว่าเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิศาสนาใดศาสนา
หนึ่ง หรือนักบวชผู้ที่มีฉานสมาบัติอย่างสูง เช่น ท่าน
อาฬารดาบส และท่านอุทกดาบส เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นผู้
ที่มีฉานสมาบัติสูงกว่าใคร ๆ ทั้งหมดในสมัยครั้งพุทธกาล
และทั้งที่เคยเป็นครูของพระพุทธเจ้ามาก่อน ก็ยังไม่อาจ
ที่จะรู้แจ้งเกี่ยวกับเรื่องชีวิตได้ทุกแง่ทุกมุม ทั้งนี้ก็เพราะยัง
มีความยึดถือในเรื่องตัวตน คือยังถือว่ามีอัตตาอยู่ และ
ความอยากที่จะมีตัวตนที่ประณีตที่สุดตามความยึดถืออัน
นี้ก็ยังมีอยู่ ฉะนั้นจึงไม่อาจที่จะเป็นพระอรหันต์ คือเป็นผู้
บริสุทธิ์ โดยสิ้นเชิงได้

ความเป็นผู้ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ
ตณฺหา อุปาทานไม่มีเหลืออยู่ในสันดานเลย ภาวะอย่างนี้
คนส่วนมากเข้าไม่ถึง หรือไม่รู้ลึกซึ้งว่ามีคุณค่าสูงเพียงไร

ทั้งนี้ก็เพราะคนเรายู่กับกิเลสจนเคยชิน และก็เชื่อความคิดที่ได้มาจากประสาทสัมผัสโดยไม่รู้รู้สึกตัว ว่าประสาทต่าง ๆ เท่าที่เรามีอยู่ในขณะนี้ เป็นสิ่งที่จำกัดมาก และไม่รู้ว่ามีทางที่จะหาความรู้ นอกเหนือจากประสาทสัมผัสได้ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง **คนส่วนมากไม่รู้ว่าจะมองและประสาทต่าง ๆ มีทางที่จะทำให้มีสมรรถภาพสูงเกินกว่าระดับที่เรามีอยู่ในขณะนี้ได้อีกมากมาย** ถ้าหากเราพยายามเข้าสมาธิไปให้ลึก จนกระทั่งตัดความสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ทุกคนอยู่ในฐานะที่จะมีหุทิพย์ ตาทิพย์ ระลึกชาติได้ อ่านใจคนอื่นได้โดยไม่ต้องอาศัยการดูหรือการฟัง ถ้าหากเราฝึกสมาธิไปให้สูงจนได้ฌานสมาบัติขั้นสูง เพราะเหตุที่คนส่วนมากไม่ยอมเชื่อว่าความรู้ นอกเหนือประสาทสัมผัส เป็นสิ่งที่มิได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่เห็นคุณค่าของความสามารถจากกิเลส หรืออีกประการหนึ่ง เนื่องจากเรามีความพอใจในความสุขความสนุกเพลิดเพลินทางประสาทสัมผัส ฉะนั้นจึงไม่คิดที่จะฝึกจิตเพื่อให้พ้นไปจากระดับของประสาทสัมผัส

อันที่จริง คนเราไม่มีทางที่จะรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส และก็ไม่มีทางที่จะพ้นทุกข์ได้ ถ้าหากยังอาศัยความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัส เนื่องจากคนส่วนมากไม่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ จึงไม่เห็นคุณค่าของความบริสุทธิ์ ส่วนคนที่เข้าใจเรื่องอำนาจของสมาธิดังกล่าวมาแจ่มแจ้ง และเชื่ออย่างสนิท ก็ไม่มีปัญหาอะไรที่เขาจะมองไม่เห็นคุณค่าของความบริสุทธิ์ เพราะด้วยการทำให้บริสุทธิ์เท่านั้น คนเราจึงจะเข้าสมาธิได้ และสมาธิจะสูงเพียงไรก็ขึ้นกับความบริสุทธิ์ เช่นในเมื่อสามารถทำให้สงบจากนิวรณ์ทั้งห้าได้ ก็จะสามารถเข้าฌานได้ และในเมื่อสามารถดับความนึกคิดได้ทั้งหมด ก็สามารถที่จะเข้าสมาธิได้สูงขึ้นไปอีก และเริ่มจะรู้อะไรต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือจากประสาทสัมผัสขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังไม่มากนัก ต่อเมื่อสามารถทำให้บริสุทธิ์ปราศจากปิติและสุข จิตเป็นอุเบกขา และมีสติอยู่กับตัวทุกขณะจิต ซึ่งในตอนนี้อธิจิตได้ถูกตัดขาดจากโลกภายนอก และเป็นอิสระจากประสาทสัมผัสโดยเด็ดขาด กล่าวคือเครื่องเร้า

ภายนอกไม่อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดใด ๆ ขึ้นมาได้ เมื่อสามารถเข้าสมาธิมาถึงขั้นนี้ได้แล้ว ก็จะมีญาณพิเศษ เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ อย่างนี้เป็นต้นเริ่มเกิดขึ้น แต่ถึงกระนั้น ถ้ายังมีความอยากและความยึดถือในสิ่งต่าง ๆ ตามความเคยชินเหลืออยู่ ยังเปลื้องไม่ได้ทั้งหมด หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ยังไม่เห็นแจ้ง ซึ่งอนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตาอย่างทะลุโปร่งแล้ว ญาณพิเศษขั้นสูงจริง ๆ ก็ยังไม่อาจที่จะเกิดได้

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์จากกิเลสต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง แม้กระทั่งความอยากที่จะมีตัวตนไม่ว่าในรูปไหนก็ไม่มี และความยึดถือทุก ๆ อย่างแม้จะเป็นความยึดถือในความจริงที่ถูกต้องก็ไม่มี ปล่อยวางได้อย่างเด็ดขาด ดังที่พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า **แม้ตถาคตจะรู้ถึงปานนี้ก็หาได้ยึดมั่นในความรู้นี้ไม่ เพราะไม่ยึดมั่นในความรู้ทุกอย่างที่มีอยู่ จึงได้บรรลุถึงความสงบอันสูงสุด** (ข้อความที่อ้างมานี้มีอยู่ในพรหมชาลสูตร พระไตรปิฎก ฉบับบาลี เล่มที่ ๙ หน้า ๒๒)

โดยธรรมชาติใจของคนเราเป็นเสมือนหนึ่งกระจกที่วิเศษ ที่สามารถจะสะท้อนให้เห็นความจริงได้ทุกอย่าง

ถ้าหากทำให้บริสุทธิ์ ความลึกลับต่างๆ จะรู้ได้โดยไม่ว่ายาก เพียงแต่ตั้งใจอธิษฐานเพื่อที่จะรู้อะไร คำตอบหรือเหตุการณ์ที่ต้องการจะรู้ก็จะปรากฏให้เห็นทันที เรื่องอย่างนี้เป็นของธรรมดา และเหมือนกันทุกคน เพราะมันเหมือนกับกระจกเงาที่ใสสะอาด ซึ่งสามารถจะมองเห็นภาพภายในกระจกนั้นได้ทุกอย่าง ในเมื่อเราหันหน้ากระจกไปสู่ภาพอะไร ภาพนั้นก็จะได้เห็นในกระจกได้ทันที ใจของคนเราถ้าสามารถทำให้บริสุทธิ์ขึ้นมาเป็นขั้นๆ เหมือนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็จะมีญาณพิเศษต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่นมีหุทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น

คนเราอยู่กับกิเลสจนเคยชิน ทั้งที่รู้อยู่ว่าตนเองมีความทุกข์เกิดขึ้นอยู่เสมอเพราะกิเลส แต่ก็ไม่ทราบว่าจะเอาชนะมันได้อย่างไร หรือจะพ้นจากมันไปได้อย่างไร ซึ่งในที่สุดเราก็ยอมแพ้และก็ทนรับเอา เพราะไม่ทราบว่า จะทำอย่างไร แต่บางคนก็อาจจะรู้สึกตัวขึ้นมาบ้างว่า ทางที่จะเอาชนะความทุกข์นั้น อันที่จริงก็มีอยู่แล้วในตัวเรา เพราะถ้าหากเราเป็นคนช่างสังเกต ก็จะเห็นความจริงข้อนี้ได้โดยไม่ว่ายาก เช่นในเวลาที่เกิดความ

โกรธกับในขณะที่ใจเย็นมีผลต่างกันอย่างไร ทุกคนดู เหมือนจะทราบได้ดี จากตัวอย่างในเรื่องนี้ เราก็พอจะมองเห็นทางว่า ความพันทูกษ์หรือการที่จะแก้ปัญหิต่าง ๆ ให้อได้ผลดีนั้น อันที่จริงก็อยู่ที่การพยายามทำใจให้บริสุทธิ์นี้เอง หรือในขณะที่เราเกิดความวิตกกังวล หรือความวุ่นวายในใจ ทุกคนก็จะรู้สึกว่ ถ้าหากความวิตกกังวลหรือความวุ่นวายในใจนั้นสงบลงเสียได้ เราก็จะรู้สึกเป็นสุข และถ้าหากเราจะใช้ความสังเกตให้ดีก็จะพบว่า ความวิตกกังวลทั้งหลายย่อมเกิดจากความยึดถือ หรือเกิดจากความโลภ หรือเกิดจากความอาฆิตพยาบาท หรือเกิดจากความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวอย่างนี้เป็นต้น จากข้อสังเกตต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะทำให้เราพบว่าความสุขย่อมอยู่ที่ความบริสุทธิ์

อันที่จริง คนทั่วไปแม้จะไม่ได้ศึกษาธรรม ไม่มีเวลาเข้าวัด แต่ก็พอที่จะรู้ว่าความบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่มีความมาก เป็นแต่เขาไม่ค่อยซึ่งในคุณค่าของความบริสุทธิ์ และเกือบจะตลอดเวลาเขาอยู่แต่ในความหลงผิด มุ่งแต่จะพยายามแก้ปัญหิตเฉพาะหน้า พยายามแก้ข้อขัดข้องต่าง ๆ ตามความต้องการ หรือยุ่งอยู่กับการแสวงหาสิ่ง

ที่กำลังต้องการ ซึ่งตนเองรู้สึกว่าเป็นความจำเป็น เช่น
อย่างบางคนเพราะเหตุที่ติดเหล้า ติดการพนัน หรือติด
เที่ยวเขาก็จะแลเห็นว่าการแสวงหาสิ่งต่างๆ เพื่อสนอง
ความต้องการในเรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็น และเห็นว่าต่อ
เมื่อได้สมความปรารถนาเท่านั้นจึงจะมีความสุข ถ้าไม่ได้ก็
จะเกิดความทุกข์ และเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ก็ต้องยัง
อยู่กับการแสวงหาสิ่งที่ต้องการ แต่ครั้นแล้วก็พบอีกว่า
ความต้องการเมื่อสำเร็จสมความปรารถนาแล้วก็มักจะเป็น
เหตุให้เกิดความต้องการอย่างอื่นต่อไปอีก ยากที่จะสิ้นสุด
ลงได้ และด้วยเหตุนี้เอง จึงไม่มีเวลาที่จะหยุดพิจารณาตัว
ของตัวเองว่า ทำไมจึงต้องอยู่อยู่กับการแสวงหาสิ่งต่างๆ
โดยไม่มีการหยุดหย่อนกันเลย มันเป็นความคิดที่ถูกหรือ
ว่าผิดกันแน่ ที่พยายามในอันที่จะสนองความต้องการอยู่
เรื่อย ๆ เช่นนี้

คนที่เริ่มมองเห็นคุณค่าของความบริสุทธิ์ และเริ่ม
ฝึกสมาธิทำให้สงบได้บ้างแล้วเท่านั้น จึงจะค่อยรู้สึกเห็น
คุณค่าของความบริสุทธิ์ขึ้นมาโดยลำดับ และ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือเขาจะค่อย ๆ แน่ใจว่า ความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสนั้น แม้จะละเอียดถี่ถ้วนกว้างขวางลึกซึ้งสักเพียงไร ก็ยังไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง และถ้ายึดมันอยู่แต่ในความรู้เหล่านี้ ก็จะต้องทำให้เกิดความหลงผิดอย่างแน่นนอนโดยไม่มีปัญหา และโดยธรรมดาเรามีทางที่จะรู้แจ้งในสิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่ยาก ซึ่งเป็นกรู้ทางใจได้อย่างรวดเร็ว นั่นก็คือการพยายามฝึกสมาธิให้สูงขึ้นไปโดยลำดับจนกระทั่งตัดความสัมพันธ์จากโลกภายนอกได้ เป็นอิสระจากประสาทสัมผัสได้แล้ว ก็ารู้สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาเองจากภายใน เพราะตำราเล่มใหญ่ที่จะให้ความรู้แก่เราได้อย่างถี่ถ้วน ให้ความรู้ได้ทุกอย่ำนั้น ได้มีอยู่แล้วในใจของเราทุกคน

จงมองเข้าไปภายใน แล้วท่านก็จะเป็นพุทธะองค์หนึ่ง นี่คือนหลักความจริงที่ทุกคนควรจะเข้าใจถึง อย่าหลงอยู่กับการแสวงหาความรู้ภายนอกจนเกินไป จนกระทั่งไม่มีเวลาที่จะมองเข้าไปภายใน จงคิดสร้างฐานะภายในให้มั่นคง แล้วท่านก็จะมีชีวิตที่มั่นคงที่สุด

สมมาสมพุทโธ

ในหนังสือวิญญานฉบับก่อน ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า คนที่จะซึ่งในคุณของพระรัตนตรัย จะต้องเป็นคนที่มีรูปร่างในเรื่องอริยสัจพอสมควร และคำว่า รูปร่างอริยสัจนี้ก็มีควาหมายลึกซึ้งมาก คนส่วนมากจำได้แต่เพียงว่า รูปร่างอริยสัจคือรู้อย่างไร แต่ใจจริงเข้าไม่ถึง เพราะโดยธรรมดาคนที่ จะซึ่งในเรื่องอริยสัจ จะต้องเป็นคนที่มีตัณหาอุปาทานเบาบางพอสมควร อย่างน้อยจะต้องเบาบางในขนาดที่สามารถเข้าสมาธิทำให้สงบมีสติอยู่กับตัวทุกขณะจิตได้

และพร้อมกันนั้นจะต้องมีความแจ่มใส มีความเบิกบานมาจากภายใน ซึ่งเกิดจากตัณหาอุปาทานสงบ คนที่ไม่เคยเข้าสมาธิถึงขั้นนี้ได้เลย ความซึ่งในอริยสัจย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

เพราะการที่จะรู้อัตถะ คือต้นเหตุแห่งความทุกข์ การดับตัณหาเสียได้คือความพ้นทุกข์นั้น จะต้องเป็นคนซึ่งเข้าถึงภาวะของจิตที่สงบจากตัณหา ถ้ายังเข้าไม่ถึงภาวะอันนี้ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ที่จะรู้สึกขึ้นมาว่า ตัณหาคือต้นเหตุแห่งความทุกข์

การดับตัณหาเสียได้คือความพ้นทุกข์ เพราะไม่มีอะไร
เปรียบเทียบ มันเหมือนกับคนที่อยู่แต่ในอากาศที่ร้อนจน
เคยชิน จนกระทั่งรู้สึกว่ามันได้ เขาก็จะนึกว่า อยู่อย่างนี้ก็
ดีแล้ว และอีกประการหนึ่ง เขาไม่เคยรู้ว่าจะมีอากาศที่ไหน
ที่เย็นกว่านี้ เพราะว่าในถิ่นที่เขาอยู่นั้น สมมุติว่าอากาศมัน
ร้อนเช่นนั้นเสมอตลอดปี และทุก ๆ ปีก็เป็นเช่นนั้น แต่ถ้า
เมื่อใดเขาได้รับอากาศที่มีความร้อนน้อยกว่านั้น และรู้สึก
เย็นสบายดีกว่า เขาก็จะรู้สึกได้ทันทีว่า อากาศที่เขาเคยอยู่
มาก่อนมันร้อนอย่างไร เพราะฉะนั้นจะต้องจำไว้ให้แม่นที่
เดียวว่า คนที่จะซึ่งในเรื่องอริยสังขนั้น จะต้องเคยมีจิตสงบ
แจ่มใสซึ่งเกิดจากตัณหาสงบมาบ้างแล้ว แต่โดยธรรมดา
จิตของปุถุชน ไม่มีแม้แต่ขณะจิตเดียวที่จะสงบได้จริง ๆ
นอกจากในเวลาเข้าสมาธิเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ คนที่จะรู้แจ้ง
อริยสังข จึงจำเป็นที่จะต้องสามารถเข้าสมาธิได้ดีพอสมควร
การทำใจให้สงบจากตัณหาได้อย่างเด็ดขาด ถึงแม้
จะเป็นชั่วครวญคือเฉพาะเวลาอยู่ในสมาธิก็ตาม แต่ตลอด
เวลาที่ตัณหาสงบนั้นก็จะทำให้เกิดความเข้าใจใน

คำสอนของพระพุทธเจ้าแจ่มแจ้งชัดเจนดีขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเข้าใจได้โดยไม่ยากว่า ชีวิตนี้เป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก ถ้าเราสะสมวิบากมาได้อย่างไร เราก็จะได้รับผลอย่างนั้น ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ เช่นถ้าความทุกข์ทางใจยังเกิดได้อยู่ วิบากของมันก็ต้องมี และเมื่อวิบากของมันมี ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ที่จะทำให้เกิดความทุกข์ ความทุกข์ก็ต้องเกิดอย่างแน่นอน ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่เอาชนะความทุกข์ทางใจได้แล้ว ก็เป็นอันว่าจะพ้นจากความทุกข์ที่เนื่องมาจากเหตุการณ์นั้นๆ เพราะฉะนั้นถ้าคนไหนมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น แต่แล้วก็ไม่ได้เกิดความทุกข์ ก็แปลว่า เขาชนะความทุกข์ได้มากแล้ว ซึ่งความชนะที่ว่านี้จะยั่งยืนตลอดไปทุกชาติๆ

อนึ่งคนที่ได้เห็นความจริงในเรื่องของความทุกข์ดังที่กล่าวมา โดยธรรมดาไม่ได้เกี่ยวกับการต้องเรียนมากหรือต้องฟังมาก แต่เกี่ยวกับพื้นจิตใจมากกว่า เพราะบางคนฟังเพียงครั้งเดียว ก็สามารถที่จะรู้แจ้งในเรื่องของความทุกข์ก็มี แต่คนส่วนมากไม่อาจที่จะเข้าใจได้ว่า ต้นเหตุแห่งความทุกข์ทุก ๆ อย่าง มีอยู่ในใจของเราเอง

ซึ่งถ้าเราแก้ไขจิตใจของเราให้ดีขึ้นได้มาตรฐานแล้ว เหตุการณ์ภายนอกจะทำให้เกิดความทุกข์ไม่ได้

พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่า เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ซึ่ง แปลว่า เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คำว่า ตรัสรู้ ในที่นี้ แปลว่า รู้อย่างแจ่มแจ้ง ตรัส ในที่นี้แปลว่า แจ่มแจ้ง ฉะนั้น คำว่าตรัสรู้ จึงแปลว่ารู้อย่างแจ่มแจ้ง พระพุทธเจ้าเป็นผู้ ตรัสรู้เองโดยชอบ คำว่า เอง ในที่นี้หมายความว่า ด้วยตนเอง คำว่า โดยชอบ หมายความว่า ถูกต้องตามความเป็นจริง พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้อะไรก็รู้อย่างแจ่มแจ้ง และเป็นกรู้ ด้วยตนเอง หรือจากตัวเอง ไม่ได้รู้หรือเข้าใจตามคนอื่น และสิ่งใดที่จะสามารถรู้แจ้งด้วยตัวเอง ก็หมายความว่า สิ่ง นั้นจะต้องมีประสบการณ์ผ่านตัวเอง และสามารถทดสอบ หรือพิสูจน์ด้วยตนเองได้ อะไรที่ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ด้วย ตนเองได้ สิ่งนั้นก็ไม่มีทางที่จะรู้แจ้งด้วยตนเองจนกระทั่ง หมดยุติสงสัยทุกอย่าง

บางคนอาจจะสงสัยว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเรื่อง ต่าง ๆ ด้วยตัวเองได้อย่างไร? เพราะโดยธรรมดา คนเราจะ ต้องเรียนรู้จากคนอื่นบ้าง และต้องเชื่อตามคน

อื่นบ้าง เนื่องจากในโลกนี้มีสิ่งที่จะต้องเรียนรู้มากมาย ลำพังตัวคนเดียวไม่อาจจะเรียนรู้อะไรได้ทุกอย่าง เพราะนอกจากเวลาจะไม่พอแล้ว สมรรถของพวกเราจำกัด ถ้าขี้นเรียนมากจนเกินไป สมรรถก็จะเลอะเลือน ใช้การไม่ได้ แต่เหตุไฉนพระพุทธเจ้าซึ่งตามหลักก็กล่าวว่า เป็นสัตพัญญ คือรู้แจ้งทุกอย่าง เป็นการรู้แจ้งด้วยตัวเอง ฉะนั้นจึงน่าจะสงสัยว่า พระพุทธเจ้าจะทรงรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเองทั้งหมดได้อย่างไร? และยังบอกอีกว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงอีกด้วย ฉะนั้นจึงน่าจะสงสัยว่า ไม่น่าจะเป็นไปได้ เป็นการผิดวิสัยธรรมดา

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วว่า **วิญญาณของพวกเรา คือตำราเล่มใหญ่ ที่สามารถจะให้ความรู้ได้ทุกอย่าง** แต่คนส่วนมากไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ เพราะตัวอย่างเท่าที่เรารู้มานั้น คนเราจะรู้อะไรต้องอาศัยการดูการฟัง อาศัยการสังเกต อาศัยการฝึกฝน ซึ่งต้องผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งสิ้น สิ่งไหนที่เราไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ก็ไม่อาจจะรู้ได้

คนทั่วไปมีความเคยชินกับความคิดแบบนี้ทั้งนั้น ฉะนั้นจึงไม่มีใครยอมเชื่อว่า พระพุทธเจ้าสามารถที่จะทรงทราบอะไรได้ทุกอย่าง โดยไม่ต้องเคยเห็นมาก่อนหรือเคยได้ยินมาก่อนก็ได้

ข้าพเจ้าขอให้ท่านสนใจกับคำว่า วิญญาณของคนเราคือตำราเล่มใหญ่ที่สามารถจะให้ความรู้แก่คนเราได้ทุกอย่าง อันนี้ถ้าท่านไม่เชื่อ ก็ขอให้ท่านพิจารณาดูว่า ร่างกายเกิดมาจากอะไร? ถ้าท่านเข้าใจว่าเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติเกิดมาจากพ่อแม่ ถ้าเข้าใจเพียงแค่นี้ก็เลิกพูดกันได้ เพราะถึงแม้ข้าพเจ้าจะอธิบายอย่างไรก็ไม่มีทางเข้าใจได้ แต่ถ้าท่านรู้แจ้งว่าวิญญาณเป็นผู้สร้างร่างกายขึ้นมา ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็ไม่เป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสามารถที่จะทราบอะไรทุกอย่างได้จากใจของพระองค์เอง

อันที่จริง คนที่สามารถที่จะรู้อะไรได้จากใจของตัวเองนั้น **อย่าลืมนะ** จะต้องเป็นคนที่เคยเรียนเคยรู้เรื่องต่าง ๆ โดยอาศัยประสาทสัมผัสมามากพอสมควร ถ้ายังเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ มามากเพียงไร ก็จะเป็นประโยชน์

ในอันที่จะหาความรู้จากภายในได้มากเพียงนั้น ความรู้ที่เราได้มาจากตำรา หรือจากครูอาจารย์ อันนี้เป็นสิ่งจำเป็น เพราะความรู้อันนี้เป็นสื่อในการแปล สำหรับถ่ายทอดความรู้จากภายในออกมา ซึ่งถ้าคนไหนมีสื่อมาก ก็ถ่ายทอดออกมาได้มาก ถ้ามีสื่อน้อย ก็ถ่ายทอดออกมาได้น้อย

อนึ่งนอกจากจะมีสื่อในการแปลอย่างเพียงพอแล้ว จะต้องเป็นคนที่มีความรู้ที่ได้มาตรฐานอีกด้วย สมานนี้แหละคือสิ่งที่สำคัญที่สุด พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่มีความรู้ดีที่สุด พระพุทธเจ้าไม่ใช่ได้เพียงแค่สมาบัติทั้ง ๘ เท่านั้น ฤๅษีในสมัยนั้นแม้จะเก่งในเรื่องสมาธิสักเพียงไร ก็เข้าได้อย่างสูงเพียงแค่สมาบัติขั้นที่ ๘ คือเนวสัจญญานาสัจญญายตนฌานเท่านั้น แต่พระพุทธเจ้ายังทรงสามารถเข้าสมาธิได้สูงยิ่งกว่าใคร ๆ ทั้งหมดในสมัยนั้น คือพระพุทธเจ้าทรงสามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ สมาบัติอันนี้สูงที่สุด พระพุทธเจ้าเป็นคนแรกที่ทรงเข้าสมาธิขั้นนี้ได้ นิโรธสมาบัติเป็นสมาบัติที่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ผู้ที่เข้าถึงสมาบัติอันนี้ ใจจะว่างและเป็นอิสระ

อย่างยิ่ง คือใจจะว่างและเป็นอิสระจากเครื่องผูกพันทุกอย่าง ทั้งภายในและภายนอก ภายในหมายถึงในสันดาน ก็ไม่มีตัณหาอุปาทานเกี่ยวเกาะอยู่ในสิ่งใดๆ ความกอดตัน ไม่มีแม้แต่เพียงเล็กน้อย ภายนอกหมายความว่าสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไม่สามารถครอบงำจิตใจของพระองค์ได้ ผู้ที่สามารถเข้านิโรธสมาบัติได้ อภิญญาทุกอย่างย่อมอยู่ในกำมือ กล่าวคือสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ เช่น สามารถสร้างกายทิพย์ขึ้นมาได้แล้วไปที่ไหนๆ ก็ได้ด้วยกายทิพย์นั้น ซึ่งไปได้อย่างรวดเร็ว และไม่มีอันตรายใดๆ นอกจากนี้ ยังมีหูทิพย์ ตาทิพย์ อ่านใจคนอื่นได้ ระลึกชาติได้ และมีญาณพิเศษ ซึ่งสามารถทำให้กิเลสในสันดานดับหมดไม่มีเหลือ ฉะนั้นสำหรับคนที่ทำได้แบบนี้จึงไม่มีปัญหาอะไรเลย เมื่อต้องการจะรู้อะไร เพียงแต่เข้าสมาธิไปให้ถึงจุดของมันก็สามารถที่จะรู้อะไรได้ทุกอย่าง ตอบปัญหาได้ทุกอย่าง และตอบได้อย่างรวดเร็วด้วย สำหรับผู้ที่เข้าใจถึงภาวะอันนี้ จะไม่มีใครสงสัยเลยว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ซึ่งหมายความว่า เมื่อรู้อะไรก็รู้อย่าง

แจ่มแจ้ง และเป็นการรู้ด้วยตัวเอง เป็นการรู้จากตัวเอง และรู้อย่างถูกต้องอีกด้วย

วิชาจรณสมุปนโน

คนที่ จะเข้าถึงพระรัตนตรัย คือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ จนกระทั่งสามารถยึดถือเอาเป็นที่พึ่งทางใจได้นั้น ต้องศึกษาเรื่องพุทฺธคุณ ธรรมคุณ และ สังฆคุณ ให้เข้าใจอย่างละเอียด คำว่า เข้าถึง หมายถึง เข้าถึงตัวพระรัตนตรัย จริง ๆ คือรู้จักตัวพระรัตนตรัยจริง ๆ และคำว่า ยึดถือเอาเป็นที่พึ่ง หมายความว่า เมื่อมีความทุกข์หรือมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นก็ตาม พอนึกถึงพระรัตนตรัย ก็ทำให้เกิดปัญญา สามารถแก้ความทุกข์ หรือความยุ่งยากนั้น ๆ ได้ และทำให้รู้สึกซึ่งว่า อานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนั้นมีจริง และช่วยเหลือเราได้จริง ๆ และสำหรับคนที่เข้าถึงจริง ๆ นั้น จะรู้สึกอยู่เสมอว่า ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดซึ่งจะเป็นที่พึ่งได้ดี และประเสริฐยิ่งกว่าพระรัตนตรัย เพราะแม้ในกรณีที่ไม่อาจจะแก้ไขได้ด้วยการเงินหรือด้วยอิทธิพลใด ๆ นั้น แต่พอนึกถึง

พระรัตนตรัย ก็จะทำให้มองเห็นทางที่จะแก้ปัญหา นั้น ๆ ได้ และที่แก้ได้ผลจริง ๆ ด้วย เช่นอย่างในเวลาจะตาย ซึ่งทุกคนย่อมรู้ว่าอยู่ว่ทำอะไร ๆ ก็ช่วยไม่ได้ แต่สำหรับคนที่เข้าถึงพระรัตนตรัย แม้จะตายเขาก็รู้สึกอบอุ่นสบายใจ มั่นใจว่าความตายไม่ได้ทำให้เขาต้องสูญเสีย หรือทำให้เขาต้องหวาดกลัวแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับจะทำให้รู้สึกว่ ความตายเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะถ้าเราไม่ตายเราก็จะไม่ดีขึ้นกว่านี้ เพราะฉะนั้นท่านจะเห็นได้ว่าพระรัตนตรัยสามารถเป็นที่พึ่งได้เพียงไร แต่คนส่วนมากทั้งที่นับถือพระรัตนตรัย แต่พอเกิดปัญหาขึ้นมาจริง ๆ ก็แก้ไขปัญหาอะไรไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ได้อ้อนวอนและอธิษฐานขอให้พระรัตนตรัยช่วย การที่คนส่วนมากรู้สึกว่พระรัตนตรัยช่วยเขาไม่ได้ ก็เพราะเขาเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัย เพราะฉะนั้น จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องนี้ให้ละเอียด

ข้าพเจ้าได้อธิบายพุทธคุณมาแล้วสองบท คือ บทว่า **อรหํ** และ **สมุมาสมพุทโธ** สำหรับในตอนนี้ จะอธิบายบทว่า **วิชาจักรณสมปโน**

วิชาจรสมฺปนฺโน แปลว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชา และจรณะ วิชาในที่นี้เมื่อพูดโดยย่อก็ได้แก่วิชา ๓ คือ :-

บุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

จุตฺตูปปาตญาณ ญาณที่ทำให้เกิดตาทิพย์ ซึ่งคนที่ได้ญาณนี้สามารถที่จะมองเห็นชีวิตที่กำลังจุติและปฏิสนธิ เพราะมองเห็นโอปปาติกะ และรู้แจ้งเกี่ยวกับเรื่องกฎของกรรมอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้กิเลสที่ฝังอยู่ในสันดานหมดสิ้นไป

อนึ่ง คำว่า **ญาณ** กับคำว่า **วิชา** ในที่นี้มีความหมายอย่างเดียวกัน เช่นจะพูดว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาสาม ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน ขอได้โปรดจำไว้ได้ว่า คำดังต่อไปนี้ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายอย่างเดียวกัน คือคำว่า **ญาณ วิชา ปัญญา ดวงตา (จักขุ) แสงสว่าง (อาโลกะ)** เช่นใน ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **ญาณ ปัญญา วิชา ดวงตา แสงสว่าง** ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า

นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุให้เกิดทุกข์ นี่คือความดับทุกข์ นี่คือทาง
ให้ถึงซึ่งความดับทุกข์อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้อ่าน
จะต้องทำความเข้าใจให้ดีกว่า คำที่ใช้แทนกันได้ เพราะมี
ความหมายเหมือนกันนั้น มีอะไรบ้าง

วิชา ๓ หรือญาณ ๓ ดังที่กล่าวมานี้ เป็นหลักใหญ่
ของพระพุทธศาสนา และโดยธรรมดาถ้าคนไหนได้วิชา
๓ ก็จะต้องได้วิชาอื่นอีก ๓ อย่างด้วยเสมอ คือ **อิทธิ
วิธี** การแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ **ทิพโสต** หูทิพย์ **เจโตปริย
ญาณ** ญาณที่ทำให้อ่านใจคนอื่นได้ เพราะฉะนั้นถ้าหากใน
ที่บางแห่งกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้วิชา ๓ ก็ขอให้เข้าใจว่า
เป็นการพูดแต่เพียงหลักใหญ่ๆ โดยย่อ แต่โดยความเป็น
จริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงได้ อภิญญา ๖

จรณะ แปลว่า **ความประพฤติ** พระพุทธเจ้าทรงเป็น
ผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะหมายความว่า พระพุทธเจ้าไม่
เพียงแต่ทรงมีความรู้ดีเท่านั้น แต่หากทรงมีความประพฤติ
ดีอย่างยอดเยี่ยมอีกด้วย สิ่งใดที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน
สาวก หมายความว่าสิ่งนั้น พระองค์

๗. โอดตปปะ	ความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต
๘. พาหุสัจจะ	ความเป็นผู้สดับมาก
๙. วิริยะ	ความเพียร
๑๐. สติ	ความระลึกได้
๑๑. ปัญญา	ความรู้
๑๒. ปฐมฌาน	ฌานที่ ๑
๑๓. ทุตติยฌาน	ฌานที่ ๒
๑๔. ตติยฌาน	ฌานที่ ๓
๑๕. จตุตถฌาน	ฌานที่ ๔

จรรยา ๑๕ ดังที่กล่าวมานี้ แต่ละหัวข้อ ถ้าจะศึกษาให้เข้าใจจริงๆ ต้องใช้เวลามาก ข้าพเจ้าไม่อาจจะนำมาอธิบายในที่นี้ได้ ผู้ที่สนใจต้องการทราบรายละเอียด ขอให้ท่านอ่านเอาจากหนังสือที่อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยเฉพาะในที่นี้เพียงแต่ต้องการจะให้ผู้ท่านได้อ่านได้ทราบว่า จรรยาหมายถึงอะไรบ้าง และในเมื่อศึกษาตามหัวข้อเท่าที่เขียนมานี้ ก็จะได้รู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมี

ความประพฤติดีเยี่ยม พระองค์ทรงสอนเขาอย่างไร พระองค์ก็ทรงปฏิบัติได้อย่างนั้น พระองค์จะไม่ทรงสอนในสิ่งที่พระองค์ไม่รู้จริงและปฏิบัติตามไม่ได้

พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติ ข้อนี้ต้องหมั่นฝึกบ่อยๆ และพร้อมกันนี้จะต้องเข้าใจให้ดีด้วยว่า ความรู้ที่ว่าเป็นคืออะไร ? และความประพฤติที่ว่าเป็นคืออะไร ? อย่าแปลความหมายเอาเอง พระพุทธรูปเจ้าทรงสามารถระลึกชาติได้ มีฤทธิ์ ตาทิพย์ อ่านใจคนอื่นได้ แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ เช่นทรงสามารถสร้างกายทิพย์ขึ้นมาได้ทันทีแล้วไปไหนมาไหนได้ด้วยกายทิพย์อันนั้น ได้อย่างรวดเร็วเท่ากับใจนึก เหมือนกับพวกโอบปาติกะทั้งหลาย คำว่าพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะนั้น หมายความว่า ความสามารถของพระพุทธรูปเจ้าในลักษณะนี้ คนส่วนมากมักจะไม่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถ้าคนไหนไม่เชื่อ ก็แปลว่าคนนั้นยังเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัย และเมื่อเข้าไม่ถึง ก็ย่อมจะมองไม่เห็น ว่า พระรัตนตรัยสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันสูงสุด และที่น่าสังเกตก็คือ บุคคลที่เป็นผู้นำในวงการต่าง ๆ นั้น ส่วนมากไม่ยอมเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงมีความสามารถเช่นนี้ เพราะฉะนั้น ผู้นำ เหล่านี้จึงมองไม่เห็นทางว่า จะนำเอาพระพุทธรูปศาสนามาพัฒนาบ้านเมืองได้อย่างไร จะเอามาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่พระพุทธรูปศาสนาโดยความเป็นจริงแล้ว สามารถจะช่วยแก้ปัญหาก็กับเราได้ทุกอย่าง

สุคติ

การเข้าถึงพุทธคุณ โดยธรรมดาไม่ใช่ของง่ายเลย การที่จะสอนหรือแนะนำให้ทำได้และให้เข้าใจตามที่ทำได้ ข้อนี้ไม่ยาก แต่ที่จะให้มีความรู้สึกเห็นด้วยอย่างจริงจังนั้นไม่ใช่ของง่ายเลย เพราะมันเหมือนกับคนหนึ่งที่มีความเมตตากรุณาสูง มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู และมีความฉลาดรอบรู้ในเรื่องต่างๆ หลากอย่าง คนประเภทนี้ผู้ที่เข้าถึง ก็คือคนที่มีพื้นนิสัยใกล้เคียง มีความรู้ ความสามารถใกล้เคียง จึงจะหยั่งใจคนประเภทนี้ได้

คำว่า **เข้าถึง** หมายถึง **รู้จักใจ หรือหยั่งใจได้ถูกต้อง** เพราะฉะนั้นท่านจะเห็นว่า ในเมื่อคนทั่วไปมีพื้นภูมิธรรม และพื้นสติปัญญาห่างไกลจากพระพุทธเจ้ามากมาย ฉะนั้น จึงเป็นการยากที่จะเข้าถึง เช่นเราจะเห็นตัวอย่างจากบุคคล ในครอบครัวบางครอบครัว สามีกับภรรยา พ่อแม่กับลูก ทั้งที่อยู่ใกล้ชิดกันเป็นเวลานาน แต่ที่ไม่สามารถจะเข้าใจกันได้ ก็มีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้ก็เพราะพื้นจิตใจต่างกัน การที่ข้าพเจ้าต้องย้ำเรื่องนี้อีก ก็เพื่อต้องการจะเตือนให้รู้ว่าอย่าประมาท หรืออย่าชะล่าใจ หรืออย่าหลงผิดคิดว่าตัวเอง เข้าใจเรื่องพุทธคุณดี

ข้าพเจ้าอธิบายมาแล้วหลายบท เฉพาะตอนนี้จะอธิบายเพิ่มอีกบทหนึ่ง คือบทว่า **สุคโต**

สุคโต ตามศัพท์แปลว่า **เสด็จไปดี** ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายความหมายของคำนี้ไว้ ๔ อย่างคือ :-

๑. คำว่าสุคโต ซึ่งแปลว่าเสด็จไปดีนั้น ในความหมายอันหนึ่ง หมายความว่า **เสด็จไปบนทางที่ถูกต้อง** ซึ่งทางที่ว่านี้หมายถึง **อริยมรรคมีองค์ ๘** ซึ่งเป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

จากความหมายข้อนี้เราอาจจะถอดความแปลง่าย ๆ ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่ดี เพราะฉะนั้นถ้าหากใครเดินตามพระองค์แล้ว เขาผู้นั้นก็หวังแน่นอนว่าจะต้องได้พ้นจากความทุกข์ แต่จงสังเกตดูว่า วิธีดำเนินชีวิตของคนในโลกกับวิธีดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้านั้น แตกต่างกันอย่างมากมาย ถึงแม้ว่าคนเหล่านั้นจะได้ปฏิญาณตนแล้วว่า ตัวเองเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะเราไม่เข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้านั่นเอง

คนที่ได้ศึกษาในทางพระพุทธศาสนา และเข้าใจเป็นอย่างดีว่า พระพุทธเจ้าทรงดำเนินชีวิตอย่างไร และทรงสอนโลกไว้อย่างไร แต่แล้วส่วนมากก็มักจะรู้สึกว่ เขาจะประพฤติตามอย่างพระพุทธเจ้าไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นพระ พระพุทธเจ้าไม่มีกิเลส ส่วนตัวเขาเองเป็นฆราวาส กิเลสยังหนา เพราะฉะนั้น เขาก็เอาอย่างพระพุทธเจ้าไม่ได้ เหตุผลของคนประเภทนี้ อันที่จริงก็เป็นเหตุผลที่ถูกต้อง เขาพูดออกมาอย่างใจจริง

แต่จากเหตุผลเท่าที่อ้างมานี้ ก็คือหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเขาไม่เข้าใจพระพุทธเจ้าเลย เพราะผู้ที่เข้าใจจริงๆ เขาจะไม่พูดเช่นนี้ แต่เขาจะพูดว่า ทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องก็คือทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำสั่งสอนไว้ เป็นทางที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติและได้พิสูจน์แล้วว่า เป็นทางแห่งความพ้นทุกข์จริง ตัวเขาเองถึงแม้โดยส่วนใหญ่จะปฏิบัติไม่ได้ แต่เขาก็ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะพยายามปฏิบัติตามอย่างพระองค์เท่าที่สามารถจะทำได้ เขาจะไม่ตัดทางของตัวเองอย่างที่พูดว่า เขาทำไม่ได้ เพราะกิเลสของเขายังหนาอะไรทำนองนี้ ซึ่งการอ้างเหตุผลอย่างนี้ไม่ได้ช่วยทำให้ตัวเองดีขึ้นเลย

ความจริงพระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า คนส่วนมากจะประพฤติปฏิบัติอย่างพระองค์นั้นไม่ได้ แต่พระพุทธเจ้าก็ต้องการที่จะให้คนเหล่านั้นพยายามปฏิบัติบ้าง ถึงแม้จะเป็นส่วนน้อย ก็ยังดีกว่าที่จะไม่ปฏิบัติเสียเลย ทุกคนอยากเป็นเศรษฐี แต่ทุกคนก็เป็นเศรษฐีไม่ได้ เป็นได้บางคนเท่านั้น แต่ถึงกระนั้น เราก็พบว่าทุกๆ คนก็พยายามดิ้นรนเพื่อที่จะสร้างฐานะให้ดีขึ้น

ขอให้ สังเกตดูว่า คนทั่วไปนั้น ในเมื่อเห็นใครเขามีเงิน ก็พยายามศึกษาดูว่าเขาทำงานอะไร มีความรู้ความสามารถอย่างไร ครั้นแล้วเขาก็พยายามเลียนแบบในสิ่งที่ตัวเองพอจะทำได้ อย่างนี้ทำไมเราทำได้ ทั้งๆ ที่ก็ไม่มีหวังแน่นอนว่าจะได้เป็นเศรษฐี ในทำนองเดียวกันถ้าหากเราแน่ใจว่า วิธีดำเนินชีวิตของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีที่ถูกต้องและดีที่สุด ถ้าเราเห็นด้วยอย่างจริงใจแล้ว ถึงอย่างไรเสีย เราก็คงจะพยายามเลียนแบบบ้าง ตัวอย่างเช่นเมื่อมีใครเขามาด่ามาว่า หรือมีคนมาขัดใจ หรือในเมื่อต้องพลัดพรากจากบุคคล และสิ่งของอันเป็นที่รัก เราควรจะคิดว่า ถ้าหากเป็นพระพุทธเจ้าทรงประสบเหตุการณ์อย่างนี้ พระองค์จะทำอย่างไร แน่แน่นอนเหลือเกินว่า ถ้าเราหยั่งใจพระพุทธเจ้าได้ถูกต้อง เราก็คงจะตอบถูกว่า พระพุทธเจ้าจะต้องทรงคิดอย่างไร ทรงทำใจอย่างไร แล้วเทียบเคียงกับใจของตน แม้เราจะยอมรับว่า เราทำใจอย่างพระพุทธเจ้าไม่ได้ก็จริง แต่ถ้าหากเราหมั่นฝึกเปรียบเทียบเช่นนี้บ่อยๆ เราก็ย่อมจะดีขึ้นอย่างแน่นอน เช่นความโกรธจะน้อยลง ใจเย็นมากขึ้น

ความเศร้าโศกความเสียใจก็จะน้อยลงอย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าเราจะทำใจอย่างพระพุทธเจ้า ไม่ได้ทั้งหมด แต่ในเมื่อเรามีความตั้งใจที่จะเลียนแบบด้วยการนึกเปรียบเทียบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็ย่อมจะทำให้ตัวเราดีขึ้นอย่างแน่นอน จะทำให้เราค่อย ๆ พ้นจากความทุกข์ และค่อย ๆ สบายขึ้นโดยลำดับ

๒. อีกนัยหนึ่ง **สุคติ** ซึ่งแปลว่า **เสด็จไปดี** นั้น หมายความว่า **เสด็จไปโดยไม่ถอยหลัง** ข้อนี้หมายความว่า สิ่งใดถ้าหากเราทำผิดหรือเดินทางผิด ก็ต้องมาทำใหม่ หรือมาเดินทางใหม่ แต่สำหรับในกรณีของพระพุทธเจ้า ถ้าพระองค์ได้ทรงทำสิ่งใด หรือได้ตรัสสิ่งใด หรือได้ทรงตัดสิ่งใดออกไปแล้ว จะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเด็ดขาดเสมอ ไม่ต้องมาแก้ไขอีก เช่นกิเลสอันใด พระองค์ทรงละได้แล้ว ก็เป็นอันแล้วไป กิเลสอันนั้นจะไม่เกิดขึ้นมาอีก อันที่จริง ข้อนี้ก็มีความหมายคล้าย ๆ กับข้อที่หนึ่งแต่ท่านต้องการจะเน้นในประเด็นที่จะชี้ให้เห็นว่า พระองค์ทรงทำอะไร ถูกต้องเสมอ ไม่ต้องทรงแก้ไขอะไรกันอีก ซึ่งในเรื่องนี้คนทั่วไปย่อมไม่มีทางจะทำได้

แต่การที่พระพุทธเจ้าทรงทำได้ ก็เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นสัพพัญญู ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาคืออภิญญาต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีทางที่จะทรงทำอะไรผิดพลาด ในข้อนี้รู้สึกว่าคุณทั่วไปจะเอาอย่างไม่ได้ แต่ถ้าหากเรานึกย้อนหลังไป ในสมัยที่พระองค์ยังเป็นปถุชนอยู่ พระองค์ก็เคยทรงทำอะไรผิดเหมือนกัน เช่นทรงทรมานร่างกายอย่างนี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น ลักษณะของพระองค์ที่แน่นอนอย่างหนึ่งก็คือ ก่อนที่จะทรงทำอะไร พระองค์จะต้องทรงพิจารณาใคร่ครวญจนรอบคอบ และเมื่อทรงแน่ใจว่าทำอย่างนี้ถูก และทรงตัดสินใจทำแล้ว ก็จะทรงพยายามทำไปจนถึงที่สุด ไม่ทำอะไรครึ่งๆ กลางๆ เช่นครั้งแรกพระองค์ทรงเข้าใจว่า การทรมานร่างกายเป็นทางที่ถูกที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ พระองค์ก็ทรงเดินตามทางนั้นไปจนถึงที่สุด จนกระทั่งแน่พระทัยว่าทางนี้ผิดแน่ พระองค์จึงได้ทรงเปลี่ยนเดินทางใหม่ ไม่มีลักษณะจับจดหรือลังเล ผิดเป็นผิด แต่ต้องให้รู้จริง ๆ เสียก่อนจึงจะเลิก เพราะถ้าเดินเพียงครึ่งๆ กลางๆ แล้วก็เปลี่ยนไปเดินทางอื่น ก็จะทำให้สงสัย

อยู่เสมอว่า บางทีทางที่เราเดินมาก่อนนั้นอาจจะเป็นทางที่ถูกต้องก็ได้ เพราะทางใหม่นี้มันก็ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการเหมือนกัน ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าเราจะเอาอย่างพระพุทธองค์ในลักษณะนี้บ้าง ก็คงจะทำให้ชีวิตของเราก้าวหน้าเร็วขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในบางกรณีถ้าหากเราได้รับการตักเตือนจากผู้รู้ที่เรากำลังทำผิด ซึ่งถ้าหากจะรอให้เราเดินไปจนถึงที่สุด แล้วจึงจะวกไปทางอื่นตามคำแนะนำของผู้รู้นั้น ก็อาจจะสายเกินไป เพราะฉะนั้นวิธีที่ดีอย่างหนึ่ง ก็คือ ก่อนที่เราจะทำอะไรลงไป เราควรศึกษาเสียให้รอบคอบ ปรึกษากับผู้รู้ให้ดี ให้พยายามใช้เหตุผล อย่าใช้อารมณ์ โดยวิธีนี้ ชีวิตของเราก็อาจจะราบรื่นดีกว่าที่จะดันไปตาม ความคิดของเราฝ่ายเดียว

๓. อีกนัยหนึ่ง สุคติ ซึ่งแปลว่า เสด็จไปดี นั้นหมายความว่า **พระองค์เสด็จไปที่ไหนก็มีแต่จะทรงนำประโยชน์และสันติสุขไปให้ที่นั่น** พระองค์ไม่เคยเสด็จไปที่ไหนแล้วทำให้ใครเดือดร้อน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ก็คือพระองค์ไปหาใคร เสด็จไปที่ไหน พระองค์ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่า จะเป็นประโยชน์แก่คนนั้นหรือแก่สถานที่แห่งนั้น จึงได้เสด็จไป พระองค์ไม่เคยทรงทำอะไรแบบส่งเดช หรือทรงทำอะไรโดยไม่มีการกะแผนงาน ซึ่งข้อนี้ก็ น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับคนที่รักจะก้าวหน้า ซึ่งควรจะทำอย่างไ้บ้าง ถึงแม้จะไม่ทุกครั้ง ทำบ้างในบางครั้งก็ ยังดีอยู่นั่นเอง

๔. สุคติ นอกจากจะแปลว่าเสด็จไปดีแล้ว ยังแปลได้อีกนัยหนึ่งว่า ตรัสดี หรือ ตรัสโดยชอบ คือ คำว่า คต ในคำว่า สุคติ นั้นแปลว่า พุด ก็ได้ เพราะคำว่า คต มาจาก คำกริยาว่า คหติ ก็ได้ คหติ ในที่นี้ แปลว่า พุดหรือกล่าว สุ แปลว่า ดีงาม ถูกต้อง เพราะฉะนั้นคำว่าสุคติ จึงแปลว่า เป็นผู้ตรัสดี หรือตรัสถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้บันทึกไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการตรัส ๖ อย่าง คือ :-

๑. วาจาใดไม่เป็นความจริง ไม่มีประโยชน์ไม่เป็นที่รักที่ชอบของคนอื่น พระตถาคตจะไม่ตรัสวาจานั้น

๒. วาจาใด ถึงแม้จะเป็นความจริง แต่ถ้าไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น พระตถาคตก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๓. วาจาใดหากเป็นความจริง และมีประโยชน์ ถึงแม้ จะไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น ในบางครั้งพระตถาคตก็ตรัสวาจานั้นเหมือนกัน (เช่น ตรัสเรื่องอริยสัจแก่กามนิต ซึ่งในขณะนั้นไม่ต้องการจะฟัง เพราะต้องการจะฟังเรื่องแดนสุขาวดีอย่างนี้เป็นต้น)

๔. วาจาใด ไม่เป็นความจริง ไม่มีประโยชน์ถึงแม้วาจานั้น จะเป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น พระตถาคตก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๕. วาจาใดถึงแม้จะเป็นความจริง แต่ถ้าไม่มีประโยชน์ และถึงแม้จะเป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น พระตถาคตก็จะไม่ตรัสวาจานั้น

๖. วาจาใดเป็นความจริงมีประโยชน์ และเป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นด้วย แม้ในการตรัสวาจาเช่นนี้ พระตถาคตก็ยังทรงรู้จักเวลาในอันที่จะตรัสวาจานั้น

หลักในการพูดของพระพุทธเจ้าทั้ง ๒ อย่างดังกล่าวมานี้ ขอให้พยายามจดจำเอาไว้ ซึ่งประเด็นที่สำคัญ มีอยู่ ๓ :-

เรื่องใดในเมื่อพระองค์ทรงรู้แจ้งว่า เป็นเรื่องไม่จริง และไม่มีประโยชน์ แม้คนอื่นจะชอบฟัง พระองค์ก็จะไม่ตรัส

ส่วนเรื่องใดเป็นเรื่องจริงและมีประโยชน์ แม้คนอื่นจะไม่ชอบฟัง บางครั้งพระองค์ก็ตรัสเหมือนกัน ในเมื่อทรงเห็นว่าจะมีประโยชน์แก่เขาในภายภาคหน้า

และอีกอย่างหนึ่ง เรื่องใดแม้จะเป็นเรื่องจริง และมีประโยชน์คนฟังชอบ แต่ถึงกระนั้นพระองค์ก็ไม่ตรัสพร่ำเพรื่อ พระองค์ทรงรู้จักกาลเทศะ ว่าควรตรัสเวลาไหน ในที่ใด และตรัสอย่างไร จึงจะเป็นความพอดี และเกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง

ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติอย่างนี้ จึงได้ทรงพระนามว่า สุคติ ซึ่งแปลว่า ผู้เสด็จไปดี หรือ เป็นผู้ตรัสดี

โลกวิทู

โดยปกติคนที่จะสามารถสอนคนอื่นได้ผล คือทำให้เขาเชื่อและปฏิบัติตามได้ ผู้สอนจะต้องมีความรู้เหนือคนที่ จะสอนทุกอย่าง ถ้าหากเรามีความรู้เฉพาะแต่ในทางของ ตัว ส่วนเรื่องราวต่างๆ ของผู้ที่จะสอน เราไม่รู้เราไม่เข้าใจ มันก็จะเป็นเสมือนหนึ่งพูดกันคนละภาษา ทั้งนี้ก็เพราะคน เราเมื่อรู้เห็นมาอย่างไร ได้รับการศึกษามาอย่างไร ก็ย่อม จะคิดไปตามแนวที่เคยรู้เคยเห็นมา เพราะฉะนั้นผู้ที่จะ สอนเขาเมื่อไม่ทราบแนวความคิดของเขา ก็จะพูดกันไม่รู้ เรื่อง หยั่งใจเขาไม่ถูก แต่ถ้าหากเป็นคนที่เคยรู้เคยเห็นเคย เรียนมาอย่างเดียวกัน ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ของคนที่จะสอน เป็นอย่างดี การสอนก็จะได้ผลดี พระพุทธเจ้าที่ทรง สามารถสอนศาสนา ได้ผลสำเร็จอย่างงดงามที่สุด ก็เพราะ พระองค์ทรงเป็น โลกวิทู คือทรงรู้แจ้งโลก

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านอธิบายความหมายของ คำนี้ไว้กว้างมาก โดยท่านอธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้ง โลกทั้งสาม คือโอกาสโลก สังขารโลก และสัตว์โลก

โอกาสโลก หมายถึงโลกที่เราอาศัยอยู่ ในข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้มีลักษณะอย่างไร เส้นผ่าศูนย์กลางเท่าไร วัดโดยรอบเท่าไร ตั้งอยู่อย่างไร ทรงทราบทั้งหมด และไม่เพียงแต่ทรงทราบเรื่องโลกนี้เท่านั้น แม้โลกอื่นๆ ในสากลจักรวาลก็ทรงทราบ เรื่องดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ทรงทราบ แปลว่าพระพุทธเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องดาราศาสตร์เรื่องจักรวาล แต่อย่างไรก็ดี รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องโลกและจักรวาลนี้เท่าที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัสถึง เท่าที่พบมีอยู่แห่งเดียวที่พระองค์ตรัสไว้ คือในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ หน้า ๒๙๒ ซึ่งพระองค์ตรัสไว้ว่า โลกมีนับเป็นแสนๆ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็มีนับเป็นแสนๆ โปรดเข้าใจว่าคำว่าเป็นแสนๆ นี้เป็นสำนวนซึ่งหมายความว่ามากมายเหลือเกิน ซึ่งในข้อนี้ ในปัจจุบันคนที่ศึกษาในทางดาราศาสตร์ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่า ในห้วงอวกาศเท่าที่เรามองเห็นด้วยตาก็มีพระอาทิตย์อยู่มากมาย ส่วนพระจันทร์นั้นเราเห็นเพียง

ดวงเดียว แต่ถ้าดูจากกล้องโทรทรรศน์จะเห็นว่า ดาวนพเคราะห์แต่ละดวงก็มีดวงจันทร์โคจรอยู่รอบ ๆ และดาวนพเคราะห์บางดวง ก็มีดวงจันทร์โคจรอยู่หลายดวง เพราะฉะนั้นถ้าหากคิดไปถึงจักรวาลอื่น ๆ เราก็จะพบว่า ดวงจันทร์มีมากมายนับไม่ถ้วน สิ่งที่น่าประหลาดก็คือ พระพุทธเจ้าทรงทราบได้อย่างไร? เพราะในสมัยนั้นไม่มีกล้องโทรทรรศน์

อนึ่งสำหรับผู้ที่เคยอ่านเรื่องโลกธาตุหรือจักรวาลที่มีผู้แปลออกมาจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา และอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ขอให้เข้าใจว่าเรื่องจักรวาลที่กล่าวไว้นั้นเป็นมติที่พระพุทธโฆษาจารย์ท่านเขียนขึ้นไว้เอง และเข้าใจว่าคงจะเป็นความเชื่อที่มีอยู่อย่างแพร่หลายในยุคนั้น เช่นที่ท่านกล่าวไว้ว่า โลกนี้มีความหนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ (สองแสนสี่หมื่นโยชน์) น้ำที่รองแผ่นดินมีความหนา ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์ (สี่แสนแปดหมื่นโยชน์) ลมที่รองน้ำมีความหนา ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ (เก้าแสนหกหมื่นโยชน์) และโลกของเรามีภูเขาล้อมรอบเรียกว่าเขาจักรวาล กลางโลกมีเขาพระสุเมรุ

ซึ่งสูงถึง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ (แปดหมื่นสี่พันโยชน์) และหยั่งลงไป
ไปในมหาสมุทรก็ลึกถึง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ อะไรทำนองนี้ บาง
คนไม่รู้ที่มา เมื่อได้พบข้อความในลักษณะ นี้จากคัมภีร์ของ
พระพุทธศาสนา ก็มักจะดูหมิ่น เพราะเข้าใจว่าเป็นพุทธ
พจน์ ซึ่งความเป็นจริงแล้วพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสถึงเลย

สังขารโลก แปลว่า โลกคือสังขาร ในข้อนี้
หมายความว่าสิ่งต่างๆ ในโลกเกิดขึ้นมาเพราะอะไร
พระพุทธเจ้าทรงทราบทั้งสิ้น คำว่า สังขาร ในที่นี้ตามศัพท์
แปลว่า สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งเรื่อง
สังขารโลก หมายถึงทรงรู้แจ้งว่ามนุษย์ก็ดี สัตว์ก็ดี พืชก็ดี
รวมทั้งสิ่งที่ไร้ชีวิตทุกอย่างในโลกนี้เกิดขึ้นมาเพราะ
อะไร พระองค์ทรงทราบทั้งหมด

สัตวโลก แปลว่า โลกคือหมู่สัตว์ ในข้อนี้
หมายความว่า สัตว์ต่างๆ ในโลกนี้ซึ่งรวมทั้งมนุษย์ด้วย
รวมทั้งโอปปาติกะทั้งหลายด้วย ในสากลจักรวาลทั้งหมด
มีที่ชนดิมีที่ประเภท พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบทั้งหมด และ
ได้ทรงจำแนกเอาไว้เป็นตัวอย่างด้วย เช่นตรัสไว้ว่า

วิธีเกิดของสัตว์มี ๔ ชนิด เรียกว่าโยนิ ๔ ภูมิอันเป็นที่ตั้ง
ของวิญญาณมีอยู่ ๗ เรียกว่าวิญญาณฐิติ ๗ ภพอันเป็นที่
อยู่ของสัตว์มีอยู่ ๙ เรียกว่าสัตตาวาส ๙ อย่างนี้เป็นต้น

อนึ่งท่านยังอธิบายไว้อีกว่า พระพุทธเจ้านอกจาก
จะทรงทราบถึงชีวิตทุกประเภทในสากลจักรวาลว่ามีอยู่
อย่างไร เกิดมาอย่างไร มีความเป็นอยู่อย่างไรแล้ว ยังทราบ
ถึงอภิปุถุ และอุปนิสัยสันดานของสัตว์ทุกชนิด ซึ่งคำว่า
สัตว์ในที่นี้รวมทั้งมนุษย์และโอปปาติกะทุกประเภทด้วย
และบรรดาศิลปศาสตร์ต่างๆ รวมทั้ง ลัทธิศาสนาต่างๆ ที่มี
อยู่ในยุคนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงทราบโดยตลอด ปัญหา
สำคัญมีอยู่ว่า จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือที่พระพุทธเจ้าจะ
ทรงรอบรู้อะไรทุกอย่างเช่นนั้น? เพราะเป็นการผิวิสัย
ธรรมดาเหลือเกิน คำตอบในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้เคยอธิบาย
มาแล้วครั้งหนึ่งในบท สัมมาสัมพุทโธ ซึ่งแปลว่า เป็นผู้
แจ้งด้วยตัวเองหรือ ที่ตัวเอง จากตัวเอง โดยชอบคือโดยถูกต้อง
ถ้าท่านผู้อ่านยอมรับว่าพระพุทธเจ้าทรงได้อภิปุถุ
ทั้ง ๖ ก็ไม่มี

ปัญหาอะไรที่พระองค์จะไม่ทรงรู้แจ้งในเรื่องต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา เพราะการที่พระองค์ทรงมีหุทิพย์ ตาทิพย์ ระลึกชาติได้ แสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ และทรงทราบถึงความ เป็นไปแห่งสันดานของมนุษย์และสัตว์อย่างละเอียดถี่ถ้วน จนกระทั่งเอาชนะกิเลสได้ทุกอย่าง ความรู้ความสามารถ เหล่านี้ย่อมเป็นพื้นฐาน หรือเป็นเครื่องมือที่สามารถจะทำให้รู้อะไรได้ต่าง ๆ โดยไม่ยาก ซึ่งความรู้แบบนี้เป็นการรู้จากตัวเองหรือที่ตัวเอง ทั้งนี้ก็เพราะเป็นหลักธรรมดาซึ่งเหมือนกันหมดทุกคน กล่าวคือ ใครก็ตามซึ่งไม่เฉพาะแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น ถ้าหากได้ฝึกจิตมาจนกระทั่งได้อภิญญาครบทั้งหมดแล้ว ทุกคนก็สามารถที่จะหาคำตอบในปัญหาต่าง ๆ ได้จากตัวเองโดยไม่ยาก คือหมายความว่าถ้าต้องการจะทราบเรื่องอะไร ก็เพียงแต่เข้าสมาธิไป ก็จะได้คำตอบตามที่ต้องการทุกอย่าง แต่อย่างไรก็ดี คนที่สามารถจะหาความรู้ในทุกสิ่งทุกอย่างจากตัวเองได้นั้น มีหลักสำคัญโดยย่อดังต่อไปนี้คือ :-

๑. **ต้องเป็นคนที่เคยสร้างบารมีมามาก** ในชาติก่อน ๆ คือเคยมีความรู้ความสามารถในทาง ๆ นั้นมาแล้ว เพราะการหาคำตอบจากตัวเองนั้น จะได้มากหรือน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในชาติก่อน ๆ ด้วย

๒. **ต้องมีสื่อในการแปล** ซึ่งหมายความว่า ปัจจุบันชาตินี้ต้องได้รับการศึกษาดูด้วย เพราะความรู้ทุกอย่างที่เรารู้ในชาตินี้คือสื่อในการแปลหรือสื่อในอันที่จะถ่ายทอดเอาความรู้จากภายในออกมา ถ้าหากคนไหนได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดี เช่นเป็นนักวิทยาศาสตร์ หรือเป็นนักอักษรศาสตร์ หรือเป็นศิลปิน หรือเป็นอะไรก็ตามรอบรู้ในทางในทางไหนก็จะถ่ายทอดในทางนั้นออกมาได้ดี ส่วนในทางไหนไม่ได้เรียนมา ก็จะถ่ายทอดออกมาไม่ได้ ฉะนั้นความรู้ความสามารถที่เกิดจากการเรียนหรือการฝึกฝนในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง อย่าลืมหาความสามารถของวิญญูณที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมนั้นยิ่งใหญ่ มาก ซึ่งเราจะรู้ได้จากผลงานของมันคือร่างกายที่เกิดขึ้นมานี้ และถ้าท่านเข้าใจว่าร่างกายของคนเราแต่ละคนก็คือจักรวาลน้อย ๆ จักรวาลหนึ่ง

ซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างรวมอยู่ทั้งหมด ท่านก็จะเข้าใจได้โดยไม่ว่า ความสามารถของวิญญูณที่มีอยู่แล้วโดยกำเนิดนั้นมีอยู่มากมายและมีทุกแขนง เพราะฉะนั้น จึงสามารถที่จะหาความรู้จากภายในได้โดยอาศัยวิธีทางสมาธิ แต่ก็อย่าลืมว่า ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเครื่องมือหรือเป็นสื่อสำคัญยิ่งในอันที่จะแปลหรือถ่ายทอดความรู้จากภายในออกมา ซึ่งถ้าคนไหนมีมาก ก็ถ่ายทอดออกมาได้มาก มีน้อยก็ถ่ายทอดออกมาได้น้อย ด้วยเหตุนี้พระอรหันต์ทุกองค์แม้จะได้อภิญญาเหมือนกัน แต่ความรู้ความสามารถก็ไม่เหมือนกันคือ ไม่เท่ากัน

๓. **ต้องมีสมาธิดี** คำว่า มีสมาธิดี ในที่นี้หมายความว่าอย่างน้อยก็ต้องได้ปฐมฌาน หรือได้ขั้นอุปจารสมาธิ ซึ่งถ้าหากได้ฌานสูงขึ้นไปเพียงไร และมีสันดานบริสุทธิ์จากกิเลสมากเพียงไร ความสามารถในอันที่จะถ่ายทอดเพื่อเอาความรู้จากภายในก็มีมากเท่านั้น

สำหรับผู้ที่ได้ศึกษาและเข้าใจเป็นอย่างดีถึงหลักสามประการนี้ ก็จะยอมรับว่าพระพุทธเจ้าต้องเป็นโลกวิทู

และเป็นสัตัพัญญูแน่ ทั้งนี้ก็เพราะพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติ ทั้งสามประการครบถ้วนบริบูรณ์ และทรงมีอย่างชนิด สมบูรณ์ถึงที่สุดด้วย ฉะนั้นจึงไม่มีปัญหาอะไรที่พระองค์จะไม่ทรงรู้แจ้งในทุกสิ่งทุกอย่าง ดังที่พระองค์ได้ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า ความรู้ที่พระองค์มีอยู่นั้นเหมือนกับใบประดู่ทั้ง ป่า แต่ที่พระองค์ทรงแสดงออกมาเพื่อแนะนำสั่งสอนคน อื่นนั้น เท่ากับใบประดู่ที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมากำมือหนึ่ง แล้วโปรยลงไปเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ท่านจะต้อง เข้าใจไว้อีกอย่างหนึ่งว่า เรื่องอันใดถ้าไม่มีคนถามหรือไม่มี อะไรมากระตุ้นให้พระองค์ทรงนึกขึ้นมา เรื่องนั้นพระองค์ก็ ไม่ทรงทราบ ทั้งนี้ก็เพราะเรื่องต่างๆ ที่พระองค์จะต้องทรง นึกถึง ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าก็มีมากมายอยู่แล้ว เพราะ ฉะนั้น การที่พระองค์ไม่ได้ตรัสถึงวิชาการอื่นๆ เพราะไม่มี ใครถาม หรือเพราะไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องตรัส นั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะเวลามีไม่พอ บางคนอาจ จะสงสัยว่า ถ้าพระพุทธเจ้าทรงเป็นโลกวิทูหรือทรงเป็น สัตัพัญญูจริง ก็น่าจะทรงเขียนหรือทรงบอกถึงวิชาการ

อื่น ๆ ไร้บ้าง หรือไม่เช่นนั้น ก็น่าจะได้ทรงทำสิ่งที่เป็นความมหัศจรรย์ในด้านศิลปะ หรือในทางวิทยาศาสตร์ อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ให้เป็นตัวอย่างของโลก แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีที่ไหน ในคัมภีร์มีแต่คำสอนในด้านศีลธรรมเสียเป็นส่วนมากนั้น ก็ขอได้โปรดเข้าใจตามนี้ อันที่จริงในเรื่องนี้ถ้าหากเราได้ทราบถึงความจำเป็นว่า วิชาใดหรือความเจริญในด้านไหนที่จะเป็นรากฐานของความ เจริญในทางโลกทุก ๆ แขนงแล้ว เราก็จะไม่สงสัยเลยว่า ทำไมพระองค์จึงทรงสอนแต่เรื่องศีล สมาธิ ปัญญา คือทรงสอนแต่ในด้านศีลธรรมอย่างเดียว

พุทธคุณบทนี้เข้าใจว่าคงจะเป็นข้อเตือนสติหรือให้แนวความคิดได้อย่างดี สำหรับบุคคลที่จะเป็นผู้นำในทางศาสนา ทุกวันนี้การที่พระพุทธรูปศาสนาไม่แพร่หลายไปทั่วโลกเหมือนกับศาสนาอื่น โดยเฉพาะคือคริสต์ศาสนาและไม่ค่อยจะมีอิทธิพลโน้มน้อมให้คนชั้นปัญญาชนหรือคนที่มีอิทธิพลหันมาสนับสนุนในทางศาสนาอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับสถาบันการสอนและการเผยแพร่ในทางศาสนา กับสถาบันการศึกษาในทางโลก

แล้ว เราจะแลเห็นว่าผิดกันไกลมากนั่น ทั้งนี้ก็เพราะคนที่จะสามารถทำการสอนศาสนาให้ได้ผลดีจริงๆ นั้น จะต้องเป็นคนที่มีสมองพิเศษเหนือบุคคลประเภทอื่นมาก เนื่องจากจะต้องมีการศึกษากว้าง และจะต้องมีความรู้ความสามารถหลายทาง ไม่ใช่รู้แต่ศาสนาอย่างเดียว ถ้าสมองอยู่ในระดับธรรมดาที่ไม่อาจจะศึกษาอะไรได้กว้างขวาง และอีกอย่างที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ จะต้องเป็นคนมีจิตใจสูง มีความอึดตัว ไม่มี ความกดดัน และจะต้องเป็นคนที่สามารถเข้าสมาธิได้ดี ไม่เช่นนั้น การ สอนศาสนา ก็จะไม่ค่อยได้ผล เหมือนอย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้

อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ

การสอนให้คนมีความรู้ความสามารถในวิชาอาชีพ หรือในวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้บางอย่างจะเป็นสิ่งที่ยากสักเพียงไรก็ตาม แต่ถ้าเปรียบเทียบกับการสอนเพื่อให้นักกลับนิสัย หรือเพื่อให้ละกิเลสที่ฝังแน่นอยู่ใน

สันดานแล้วจะเห็นว่า การสอนเพื่อให้ละกิเลสเป็นสิ่งที่ยากกว่าอะไรทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพราะคนเราเมื่อมีนิสัยสันดานมาอย่างไร ก็จะคิดได้ตามนิสัยสันดานของตนอย่างนั้นเท่านั้น จะอธิบายในแง่อื่นที่ผิดจากนิสัยสันดานของเขา เขามองไม่เห็น คิดไม่ได้ ตัวอย่างที่ง่ายที่สุดก็คือ สัตว์เดรัจฉานทุกประเภท เราเห็นได้ชัดว่าพื้นเดิมของมันเป็นอย่างไ มันก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป เราจะเปลี่ยนนิสัยสันดานของมันยอมทำไม่ได้ นอกจากจะปรับปรุงหรือแก้ไขให้ดีขึ้นได้บ้างเล็กน้อย ทั้งนี้เป็นเพราะสมองของมันก็จำกัด ความนึกคิดก็อยู่ในขอบเขตจำกัด ความจำที่อยู่ในขอบเขตจำกัด เพราะฉะนั้นการที่จะสอนให้สัตว์เปลี่ยนนิสัยสันดานจึงทำไม่ได้ เช่นเราจะสอนสุนัขหรือแมวให้รู้จักใช้เหตุผลบ้าง ให้รู้จักทำในสิ่งที่ควรทำ และไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำบ้าง จะเห็นได้ว่ายากมาก คนเราก็เหมือนกัน ถ้ามีพื้นนิสัยสันดานมาอย่างไร ความนึกคิดสติปัญญาและสมองก็จะถูกจำกัดอย่างนั้น เขาจะคิดได้เพียงแค่นิสัยสันดานของเขาเท่านั้น จะคิดให้เป็นไปกว่านิสัยสันดานที่เขามีอยู่ทำไม่ได้ และโดยปกติคน

เราก็มีกิเลสเช่นความโลภ ความเห็นแก่ตัว ตัณหาราคะ ความหลงผิด และอะไรอื่น ๆ อีกหลายอย่างติดสันดานมา ตั้งแต่เกิด เพราะฉะนั้นการที่จะสอนให้คนเราละกิเลสเหล่านี้ จึงเป็นการยากยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด แต่ก็ปรากฏว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงทำหน้าที่อันนี้ได้ดีที่สุดใน จนกระทั่งได้รับการยกย่องว่าเป็นสารทิฝักคนที่ควรฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า

อนุตฺตโร แปลว่า ไม่มีใครยิ่งกว่า **ปฺริสฺทมฺม** แปลว่าคนที่ควรฝึกได้ **สารทิ** ในความหมายเดิมหมายถึง ผู้ฝึกม้า ผู้ขับขีม้า ผู้บังคับม้าให้เป็นไปตามความประสงค์ได้ ในสำนวนนี้เป็นสำนวนเปรียบเทียบซึ่งหมายความว่า พระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนสารทิที่ฝึกม้า กล่าวคือคนที่ควรฝึกได้ หมายความว่าในโลกนี้มีบุคคลบางประเภท แม้ขนาดพระพุทธเจ้าก็ไม่สามารถที่จะสอนได้ พวกนี้เรียกว่า ปทปรมะ ซึ่งเปรียบเหมือนดอกบัวที่พองพ้นจากโคลนขึ้นมาก็กลายเป็นเหยื่อของปลาและเต่า ไม่มีโอกาสที่จะไพล่ขึ้นมาเหนือน้ำ ส่วนบุคคลที่ควรฝึกได้มีอยู่สามประเภท

ประเภทที่หนึ่งเรียกว่า **อุคฆติตัญญู** แปลว่าผู้ตรัสรู้เร็ว เพียงแค่พูดถึงหัวข้อก็รู้แจ้งแล้ว บุคคลประเภทนี้เปรียบเหมือนดอกบัวที่พ้นน้ำขึ้นมาแล้ว พอได้รับแสงอาทิตย์ก็บานทันที ตัวอย่างเช่นพระสารีบุตร หรือพระโมคคัลลานะ เป็นต้น

ประเภทที่สองเรียกว่า **วิปจิตัญญู** พวกนี้จะรู้แจ้ง ก็ต่อเมื่อต้องมีการอธิบายโดยละเอียด เช่นพระปัญจวัคคีย์ เป็นต้น บุคคลประเภทนี้เปรียบเหมือนดอกบัวที่จวนจะโผล่ขึ้นเหนือน้ำ

ประเภทที่สามเรียกว่า **เนยยะ** แปลว่า คนที่พอจะแนะนำได้ แต่ต้องใช้เวลานานและต้องได้สิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยจึงจะบรรลุมรรคผลได้ บุคคลประเภทนี้เปรียบเหมือนดอกบัวซึ่งโผล่ขึ้นมาเหนือโคลนมากแล้ว แต่ก็ยังอีกหลายวันกว่าจะโผล่ขึ้นเหนือน้ำ บุคคลสามประเภทนี้รวมเรียกว่า บุคคลที่ควรฝึกได้

ในบรรดาบุคคลที่ควรฝึกได้ ดังที่กล่าวมานี้ จะไม่มีใครที่มีความสามารถในการสอนบุคคลเหล่านี้ยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้า เพราะบางทีบุคคลประเภทที่พื้นเดิม

เดิมสามารถจะตรัสรู้ได้เร็วขึ้น พระอรหันต์องค์อื่นไม่สามารถที่จะสอนให้บรรลุมรรคผลได้ก็มี แต่พระพุทธเจ้าย่อมมีความสามารถในอันที่จะแนะนำสั่งสอนให้บรรลุมรรคผลได้เสมอ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คนไหนลงว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีใครที่ไหนที่จะสามารถสอนได้อีก แต่ตรงกันข้าม คนอื่นๆ ที่ใครๆ ไม่สามารถจะสอนได้นั้น เมื่อมาถึงพระพุทธเจ้าก็ปรากฏว่าพระองค์ทรงสอนได้ ซึ่งคนประเภทนี้ก็มีจำนวนมากมาย

ปัญหาสำคัญจึงมีอยู่ว่า เพราะเหตุไรพระพุทธเจ้าจึงทรงมีความสามารถในการสอนยิ่งกว่าใครๆ ทั้งหมด ในเรื่องพระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้เองว่า การที่พระองค์ทรงมีความสามารถเช่นนี้ เป็นเพราะพระองค์ทรงมีญาณอยู่ ๑๐ อย่าง ซึ่งเรียกว่า **ทศพลญาณ** แปลว่า ญาณที่เป็นกำลังในการสอน ๑๐ อย่างคือ -

๑. **ฐานาฐานญาณ** ปรีชากำหนดรู้ฐานะคือสิ่งที่เป็นไปได้ และอฐานะคือสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
๒. **วิปากญาณ** ปรีชากำหนดรู้ผลแห่งกรรม

๓. **สัพพัตถคามินีปฎิปทาญาณ** ปรีชากำหนดรู้
ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง

๔. **นानาธาตุญาณ** ปรีชากำหนดรู้ธาตุต่าง ๆ

๕. **นานาธิมุตตกญาณ** ปรีชากำหนดรู้ธิมุตติ คือ
อัยยาศัยของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปต่าง ๆ กัน

๖. **อินทริยปโรปริยัตตญาณ** ปรีชากำหนดรู้ความ
หย่อนและยิ่งแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย

๗. **ฌานาทิสังกิลเสสาทิญาณ** ปรีชากำหนดรู้ว่า
การมีความเศร้าหมองเป็นต้นแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น

๘. **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** ปรีชากำหนดระลึก
ชาติหนหลังได้

๙. **จตุปบาทญาณ** ปรีชากำหนดรู้จติและอุบัติของ
สัตว์ทั้งหลายผู้เป็นต่าง ๆ กันโดยกรรม

๑๐. **อาสวักขยญาณ** ปรีชา รู้จักทำอัสวะให้สิ้น

เรื่องทศพลญาณทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ถ้าหากจะอธิบาย
กันโดยละเอียดแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ยืดยาวมาก และคนที่ควร
จะศึกษาโดยละเอียด ก็คือ คนที่มีหน้าที่เป็นครูโดยตรง ซึ่ง
ถ้าศึกษาโดยละเอียดแล้ว ก็จะได้หลัก

จิตวิทยาในการสอนที่ดีมาก และหลักจิตวิทยาที่ว่านี้สูงกว่าหลักจิตวิทยาทางตะวันตกมากมาย และท่านควรจะเข้าใจไว้ก่อนด้วยว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงมีญาณ ๑๐ อย่างนี้ ก็เพราะพระองค์ทรงได้อภิญญาทั้ง ๖

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า การที่พระองค์จะทรงรู้ว่า อะไรเป็นไปได้อะไรเป็นไปไม่ได้ เช่นเมื่อพระองค์มีพระประสงค์จะรู้ว่าตรัสอย่างไร คนฟังจึงจะเข้าใจและทำตามได้ ในเรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องที่พระองค์ทรงทำได้ไม่ยาก แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ได้อภิญญา กว่าที่จะรู้ว่าเรื่องที่สอนเป็นไปได้อะไรไม่ได้ คือเป็นเรื่องจริงหรือไม่จริง มีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ และคนที่รับการสอน เขาจะเชื่อหรือไม่ จะเข้าใจหรือไม่ จะทำตามได้หรือไม่ คนที่จะสอนจะต้องมีความรอบรู้มากทีเดียว และนั่นย่อมหมายถึงว่าต้องใช้เวลามากกว่าจะศึกษามีความรู้ในวิชาการต่าง ๆ เช่นนักสอนศาสนาจะไปสอนพวกนักวิทยาศาสตร์ ก็จำเป็นต้องรู้วิทยาศาสตร์ด้วย จึงจะรู้ว่าพูดอย่างไรเขาจึงจะเชื่อ และนำเสนออย่างไรเขาจึงจะทำตาม เพียงตัวอย่างเรื่องเดียวนี้ ท่านก็จะเห็นได้ว่า

ผู้สอนศาสนามีความรู้แต่ศาสนาอย่างเดียวไม่ได้ต้องมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ด้วย และต้องรู้นิสัยใจคอสิ่งแวดล้อมความจำเป็นของคนที่จะสอนเป็นอย่างดีด้วย จึงจะมีญาณข้อนี้คือรู้ว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และถ้าหากจะไปสอนคนในอาชีพอื่น ก็ต้องมีความรู้ในวิชาอาชีพนั้นๆ แต่สำหรับพระพุทธเจ้าทรงมีญาณข้อนี้เพียบพร้อมอยู่เสมอตลอดเวลา คือไม่ว่าจะทรงสอนใคร พระองค์จะรู้ถึงแนวความคิด พื้นการศึกษา สิ่งแวดล้อมและอะไรอีกหลายอย่างเกี่ยวกับคนคนนั้น และไม่ว่าคนนั้นจะอยู่ในอาชีพหรือว่าอยู่ในสังคมระดับไหน เมื่อพระองค์ทรงต้องการที่จะทราบถึงเรื่องราวต่างๆ ก็ทรงทราบได้โดยไมยาก โดยไม่ต้องถามใคร หรือไปหาความรู้จากที่ไหน ใช้วิธีทางสมาธิอย่างเดียวเท่านั้น ก็สามารถที่จะทรงทราบได้ทุกอย่าง

อนึ่งขอได้โปรดสังเกตอีกว่า ทุกๆ หัวข้อในเรื่องญาณทั้ง ๑๐ นี้มีความเกี่ยวโยงถึงกัน และโปรดสังเกตด้วยว่า พระพุทธเจ้าทรงรอบรู้ในเรื่องวัตถุเป็นอย่างดี ซึ่งเรียกว่า นานาธาตุนิยาม และทรงทราบถึงสันดานของ

มนุษย์เป็นอย่างดี ซึ่งเรียกว่านานาธิมุตติกญาณ และนอกจากนี้ยังทรงทราบถึงความเป็นไปในจิตใจของมนุษย์อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับหมอที่เข้าใจเรื่องร่างกาย และเข้าใจเรื่องโรคภัยไข้เจ็บทะลุปรุโปร่ง จะทำการรักษาใคร ก็รู้เป็นอย่างดีว่าเป็นโรคที่ตรงไหน เป็นโรคอะไร จะรักษาอย่างไรจึงจะหาย โปรดพิจารณาคำว่า อินทริยปโรปริยัตตญาณ ซึ่งแปลว่า ปรีชากำหนดรู้ความยิ่งและความหย่อนของอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งคำว่า อินทริย์ในที่นี้หมายถึงอินทริย์ ๕ หรือพลัง ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เมื่อพระองค์จะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องตรวจดูก่อนว่าบุคคลที่จะสอนนี้มีอินทริย์ทั้ง ๕ นี้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร และพระองค์ก็จะทรงสอนไปตามพื้นที่เขามีอยู่ และโปรดสังเกตอีกคำหนึ่ง คือ ฌานาธิสังกิเลสาธิญาณ ซึ่งแปลว่า ปรีชากำหนดรู้อาการมีความเศร้าหมองแห่งธรรมมีฌานเป็นต้น ข้อนี้หมายความว่าเมื่อพระองค์จะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องตรวจดูเสียก่อนว่า คนคนนี้จะสามารถเข้าฌานได้หรือไม่ ถ้าเข้าไม่ได้

เพราะอะไร ถ้าเข้าได้ เข้าได้เพราะอะไร และถ้าหากจะ
ให้เขาเข้ามานสูง ๆ ขึ้นไปอีกจะได้หรือไม่ ถ้าได้เป็นเพราะ
อะไร ไม่ได้เป็นเพราะอะไร และถ้าหากมานเกิดเสื่อมเสื่อม
เพราะอะไร จะแก้ไขอย่างไร พระองค์ทรงทราบโดยตลอด
และไม่เฉพาะแต่ในเรื่องมานเท่านั้น แม้ในเรื่องคุณธรรม
อื่น ๆ เป็นต้นว่า จะทรงสอนให้คนมีหิริโอตตปยะ ให้มีความ
กล้าหาญ ให้มีความอดทน หรือจะสอนให้บรรลุมรรคผล
จะสอนได้หรือไม่ได้ ได้เพราะอะไร ไม่ได้เพราะอะไร ทรง
ทราบโดยตลอด

อนึ่งโปรดอย่าลืมน่า พระองค์ทรงสามารถทราบเรื่อง
เหล่านี้ได้โดยไม่ยาก เพียงแต่ใช้สมาธิเท่านั้น ก็ สามารถ
ที่จะทราบปัญหาที่ต้องการได้ทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะอะไร?
ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า เพราะพระองค์ ทรงได้อภิญญา
ทั้ง ๖ ซึ่งในทศพลญาณนี้ก็ได้นำมาอ้างไว้สามข้อ คือปุพเพ
นิวาสนานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวกขยญาณ

อนึ่งผู้ที่สามารถหาความรู้จากตัวเองได้นั้น อย่าลืมน่า
ว่ามีหลักอยู่สามประการ คือ :-

๑. ต้องเป็นคนที่มีสร้างบารมีมามากในชาติก่อน ๆ
๒. ต้องได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีในปัจจุบัน
๓. ต้องได้สมาธิขั้นสูง

หลักทั้งสามประการนี้ ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในบทโลกวิทู พระพุทธเจ้าทรงเป็นยอดของครู ซึ่งหมายความว่า วิชาอันใดที่สอนได้ยากที่สุด พระองค์ก็ทรงสามารถสอนได้ และบุคคลใดที่ใคร ๆ สอนไม่ได้แล้ว แต่พระองค์ก็ทรงสามารถสอนได้ ด้วยเหตุนี้ จึงได้ชื่อว่า เป็นสารถิฝักคนที่ควรฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า

สตถา เทวมनुสฺसानํ

สตถา เทวมनुสฺसानํ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พุทธคุณบทนี้ ถ้าหากใครเข้าถึงคือเข้าใจความหมายแจ่มแจ้งและรู้สึกเห็นด้วยอย่างจริงใจว่า พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาคือสามารถเป็นครูแนะนำสั่งสอนคนได้ทุกชั้นทั้งเทวดาและมนุษย์ เขาผู้นั้นก็จะรู้สึกว่า ถ้าตนเองมีเรี่ยวแรง มีสติปัญญา

มีทุนทรัพย์อยู่เท่าไร เขาก็สามารถที่จะทุ่มเทให้กับพระพุทธรศาสนาได้ทั้งหมด เพื่อให้พระพุทธรศาสนาเป็นแสงสว่างของโลก แต่เหตุการณ์ทุกวันนี้ตรงกันข้าม เพราะแม้แต่ผู้ที่เคยบวชเรียนมาในทางพระพุทธรศาสนา มีความรู้ดีในด้านปริยัติก็ยังไม่รู้สิกฺกมฺมีใจในความรู้ที่เรียนมา แต่กลับไปรู้สิกฺกมฺมีใจในทางอื่น เช่นถ้าหากตนเองมีความรู้ในทางโลกพอที่จะเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกสบาย เขาก็มักจะรู้สิกฺกมฺมีใจหรือเทิดทูนความรู้ในทางโลก และประชาชนโดยทั่วไป ก็น้อยคนมากที่จะอุทิศตัวเองหรือยอมให้ลูกหลานของตัวเอง เข้ามาเรียนในทางพระพุทธรศาสนา โดยการยอมเสียสละทั้งเวลาและเงินเหมือนกับเรียนในทางโลก และเรื่องที่แปลกก็ยังมีอีก เช่นบางคนที่เป็นเปรียญเมื่ออยู่ไม่ได้ สึกออกมา และได้ดีมีหลักฐานจากความรู้ที่เรียนมาจากทางศาสนาทั้งที่ตัวเองได้ดีจากความรู้ในทางศาสนา แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่เคยเห็นใครในสมัยนี้ส่งลูกของตัวเองเข้ามาบวชเรียนเหมือนอย่างกับพ่อของเขา ทั้งนี้อาจจะมึเหตุผลอยู่หลายอย่าง เช่นลูกไม่สมัครจะเรียน

เนื่องจากพ่อเป็นคนมีฐานะดีสามารถที่จะส่งลูกเรียนในทางโลกได้ ส่วนตัวพ่อเองเพราะความจน จึงต้องเข้ามาเรียนในทางศาสนา แต่อาศัยที่ตัวเองเป็นคนสมองดี และตั้งใจเรียน พร้อมกับมีความเลื่อมใสในการเรียนเป็นทุนอยู่บ้างจึงเรียนได้ดี แต่ก็เรียนมาด้วยความลำบากมาก ต้องใช้ความอดทนและความพยายามอย่างมาก ส่วนลูกพอกเกิดมาก็สบาย ทุนลำบากเหมือนพ่อไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่หันมาเรียนในทางศาสนา และเหตุผลอีกประการหนึ่ง ก็คือ ถึงแม้จะเรียนได้ แต่ก็รู้อยู่ว่าจะอยู่เป็นพระตลอดไปไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องสึก และเมื่อนึกว่าจะต้องสึก ก็จำเป็นต้องนึกถึงปัญหาเรื่องการอาชีพ เป็นที่รู้กันดีว่าการศึกษาในทางศาสนา ถ้าเพื่อหวังอาชีพแล้วไม่สะดวก และจะก้ำวหน้าไม่ทันคนอื่น ไม่ค่อยมีโอกาสที่จะสร้างฐานะได้ดีเหมือนกับคนที่เรียนวิชาในทางโลก ด้วยเหตุนี้ แม้แต่ลูกของคนที่ได้ดีเป็นใหญ่เป็นโตไปจากในทางศาสนา ก็ไม่สนับสนุนลูกให้เข้ามาเรียนในทางศาสนา ซึ่งผิดกับในทางโลก ถ้าพ่อเป็นหมอ ก็อยากจะให้ลูกเป็นหมอ ถ้าเป็นนักกฎหมาย

หรือสำเร็จวิชาแขนงไหน ก็อยากจะให้ลูกดำเนินตาม ทั้งนี้ก็เพราะได้เห็นอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า วิชาที่ตนเองเรียนมานั้นสามารถยึดเป็นอาชีพได้ดี

ความรู้สึกของคนไทยทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องศาสนา เป็นเหมือนอย่างที่เราพบเจ้ได้แถลงมานี้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นเรื่องน่าสังเวชอย่างยิ่ง ที่เห็นดำตาอยู่ทุกวันนี้ว่า สถาบันการศึกษาในทางศาสนาซึ่งถ้าเทียบกัในทางโลกแล้ว ต่างกันราวฟ้ากัดิน เพราะทั้งคนที่จะสนับสนุน และคนที่จะเข้ามาเรียนไม่ค่อยจะรู้สึกเห็นประโยชน์ของวิชาศาสนา

พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเทวดา และมนุษย์ ทั้งหลาย ท่านผู้อ่านขอได้โปรดกรุณาพิจารณาพุทธคุณ บทนี้หลาย ๆ ครั้ง และพยายามไต่ร่ตรองหาความหมายที่ลึกซึ้ง คนส่วนมากถ้าเรียนวิชาแขนงใดในทางโลก จากศาสตราจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และในเมื่อศาสตราจารย์ผู้นั้นรับรองให้ปริญญาแก่ตน เขาก็จะรู้สึกภาคภูมิใจมาก แต่น้อยคนนักที่จะรู้สึกภาคภูมิใจ ในเมื่อได้มีโอกาสเรียนรู้ในทางศาสนา แม้ว่าจะได้ปริญญาในทางนี้ก็ตาม

การที่เขาไม่รู้รู้สึกภาคภูมิใจก็เพราะเข้าไม่ถึงตัวศาสนา จึงไม่รู้รู้สึกว่าพระพุทธเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นครูเหนือครูทั้งปวง เขาไม่ค่อยจะได้คิดว่า เมื่อตัวเองได้เรียนพระพุทธศาสนานั้นย่อมหมายถึงเป็นคนที่มีโชคดียิ่งที่สุด เป็นลาภอันประเสริฐที่สุด ที่ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงคำสอนของบุคคลที่อยู่ในฐานะเป็นครูของคนทั้งโลก ทั้งมนุษย์ และเทวดา

ครูในทางโลกนั้น แม้จะเก่งและเชี่ยวชาญในวิชาการของตัวเองสักเพียงใด ก็ยังคงมีความหลงผิดให้ความเข้าใจที่ผิด ๆ แก่ลูกศิษย์ได้เสมอ ผลของการเรียนวิชาในทางโลกนั้น แม้จะเก่งสักเพียงไร ก็ช่วยให้พ้นทุกข์จริง ๆ ไม่ได้ และจะทำให้รอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้

แต่พระพุทธเจ้าทรงรู้อะไร รู้จริง ๆ รู้อย่างแจ่มแจ้ง และรู้ทุกอย่าง รู้ถึงที่สุด และที่สำคัญที่สุดก็คือ ด้วยการเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น คนเราจึงจะพ้นทุกข์ได้ และบรรลุถึงความรู้ที่สมบูรณ์ในทุกสิ่งทุกอย่างได้ ประโยชน์จากการเรียนรู้ในทางศาสนา สามารถช่วยเราได้ทั้งในชาตินี้และชาติต่อไปทุก ๆ ชาติ

ตามความรู้สึกส่วนตัว ข้าพเจ้ามองไม่เห็นเลยว่า จะมวิชาแขนงใดที่จะเป็นพื้นฐานให้เรารู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง ตามความเป็นจริงเหมือนวิชาในทางพระพุทธศาสนา คนที่ เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติได้ คือเข้าสมาธิ ได้ เจริญวิปัสสนาได้ผลนั้น จะสามารถเรียนรู้ในวิชาการได้ ทุกอย่าง และจะไม่หลงติดอยู่ในวิชานั้น ๆ เหมือนกับคน ตาบอดคลำช้าง ความรู้ทางพระพุทธศาสนาถ้าศึกษาให้ เข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว จะป้องกันไม่ให้เราหลงผิดเพราะ ขอบเขตอันจำกัดของวิชานั้น ๆ พระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ท่านรู้สึกหรือไม่ว่าพุทธคุณ บพนี้ มีความหมายลึกซึ้งเพียงใด

พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีความสามารถที่จะแนะนำคนได้ทุกชั้น และทุกคนที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอนนั้น ถ้าหากเข้าใจคำสอนจริง ๆ แล้ว จะไม่มีแม้แต่คนเดียวที่จะ ไม่ยอมรับว่า พระองค์เป็นครูที่สูงที่สุดสำหรับเขา คนจนคน มั่งมี คนโง่คนฉลาด คนชั้นต่ำคนชั้นสูง ซึ่งรวมทั้งพระเจ้า แผ่นดิน ทุกคนยอมรับ

ถ้าหากเขาเหล่านี้เข้าใจในคำสอนของพระองค์ และไม่ใช่ว่าแต่มนุษย์เท่านั้น เทวดาหรือเทพเจ้าทุกชั้นไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าที่สูงที่สุดสักเพียงไร ในเมื่อเข้าใจในคำสอนของพระองค์แล้ว ทุกคนจะยอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาที่สูงที่สุดสำหรับเขา คนที่ไม่ยอมรับก็คือคนที่ไม่เข้าใจคำสอนเท่านั้น ในคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่าในเวลาเที่ยงคืน จะมีเทวดาซึ่งเป็นโอปปาติกะมาจากภูมิต่างๆ ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูงมาถามปัญหาพระพุทธองค์ เทวดาชั้นสูงสุดก็คือเทวดาที่เป็นพระอนาคามี ซึ่งเทวดาชั้นนี้ เป็นเทวดาที่สูงที่สุดในสากลจักรวาล เป็นเทวดาที่จะไม่มาเกิดเป็นมนุษย์อีกต่อไป เทวดาชั้นนี้คล้ายกับพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญาในโลกมนุษย์ แต่มีชีวิตเป็นโอปปาติกะมีอายุยืนยาวยิ่งกว่าอายุของโลก คือมีชีวิตนับเป็นกัปป์ๆ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือเป็นชีวิตนิรันดรตามความหมายของศาสนาอื่น แม้กระนั้นเทวดาในภูมินี้ก็ยอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ประเสริฐกว่าตน เป็นศาสดาของตน เพราะการที่ท่านเหล่านี้จะเกิดมาเป็น

เทวดาในชั้นนี้ได้ ก็เนื่องจากเคยฟังธรรมเคยเป็นสาวกของ พระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งมาแล้ว

อนึ่งสำหรับในโลกมนุษย์ ผู้ที่ประเสริฐที่สุด สูงที่สุดก็คือพระอรหันต์ แม้กระนั้นท่านเหล่านี้ก็ยอมรับว่า พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของตน ขอให้ท่านพิจารณาให้กว้าง ยังมีใครที่ไหนไม่ว่าจะเป็นในสมัยครั้งพุทธกาล หรือในสมัยปัจจุบัน ไม่ว่าเขาจะใหญ่โตขนาดเป็นผู้นำโลก มีอำนาจสูงสุดในทางโลก หรือจะเป็นนักปราชญ์เป็น ศาสตราจารย์ผู้เชี่ยวชาญในทางไหนก็ตาม ท่านเหล่านี้จะ ไม่มีแม้แต่เพียงคนเดียวที่จะไม่ยอมรับว่า พระพุทธเจ้า อยู่ในฐานะที่เป็นครูผู้ประเสริฐที่สุดสำหรับตน ถ้าหาก คนเหล่านี้ได้เข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ ทั้งนี้ เพราะอะไร?

เพราะคนเหล่านี้ต่างตระหนักเป็นอย่างดีว่า เงิน ชื่อ เสี่ยง ความรอบรู้ ความยิ่งใหญ่ หรือความสมบูรณ์ใด ๆ ที่ ตัวเองมีอยู่นั้น แม้จะวิเศษสักปานใด ก็ช่วยตัวเองให้รู้แจ้ง ตามความเป็นจริงในสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้ ช่วยยให้พ้นทุกข์ไม่ได้ แต่ คำสอนของพระพุทธเจ้าในเมื่อเรา

ศึกษาและปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว ในที่สุดเราก็จะกลายเป็นผู้รู้แจ้งตามความเป็นจริงในสิ่งทั้งปวง รวมทั้งรู้แจ้งในเรื่องของตัวเอง และในที่สุดก็เข้าถึงภาวะซึ่งทำให้รู้สึกอยู่เสมอว่า บัดนี้ตัวเองได้แก้ไขหรือเอาชนะปัญหาในเรื่องความแก่ ความเจ็บ ความตาย อยู่เหนือความแก่ความเจ็บความตาย เอาชนะความทุกข์ได้ทุกอย่างโดยไม่มีอะไรเหลืออยู่อีก ซึ่งนอกจากคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีคำสอนของใครที่ไหนจะช่วยให้ตนเองได้ประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ถึงปานนี้

นี่คือความรู้สึกซึ่งเหมือนกันหมดทุกคน ไม่ว่าคนเหล่านี้แต่เดิมจะมาจากคนชั้นไหน ระดับไหน มีการศึกษามาอย่างไร ถ้าหากเขาเหล่านี้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แต่คนที่เข้าถึงหรือรู้สึกอย่างนี้มีน้อยมาก เพราะเหตุนี้สถาบันการศึกษาในทางศาสนา ตลอดถึงผู้สนับสนุนและผู้เข้ามาศึกษาในทางนี้ ในเมื่อเทียบกับในทางโลกแล้ว จึงผิดกันเหมือนฟ้ากับดิน นี่คือภาวะที่น่าสังเวชที่สุด

พุทฺโธ

คำว่า พุทฺโธ ถ้าแปลทับศัพท์แปลว่า พระพุทธเจ้า คือคำว่าพุทธะยังไม่ได้แปลเพียงแต่เติมคำว่าเจ้า ซึ่งเป็นคำที่แสดงถึงความหมายว่า ยกอย่างสูงไว้ข้างทำยเท่านั้น แต่คนจะเอาไว้ข้างหน้าก็ได้ เช่นคำว่าพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าฟ้า เจ้านาย ฉะนั้นในเมื่อเรียกพระรัตนตรัยอย่างยกย่องอย่างสูง จึงเรียกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า

พุทธะ ตามศัพท์แปลว่า รู้แจ้ง คือรู้อย่างแจ่มแจ้ง รู้ทะลุปรุโปร่ง รู้อย่างแจ่มใส รู้อย่างแนใจ ปัญหาที่มีอยู่ว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้อะไร? จึงได้รับการยกย่อง ว่าเป็นพระพุทธเจ้าคือเป็นยอดของคนทีรู้แจ้ง? โปรดเทียบคำว่าพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งหมายความว่าในแผ่นดินนี้ไม่มีใครที่จะยิ่งใหญ่กว่าพระองค์เป็นผู้ที่สูงส่งยิ่งกว่าใครๆ ในแผ่นดินนี้ ฉะนั้นจึงได้ทรงพระนามว่าพระเจ้าแผ่นดิน และในทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้า ทรงรู้อะไร จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดของผู้รู้ คือ เป็นใหญ่กว่าใครๆ ทั้งหลายในบรรดาผู้รู้ทั้งหมด

บรรดาทางทั้งหลาย ทางมีองค์ ๘ เป็นทางประเสริฐสุด บรรดาสิ่งจะทั้งหลาย สิ่งซึ่งมีบท ๔ คืออริยสัจ ๔ เป็นสิ่งจะประเสริฐสุด บรรดาธรรมทั้งหลาย วิราคธรรมคือนิพพานเป็นธรรมประเสริฐสุด บรรดาสัตว์สองเท้าทั้งหลาย พระตถาคตผู้มีดวงตาเป็นผู้ประเสริฐสุด

ขอให้สังเกตคำว่า บรรดาสิ่งจะทั้งหลาย สิ่งซึ่งมีบท ๔ คืออริยสัจ ๔ เป็นสิ่งจะประเสริฐสุด ข้อความสั้น ๆ บทนี้ เป็นข้อความที่มีความหมายลึกซึ้งมาก และไม่มีทางเป็นไปได้เลย ที่คนผู้ไม่เข้าใจเรื่องอริยสัจแล้วจะรู้สึกว่าการรู้แจ้งอริยสัจนี้เป็นยอดแห่งความรู้ทั้งปวง ลองพิจารณาดูสั้น ๆ ดังต่อไปนี้ บางทีอาจจะรู้สึกได้บ้างว่า การรู้แจ้งอริยสัจประเสริฐยิ่งกว่าการรู้อะไรทั้งหมด ฉะนั้นการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เรื่องนี้ จึงควรได้รับการยกย่องว่าเป็นพระพุทธเจ้าจริง ๆ

พระพุทธเจ้าทรงรู้อย่างแจ่มแจ้งว่า ทุกข์ในโลกนี้มีอะไรบ้าง ต้นเหตุของมันอยู่ที่ไหนและทำอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้ การรู้แจ้งในเรื่องเหล่านี้เป็นการรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน รู้ถึงต้นตอของความทุกข์ทุกอย่าง

เช่น ที่พระองค์ตรัสว่า ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความเศร้าโศก การร้องไห้ ความทุกข์กาย ความขุ่นใจ ความคับแค้นใจก็เป็นทุกข์ การประสบสิ่งที่ไม่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์ ปราธนาสิ่งใดไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ การมีเบญจขันธ์ซึ่งเป็นที่ตั้งของอุปาทาน หรือการรู้สึกว่ามีตัวตน อันนี้ก็เป็นทุกข์ และทุกข์เหล่านี้ทั้งหมดต้นเหตุของมันอยู่ที่ตัณหา ตัณหาเสียได้จึงจะพ้นจากทุกข์เหล่านี้ทั้งหมด และการที่จะดับตัณหาได้นั้น ก็มีอยู่ทางเดียว คือต้องปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ หรือตามศีล สมาธิ ปัญญา

ในที่นี้ ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์จะอธิบายเรื่องอริยสัจโดยละเอียด เพราะเป็นเรื่องยาวและลึกซึ้งมาก ข้าพเจ้าต้องการแต่เพียงยกหัวข้อมาให้ดู เพื่อเป็นเครื่องสะกิดใจให้รู้ว่า รู้อะไรก็ไม่ประเสริฐเท่ากับการรู้แจ้งอริยสัจ แต่จะมีใครสักกี่คนหนอที่จะรู้สึกได้ว่า แม้เราจะได้ชื่อว่าเกิดมาแล้ว ซึ่งในที่สุดก็ต้องแก่และต้องตายนั้น ความทุกข์เหล่านี้เราสามารถเอาชนะได้แม้ในขณะที่มีชีวิตอยู่

และถึงแม้จะต้องประสบกับความทุกข์ต่างๆ อีกมากมาย ความทุกข์ที่ว่านี้ก็เอาชนะได้ ทั้งนี้เพราะ ต้นเหตุของมัน อยู่ที่ตัณหา และการเอาชนะตัณหานั้นก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะ **ตัณหา** หมายถึง **ความอยากที่เป็นเป็นไปตามอารมณ์** หรือถึงแม้ในบางครั้งจะเป็นไปตามเหตุผล แต่ก็ปล่อยวางไม่ได้ **ทำใจให้วางไม่ได้** เพราะฉะนั้นเมื่อผิดหวังหรือถูกขัด หรือเมื่อต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก หรือในเมื่อต้องประสบกับความเจ็บป่วย ความแก่ และความตาย ความทุกข์จึงได้เกิด แต่ถ้าเอาชนะตัณหาเสียได้แล้ว ความทุกข์จะไม่เกิด คือถึงแม้จะแก่หรือแม้จะตาย หรือจะมีเหตุการณ์อะไรที่ก่อให้เกิดความทุกข์เกิดขึ้นก็ตาม ความทุกข์ก็จะไม่เกิด

อนึ่งโปรดจำไว้ว่า **คนที่ละตัณหาได้ ก็คือคนที่ดำเนินชีวิตไปตามความต้องการที่เป็นไปตามเหตุผล และพร้อมที่จะปล่อยวาง และทำใจให้วางได้เสมอ** ความผิดหวังใดๆ ทำให้เกิดความทุกข์ไม่ได้

หนึ่งเพราะเหตุที่ปล่อยวางได้ จึงทำใจให้ว่างได้ และเพราะทำใจให้ว่างได้ จึงสามารถเข้าสมาธิได้ลึกมาก สงบมาก และในที่สุดก็จะรู้แจ้งว่า ตัวเองได้อยู่เหนือความ แก่ความเจ็บความตาย อยู่เหนือความทุกข์หมดทุกอย่าง ส่วนร่างกายที่แก่ ที่เจ็บหรือที่กำลังจะตาย ตลอดถึงทรัพย์สินสมบัติ สุขความทุกข์ ชื่อเสียงเกียรติยศ หรือความสูญเสียต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนั้น มันไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของของเรา ปล่อยวางในเรื่องเหล่านี้ได้ทั้งหมด และเพราะปล่อยวางได้ จึงได้รู้แจ้งว่าต้นเหตุแห่งความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ต้นเหตุแห่งความทุกข์และความอาภัพทุกอย่าง ฉะนั้นเมื่อเอาชนะต้นเหตุได้หมดไม่มีเหลือ ก็จะพบกับชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งเป็นการพบในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่หลังจากตาย และมองเห็นชัดว่า คนอื่นแม้จะใหญ่โตสักเพียงใด แม้จะฉลาดปราดเปรื่องสักเพียงไร มั่งมีสักเพียงไร ถ้ายังเอาชนะต้นเหตุไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะพ้นทุกข์ ไม่มีทางที่จะรู้จักตัวเอง และมันจะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อมีเงิน

ก็ยังมีทุกข์ มีอำนาจวาสนาใหญ่โต ก็ยังมีทุกข์ แม้ร่างกายจะแข็งแรงอยู่ ก็ยังมีทุกข์ แม้จะสมความปรารถนาในเรื่องความรัก หรือในเรื่องอะไรก็ตาม มันก็ยังมีทุกข์ และไม่มีวิธีอื่นเลยนอกจากเอาชนะตัณหาเท่านั้นจึงจะพ้นทุกข์ได้ด้วยเหตุนี้การรู้แจ้งอริยสัจคือรู้ว่า อะไรคือทุกข์? อะไรคือต้นเหตุให้เกิดทุกข์? อะไรคือความดับทุกข์? อะไรคือทางให้ถึงซึ่งความดับทุกข์? ในความหมายของพระอริยเจ้าทั้งหลายนั้น จึงนับว่าเป็นความรู้ที่ประเสริฐสูงสุดกว่าอะไรทั้งหมด พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้แจ้งอริยสัจด้วยพระองค์เองก่อน และสามารถที่จะทรงสอนให้ผู้อื่นให้รู้แจ้งได้ด้วยด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงได้ชื่อว่าพุทธะ ซึ่งแปลในภาษาไทยว่า พระพุทธเจ้าหมายความว่า เป็นยอดของผู้รู้แจ้ง คือเป็นใหญ่กว่าใคร ๆ ทั้งหมดในบรรดาผู้รู้แจ้งทั้งหลาย

อนึ่งคำว่า พุทฺโธ บางทีแปลกันว่า เป็นผู้ตื่น ซึ่งหมายถึงว่า มีสติสัมปชัญญะอยู่กับตัวเสมอ แม้จะเป็นในเวลาหลับก็ไม่หลงลืมสติสัมปชัญญะ โดยธรรมดาคนที่นอนหลับแล้วฝันนั้น ภาวะของจิตอยู่ในลักษณะ

ที่เรียกว่าขาดสติสัมปชัญญะ ความคิดจึงได้เปะปะเรื่อยเปื่อย ส่วนพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์โดยทั่วไป แม้ในเวลาอนหลับก็ไม่ฝัน เพราะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับตัวทุกขณะจิต ไม่เคยเผลอเลย ไม่ว่าจะเป็ในเวลาไหนๆ จะหลับหรือจะตื่น จะทำงานอะไรอยู่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้ จึงแปลว่าเป็นผู้ตื่น

อีกนัยหนึ่งคำว่า พุทุโธ แปลว่า เป็นผู้เบิกบาน ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจ จนถึงที่สุดแล้ว ละตัณหาได้หมดไม่มีเหลือแล้ว จิตใจจะเบิกบานอยู่เสมอ ความขุ่นมัวหรือความเศร้าหมองใดๆ แม้แต่เพียงนิดหนึ่งจะไม่เกิดขึ้นเลย ไม่ว่าจะอยู่ในภาวะหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมใดๆ จิตใจก็จะแจ่มใสเบิกบานสดชื่นอยู่ตลอดเวลา ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์หรือตามสิ่งแวดล้อม หรือตามความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เพราะเป็นผู้ที่อยู่เหนือความแก่ ความเจ็บและความตาย และอยู่เหนือความทุกข์ โดยประการทั้งปวงแล้ว

หนึ่งในอรรถกถาท่านได้อธิบายไว้อีกอย่างหนึ่งว่า การที่พระองค์ได้ชื่อว่าเป็นพุทธะนั้น เพราะได้รอบรู้

ในทุกสิ่งทุกอย่าง อะไรที่ควรจะรู้หรือต้องการจะรู้ พระองค์จะรู้ได้โดยไม่ยาก ซึ่งสำนวนในคัมภีร์ได้กล่าวไว้ดังนี้ :-

ยํ ปน กิณฺจิ อตฺถิ เญฺยยํ นาม, สพุทฺสเสว พุทฺธตฺตา
วิโมกฺขนตฺติกฺญาณวเสน พุทฺโธ

อะไรที่ขึ้นชื่อว่าควรจะรู้ มีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าจะทรงสามารถรู้สิ่งนั้นได้หมดทุกอย่าง ด้วยอำนาจของญาณที่เกิดขึ้นในที่สุดแห่งการบรรลุถึงวิโมกข์

คำว่า รู้ด้วยอำนาจแห่งญาณที่เกิดขึ้นในที่สุดแห่งวิโมกข์นี้ หมายความว่า เมื่อพระองค์ทรงละตัณหาได้ หมดไม่มีเหลือ จิตได้บรรลุถึงวิโมกข์คือความหลุดพ้นจากกิเลสจากอารมณ์ จากนามรูป โดยประการทั้งปวงแล้ว เมื่อพระองค์ทรงต้องการที่จะรู้อะไร เพียงแต่ใช้สมาธิหรือเพียงแต่ตั้งใจเท่านั้น ก็จะได้คำตอบออกมาทุกอย่าง ซึ่งเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในบท สมมาสมพุทฺโธ

อนึ่งคำว่า สมมาสมพุทฺโธ กับคำว่า พุทฺโธ ถ้าพิจารณาดูให้ดีแล้วจะเห็นว่าคำทั้งสองนี้ มีความหมาย

เหมือนกัน ต่างกันแต่เพียงคำแรก คือคำว่า สมุมาสมพุทโธ นั้น เติมคำว่า สมุมาสม ไว้ข้างหน้า เพื่อให้มีความหมายชัดเจนออกไปว่า การรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า เป็นการรู้แจ้งด้วยตัวเองหรือที่ตัวเอง คือรู้แจ้งด้วยอภิญญาต่าง ๆ และเป็นการรู้แจ้งที่ถูกต้อง ส่วนคำว่า พุทโธ เป็นคำที่ละคำข้างหน้าเอาไว้ เพราะได้กล่าวถึงมาแล้วครั้งหนึ่ง เป็นคำให้รู้กันโดยนัยดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อน ฉะนั้นปัญหาสำคัญจึงมีอยู่ว่า ในเมื่อคำทั้งสองนี้ มีความหมายอย่างเดียวกัน เหตุไฉนจึงต้องกล่าวซ้ำอีก?

สำหรับปัญหาข้อนี้ การที่จะหาคำตอบให้ได้ อย่างชัดเจนนั้น ท่านจะต้องพิจารณาความหมายของพุทธคุณทุก ๆ บทอย่างละเอียด แล้วจึงจะหาคำตอบได้ อันที่จริง พุทธคุณทุก ๆ บท มีความหมายเหมือนกันทั้งสิ้น หรือทั้งหมดนั้นอาจจะสรุปไว้ด้วยคำใดคำหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพราะมีความหมายเหมือนกันและเกี่ยวเนื่องกัน แต่ที่ต้องกล่าวซ้ำ ก็เพราะถ้าไม่ทำอย่างนี้ ความหมายที่ลึกซึ้งแต่ละแง่มุมจะไม่ปรากฏชัดออกมาในใจของผู้ปฏิบัติ ซึ่งวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องพิจารณาความหมายของสิ่ง ๆ

เดียวกันทุกแง่ทุกมุมไปตามลำดับของความเกี่ยวเนื่องกัน จึงจะเกิดความเชื่อและเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า อย่างลึกซึ้ง และจะทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติผ่องแผ้วและ เบิกบานอยู่เสมอ และทุกครั้งที่นึกถึงพุทธคุณไม่ว่าบทไหน จะทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติเกิดความผ่องใสเกิดความเคารพ บูชาอย่างสูงได้เสมอ เพราะฉะนั้น ขอให้ท่านพิจารณาถึงความหมายที่เกี่ยวเนื่องมาตามลำดับ แล้วจะเห็นความหมายที่ซ่อนอยู่ เช่นจงพิจารณาอย่างนี้ :-

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ คือกิเลสทุกอย่างใน สันดานไม่มีเลย และเพราะเหตุที่พระองค์ทรงมีใจบริสุทธิ์ ปราศจากตัณหาอุปาทานโดยสิ้นเชิง ใจว่าง ใจเป็นอิสระไม่ เกาะเกี่ยวไม่ติดอยู่ในอารมณ์ใด ๆ เพราะเหตุนี้ พระองค์ จึงทรงสามารถรู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยพระองค์เอง และรู้ได้ อย่างถูกต้อง ซึ่งการรู้แจ้งที่ว่านี้ เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน กล่าว คือเมื่อพระองค์มีพระประสงค์ที่จะทรงรู้อะไร คำตอบก็จะ เกิดขึ้นทันทีภายในจิตใจของพระองค์ ความฉับพลันที่ว่านี้ จะเป็นไปได้ทุกอย่างทุก

กรณี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไหนๆ ทั้งนี้ก็เพราะความบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้จึงเรียงคำว่า สมมาสมพุทฺโธ ไว้ในลำดับต่อจาก คำว่า อรหิ

ส่วนคำว่า พุทฺโธ ซึ่งเป็นคำย่อมาจากคำว่า สมมาสมพุทฺโธ และเรียงไว้ในลำดับ สตฺถา เทวมนุสฺसानิ นั้นก็เพื่อต้องการที่จะเน้นในความหมายที่ว่า :-

การที่พระองค์ทรงสามารถเป็นครูสอนได้ทั้งเทวดา และมนุษย์ทุกชั้นทุกประเภท ก็เพราะพระองค์ทรงเป็น สัมมาสัมพุทฺธะ

อีกนัยหนึ่ง เพราะเหตุที่พระองค์ทรงสามารถสอน ได้ทั้งเทวดาและมนุษย์นี้เอง จึงแสดงให้เห็นว่า พระองค์ ทรงเป็นสัมมาสัมพุทฺธะ

อีกนัยหนึ่ง เพราะเหตุที่พระองค์ทรงสามารถสอน ได้ทั้งเทวดาและมนุษย์นี้เอง จึงแสดงให้เห็นว่า พระองค์ ทรงเป็นผู้ปลุกโลกทั้งหมดให้ตื่นจากความหลับ

ความหมายที่ซ่อนอยู่ คือความหมายที่ไม่ได้กล่าว ไว้ในคัมภีร์นี้ ถ้าผู้ใดพินิจให้ละเอียดก็จะมองเห็นได้โดยไม ยาก และเท่าที่อธิบายมานั้นเป็นเพียงตัวอย่าง

โดยสังเขป เพราะผู้ที่มีปัญญาลึกซึ้งแหลมคมจริง ๆ นั้นจะสามารถมองเห็นถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ มองเห็นถึงความหมายที่เกี่ยวเนื่องกันยิ่งกว่าที่กล่าวมานี้อีกมาก การที่ทำได้อย่างนี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่เบื่อในอันที่จะพิจารณา เพราะยิ่งพิจารณาก็จะยิ่งเกิดความเลื่อมใส เห็นความหมายที่ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ

ภควา

ภควา โดยปกติแปลกันว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นการแปลทับศัพท์ และการแปลเช่นนี้เป็นแต่เพียงให้รู้ว่าคำนี้เป็นชื่อของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเท่านั้น ส่วนพระอรหันต์สาวกองค์อื่น ๆ แม้จะเก่งสักเพียงไร ก็ไม่อาจที่จะเรียกได้ว่าเป็นภควา เช่นเดียวกับคำว่า พระตถาคต พระสุต พระสัพพัญญู คำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคำที่หมายถึงพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะเท่านั้น

อนึ่งคำว่า ภควา นี้ตามที่ท่านอธิบายไว้ในคัมภีร์ ความหมายหลายอย่างแต่ในเมื่อพิจารณาความหมายแต่ละอย่างรวมกันทั้งหมดแล้ว

ก็จะเห็นได้ชัดว่า คำว่า ภควา เป็นคำที่รวมเอาความหมายในเรื่องพุทธคุณไว้ทั้งหมดตั้งแต่คำว่า อรหํ สัมมาสัมพุทธโธ เป็นต้น มาจนกระทั่งถึงคำว่า สตถา เทวมนุสสุสานิ พุทโธ นั้นเอง คือหมายความว่า การที่พระพุทธรูปเจ้าได้ทรงพระนามว่า ภควา ก็เพราะพระองค์เป็นผู้บริสุทธิ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ อย่างนี้เป็นต้น ด้วยเหตุนี้คำว่าภควา จึงจำเป็นจะต้องแปลทับศัพท์ เพราะเป็นคำที่มีความหมายกว้างมากดังที่กล่าวมานี้

อนึ่ง ถ้าพิจารณาตามรูปประโยคมาตั้งแต่ต้น ก็จะเห็นได้ชัดอีกอย่างหนึ่งว่า คำว่า ภควา ใช้เป็นตัวประธานของพุทธคุณทุกบท ซึ่งในเมื่อจะเรียงให้ครบตามรูปประโยคของภาษาบาลีก็จะเป็นดังนี้คือ :-

อิติปิโส ภควา อรหํ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์

อิติปิโส ภควา สัมมาสัมพุทธโธ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ

อิติปิโส ภควา วิชฺชาจรณสมปนฺโน แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ

อิติปิโส ภควา สุคโต แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เสด็จไปได้

อิติปิโส ภควา โลกวิทู แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้แจ้งโลก

อิติปิโส ภควา อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า

อิติปิโส ภควา สตถา เทวมนุสฺसानิ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

อิติปิโส ภควา พุทฺโธ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็นพุทธะ

อิติปิโส ภควา ภควา แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่าเป็น ภควา

การแปลพุทธคุณที่ถูกต้องจะต้องขึ้นต้นด้วยคำว่า ภควา ซึ่งเป็นตัวประธานดังที่กล่าวมานี้ทุกบท ในการพิจารณาความหมายพุทธคุณต่าง ๆ นั้น ไม่มีบทไหนที่จะมีความหมายกว้างลึกซึ้ง และซับซ้อนมากเท่ากับบท

ภควา เพราะแม้ในคัมภีร์เองก็อธิบายบทนี้ยาวกว่าบทอื่นทั้งหมด แยกแยะความหมายอธิบายอย่างละเอียด ซึ่งแม้แต่ผู้ที่รู้ภาษาบาลีอย่างดี เวลาอ่านคำอธิบายบทนี้ ก็จะใช้สมาธิอย่างมาก มิฉะนั้นจะจับใจความไม่ค่อยได้ แต่อย่างไรก็ดี ถ้าหากเราเข้าใจแล้วว่า บทว่า ภควา นั้นเป็นคำที่รวมเอาความหมายในเรื่องพุทธคุณไว้ทั้งหมดดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เราก็อาจจะถือเอาความหมายได้อย่างง่าย ๆ ว่า :-

พระพุทธเจ้าที่ได้ทรงพระนามว่า ภควา หรือที่เรียกในภาษาไทยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลส เพราะเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบอย่างนี้เป็นต้น

คำอธิบายเพียงสั้น ๆ ดังที่กล่าวมานี้ต้องพยายามอ่านให้เข้าใจ แล้วจะทำให้จำได้ง่ายว่า ภควา แปลว่าอะไรได้บ้าง หรืออีกนัยหนึ่งจะทำให้เข้าใจว่า เพราะเหตุไร พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงพระนามว่าภควา คำอธิบายที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้ เป็นการถอดใจความมาจากคำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้จำง่ายสำหรับผู้

ไม่รู้ภาษาบาลี แต่อย่างไรก็ดี เพื่อต้องการที่จะแสดงหลักฐานให้ท่านเห็นว่าใจความที่ข้าพเจ้าได้ถอดมาเพียงสั้น ๆ ตามที่ได้กล่าวมานั้นไม่ผิดไปจากหลักฐานที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ เพราะฉะนั้นต่อแต่นี้ไป ข้าพเจ้าจะอธิบายตามที่ท่านกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐ คำว่า ภควา เป็นคำสูงสุด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นครู ทรงประกอบด้วยคุณธรรมของครู เพราะเหตุนี้ปราชญ์ทั้งหลายจึงได้ถวายพระนามว่า ภควา

นี่เป็นข้อความตอนหนึ่งที่ท่านได้กล่าวไว้ และข้าพเจ้าได้แปลอย่างตรงไปตรงมา ตามศัพท์และตามไวยากรณ์ จากคำอธิบายนี้ท่านจะเห็นได้ว่า คำว่า ภควา เป็นชื่อสำหรับเรียกผู้ที่เป็นครูที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงสุดแต่อันที่จริงคำว่าภควานี้ เป็นคำที่ใช้มาก่อนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก เช่นตัวอย่างในคัมภีร์ ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า :-

สมัยหนึ่ง ภายหลังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ให้ได้สำเร็จมรรคผลแล้ว

และต่อมาได้ทรงแสดงธรรม โปรดพระยสกับสหายอีก ๕๔ คน ให้ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ก็ได้ส่งพระอรหันต์เหล่านี้ทั้งหมดไปประกาศศาสนาในที่ต่าง ๆ ส่วนพระองค์เองนั้น จะเสด็จไปที่ยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อจะทรงจะแสดงธรรมโปรดพวกขฤาสสามพี่น้อง และในระหว่างทางนั้นเอง ในขณะที่พระองค์กำลังทรงประทับเพื่อพักผ่อนอยู่ที่ไร่ฝ้ายได้ร่มไม้แห่งหนึ่งในสมัยนั้นสหายสามสิบคนซึ่งเรียกว่า ภัททวัคคีย์ แปลว่าพวกเจริญ พร้อมทั้งภรรยาเล่นอยู่ในบริเวณนั้น ภรรยาของสหายผู้หนึ่งไม่มี สหายทั้งหลายจึงไปนำหญิงแพศยามาเพื่อประโยชน์แก่สหายผู้นั้น ครั้นสหายเหล่านั้นเผลอไปไม่ได้เอาใจใส่ระวังรักษาหญิงแพศยาจึงได้ลักห่อเครื่องประดับแล้วหนีไป สหายเหล่านั้นชวนกันเที่ยวหาหญิงแพศยานั้นไปจนถึงที่พระศาสดาประทับอยู่ จึงเข้าไปหาแล้วทูลถามว่า :

      อปี ภควา อิตถิ ปสุเสยฺย แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เห็นหญิงผู้หนึ่งบ้างหรือไม่ ?

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามว่า มีเรื่องอะไรหรือท่านทั้งหลาย จึงได้เที่ยวตามหาสตรี? สหายเหล่านั้นจึงได้ทูลเล่าความให้ ทรงทราบมาตั้งแต่ต้น ครั้นแล้วพระองค์จึงได้ตรัสถามว่า :-

กุมารทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นอย่างไร ท่าน ควรจะแสวงหาหญิงนั้นดีกว่าหรือจะพึงแสวงหาตนดีกว่า ?

ข้าพเจ้าควรแสวงหาตนนั้นแหละดี พระเจ้าข้า

ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงนั่งลงเถิด เราจักแสดง ธรรมแก่ท่าน

ครั้นแล้วพระพุทธเจ้า ก็ได้ทรงแสดงอนุปุปพิกขา และอริยสังขลีสี่ให้สหายทั้ง ๓๐ คน เกิดดวงตาเห็นธรรม และ ทรงประทานอุปสมบทให้ แล้วส่งไปในที่ต่างๆ เพื่อช่วย ประกาศศาสนา

ข้อความในตอนนี ขอให้ท่านสังเกตดูว่า พวกสหาย ๓๐ คนไม่เคยรู้จักพระพุทธเจ้ามาก่อน แต่ก็เรียกพระองค์ ว่า ภควา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคำนี้ได้มีมาก่อน และเป็นที่ยูู้กัน ทั่วไปว่า ใช้เรียกได้เฉพาะผู้ที่เป็นฤๅษี

หรือเป็นนักบวชที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงสุดเท่านั้น แม้ในเรื่องชาดกเรื่องหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ว่า อำมาตย์ของพระราชานในเมืองพาราณสีได้พบกับพระดาบสผู้หนึ่งชื่อว่าเกสีย โดยเรียกว่า ภควา เหมือนกัน คือเรื่องมีอยู่ว่า :-

ท่านเกสียดาบสผู้นี้ ครั้งหนึ่งได้มาอยู่ในสวนของพระราชาน และได้รับการเลี้ยงดูจากพระราชานด้วยอาหารที่มีรสต่าง ๆ เป็นอย่างดี ต่อมาภายหลังท่านเกสียดาบส เกิดไม่สบาย และต้องการที่จะกลับไปอยู่ป่ากับพวกลูกศิษย์ที่เคยอยู่ร่วมกันมา ซึ่งลูกศิษย์ที่ท่านเกสียรักมาก นั้นมีชื่อว่า กัปปดาบส จึงได้ทูลลาพระเจ้าพาราณสี เพื่อที่จะกลับไปยังอาศรมที่เคยอยู่ แต่อำมาตย์ผู้หนึ่งมีความเห็นว่า เมื่อกลับไปอยู่ป่าแล้ว ก็จะได้ฉันแต่อาหารซึ่งมีรสจืด ๆ ไม่น่าอร่อย จึงได้ถามท่านเกสียว่า :

ภควนุ ภควา เกสีย กปฺปสฺส รรมสิ อสฺสเม แปลว่า ท่านภควา เกสีย ทำไมจึงยินดีที่จะอยู่ในอาศรม ของกัปปดาบส
ท่านเกสียได้ตอบว่า ความคุ่นเคยนั้นแลเป็นรสอันเยี่ยม

จากเรื่องในชาดกนี้ก็แสดงให้เห็นว่า คำว่า ภควา เป็นคำที่ได้ใช้กันมานานแล้ว โดยถือว่าเป็นคำสำหรับเรียกผู้ที่เป็นนักบวชด้วยการยกย่องอย่างสูง แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่า คำว่าภควานี้มีความหมายอย่างไรบ้าง จึงได้นำมาใช้เป็นคำสำหรับเรียกพระพุทธเจ้า ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นที่รู้จักกันแต่เพียงว่า คำนี้เป็นคำสูง เป็นคำประเสริฐดังที่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวมาแล้ว

โดยธรรมดา คำบางคำที่มีมาก่อนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกนั้น ในเมื่อถูกนำมาใช้ในทางพุทธศาสนาแล้ว ก็มักจะให้ความหมายเสียใหม่ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่นคำว่าพราหมณ์ เป็นคำมีมาก่อนพระพุทธศาสนา และเป็นคำที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง เพราะตามความหมายที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น ถ้าใครได้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ก็แปลว่าเป็นพวกชั้นสูง แต่คำนี้ในเมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ให้ความหมายเสียใหม่ เช่นพระพุทธเจ้าตรัสว่า :-

ผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามทั้งหลาย เหมือนกับน้ำ ซึ่งไม่ติดอยู่ที่ใบบัว เหมือนกับเมล็ดพันธุ์ผักกาดบนปลาย

เข้ม ซึ่งเมื่อวางก็จะหล่นทันที เรากล่าวว่าผู้นั้นเป็น
พราหมณ์

ข้อความในพุทธพจน์บทนี้เห็นได้ชัดว่า พระพุทธเจ้า
ได้ทรงให้ความหมายของคำว่าพราหมณ์เสียใหม่ ซึ่งผิด
กับความหมายเดิม เพราะตามความหมายเดิมนั้นคำว่า
พราหมณ์แปลว่าผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากพระพรหม ซึ่งเป็น
พระเจ้าผู้สร้างโลกและสิ่งทั้งปวงในโลก ในทำนองเดียวกัน
คำว่า ภควา แม้จะเป็นคำที่ใช้กันมานาน แต่ในเมื่อนำมา
ใช้เป็นคำสำหรับเรียกพระพุทธเจ้านั้น ทางพระพุทธศาสนา
ก็ได้ให้ความหมายเสียใหม่ ซึ่งจะได้อธิบายในฉบับต่อไป

ในหนังสือวิญญูณฉบับเดือนสิงหาคม ข้าพเจ้าได้
อธิบายมาแล้วว่า คำว่าภควาเป็นคำสำหรับเรียกผู้ที่เป็น
ฤๅษีหรือเป็นโยคี ด้วยความเคารพนับถือยกย่องอย่างสูง
ในฐานะที่เป็นครูหรือเป็นอาจารย์ และคำนี้ได้มีมาก่อน
พระพุทธเจ้าได้ทรงอุบัติขึ้นในโลก แต่เมื่อคำนี้ได้ถูก
นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ใช้เป็นคำสำหรับเรียก
พระพุทธเจ้าเท่านั้น พระสาวกองค์อื่น ๆ

แม้จะเป็นพระอรหันต์ หรือว่าเป็นผู้วิเศษสักเพียงไร ก็ไม่เรียกว่าภควา เพราะฉะนั้นคำนี้จึงเป็นคำที่มีความหมายสูงมาก และด้วยเหตุนี้เองในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านจึงได้พยายามอธิบายความหมายของคำนี้ตามรากศัพท์ไว้หลายนัย ต่อไปก็คือคำอธิบายที่ท่านได้กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

๑. คำว่าภควา แต่เดิมมาจากคำว่า ภาคยวา ซึ่งตามศัพท์แปลว่า มีพระภาคย์ และคำว่าพระภาคย์ในที่นี้ท่านหมายถึงบารมีทั้ง ๑๐ เพราะเหตุที่พระพุทธรองค์ทรงมีพระภาคย์คือบารมีต่างๆ เช่นทานและศีล เป็นต้น อย่างยอดเยี่ยม อันสามารถจะยังความสุขทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระให้บังเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้ทรงพระนามว่าภควา

อีกนัยหนึ่ง คำว่าพระภาคย์ นอกจากจะแปลว่าบารมีแล้ว อีกนัยหนึ่ง ท่านหมายถึงความสมบูรณ์ด้วยบุคลิกลักษณะอันเกิดจากบารมีต่างๆ กล่าวคือพระองค์ทรงมีมหาปรีศลักษณะ ๓๒ ประการ และอนุพยัญชนะอีก ๘๐ ประการ

จากความหมายดังที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า บุคคลที่จะมีบุญบารมีถึงขนาดมีมหาปุริสลักษณะเกิดขึ้นนั้น จะมีได้ก็เฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น และบุคคลที่จะสามารถตั้งศาสนาซึ่งเป็นประโยชน์แก่โลกทั้งปวง ทั้งในทางโลกิยะและโลกุตระ เป็นประโยชน์ทั้งแก่มนุษย์และเทวดาทั้งหมดนั้น จะมีได้ก็เฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น ด้วยเหตุนี้คำว่าภควาจึงเป็นชื่อสำหรับเรียกพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่า เพราะเหตุไร คำว่าพระภาคย์จึงหมายถึงความสมบูรณ์แห่งบารมี และหมายถึงความสมบูรณ์แห่งร่างกายที่ประกอบได้ด้วยลักษณะของความเป็นพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าสันนิษฐานเอาเองว่า เนื่องจากคำนี้ เป็นคำที่มีมานานแล้ว เป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในทางศาสนา แต่ก็เป็นคำที่รู้กันว่า เป็นคำสำหรับเรียกผู้ที่เป็นนักบวชชั้นศาสดา ด้วยความยกย่องสูงสุด เพราะฉะนั้น คำนี้แต่เดิมน่าจะเป็นคำที่ใช้สำหรับเรียกผู้ที่เป็นพระเจ้าผู้สร้างโลกและสิ่งทั้งปวงในโลกที่แบ่งภาคลงมา หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นคำสำหรับเรียกพระโยคีหรือ

พระฤๅษีที่มีอภิญา และมีความสง่างามมีปัญญาแหลมคมลึกซึ้งเป็นมิ่งขวัญ หรือเป็นศิริมงคลแก่คนในโลก เพราะคำว่า ภาคยะ น่าจะแปลว่า ผู้ที่แบ่งภาคลงมาจากสวรรค์ หรือผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งสวรรค์

๒. คำว่าภควาอีกนัยหนึ่งท่านบอกว่ามาจากคำเดิม ว่า ภคฺควา ซึ่งคำนี้แปลว่า ผู้หักหรือผู้ทำลาย ในที่นี้ หมายความว่า เพราะเหตุที่พระองค์ได้ทรงหักคือทำลายกิเลสได้หมดทุกประเภท ไม่มีกิเลสอันใดเหลืออยู่ในสันดานเลย เพราะเหตุนี้จึงได้ทรงพระนามว่าภควา ซึ่งแปลว่า ผู้หักหรือผู้ทำลาย

๓. อีกนัยหนึ่งท่านว่า มาจากคำเดิมว่า ภคฺเหติ ยุตุโต แปลว่า เป็นผู้ประกอบไปด้วยภคธรรม ซึ่งคำว่า ภคธรรม ในที่นี้ตามที่ได้อธิบายไว้มีความหมายอยู่ ๖ อย่าง คือ ๑. อิศริยะ ๒. ธรรมะ ๓. ยศ ๔. สิริ ๕. กามะ ๖. ปัตตตะ

อิสริยะ แปลว่า ความเป็นใหญ่ และในที่นี้ท่านหมายถึงความเป็นใหญ่ยิ่งกว่าใคร ๆ ในด้านจิตใจ เช่น ท่านยกตัวอย่างว่า พระองค์ทรงสามารถทำให้ร่างกายเบา

ลอยไปในอากาศได้หรือเดินในอากาศได้ หรือสามารถทำให้ร่างกายเล็กอย่างไรก็ได้ หรือทำให้หายตัวก็ได้ อย่างนี้เป็นต้น โปรดสังเกตว่า อิสริยะซึ่งแปลว่าความเป็นใหญ่ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าความเป็นใหญ่เหนือคนอื่นโดยใช้อำนาจหรือใช้อิทธิพลใดๆ แบบพวกกษัตริย์ หรือคนที่มีอำนาจในทางโลก ตรงกันข้ามพระองค์สามารถเอาชนะใครก็ได้ด้วยอำนาจจิตของพระองค์ที่มีอยู่เหนือคนอื่น หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งว่า พระองค์ทรงเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง คือไม่ว่าเป็นมนุษย์หรือเทวดา หรือแม้จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน พระองค์ก็สามารถที่จะเอาชนะได้ เช่นทรงชนะช้างนาฬาคีรี เป็นต้น

ธรรมะ ในที่นี้หมายถึงธรรมทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ เพราะเหตุที่พระองค์ทรงคุณธรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระอย่างบริบูรณ์ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงได้ทรงพระนามว่า ภควา ซึ่งแปลว่า ผู้ประกอบไปด้วยภคธรรม ซึ่งในความหมายอันหนึ่งก็หมายถึง คุณธรรมต่างๆ ดังที่กล่าวมา

ยศ ในที่นี้หมายถึง พระเกียรติยศของพระองค์
ปรากฏไปทั่วทั้ง ๓ โลก เป็นพระยศที่ทรงได้มาโดยพระคุณ
ที่เป็นจริงและบริสุทธิ์ยิ่งนัก

สิริ หมายถึงความสง่างามแห่งร่างกายของพระองค์
ซึ่งสามารถทำให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

กามะ ตามศัพท์แปลว่า ความใคร่หรือความ
ปรารถนา แต่ในที่นี้หมายความว่า พระองค์ทรงปรารถนา
สิ่งใด ก็ได้สำเร็จสมความปรารถนาทุกประการ

ปัยตตะ แปลว่าความพยายาม ในที่นี้หมายความว่า
พระองค์ทรงมีความพยายามอย่างยอดเยี่ยม ไม่ทรง
เห็นแก่ความลำบากหรือเหน็ดเหนื่อย ในอันที่จะทำ
ประโยชน์ทั้งแก่พระองค์เองและแก่โลก

พระพุทธเจ้าได้ทรงพระนามว่าภควา ก็เพราะ เป็นผู้
ประกอบไปด้วยภคธรรมทั้งหลายคือ อสิริยะ ธรรม ยศ สิริ
กามะ และปัยตตะ ดังที่กล่าวมานี้

๔. คำว่า ภควา อีกนัยหนึ่งมาจากคำว่า **วิภุตตวา**
แปลว่า **แจกหรือจำแนก** ในที่นี้มีความหมายว่า พระพุทธ-
เจ้าได้ทรงเปิดเผยธรรมคือ หลักความจริงต่างๆ ด้วย

การทรงแยกแยะเป็นหัวข้อธรรมประเภทต่าง ๆ และจัด เป็น หมู่เป็นพวกเพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและการปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าธรรมในพระพุทธศาสนานั้น Oได้แบ่งแยก ประเภทต่าง ๆ ไว้มากมาย และแบ่งแยกกันอย่างละเอียด ที่สุด แม้กระทั่งความหมายของสภาวะที่ต่างกันแม้เพียง เล็กน้อย พระองค์ก็ทรงแยกแยะไว้ให้เห็น ซึ่งเป็นประโยชน์ อย่างยิ่งในอันที่จะทำให้ผู้ศึกษา มองเห็นถึงความหมายที่ ลึกซึ้งของธรรม จนกระทั่งในที่สุดทำให้มองเห็นถึงความ เป็นอนัตตาของสิ่งทั้งปวง คำว่า วิภตฺตวา นอกจากจะมี ความหมายดังที่กล่าวมาแล้ว อีกนัยหนึ่งยังหมายถึงว่า พระองค์ได้ทรงจำแนกคือ แจกจ่ายธรรมเหล่านี้แก่ โลกด้วยความเมตตากรุณา อันเปรียบปานเสมือนหนึ่ง มหาสมุทร ซึ่งเป็นการแจกจ่ายให้เปล่า ๆ ไม่ได้หวังผล ตอบแทนอะไรนอกเหนือไปจากพระองค์ทรงต้องการที่ จะให้สาวกทั้งหลายรู้แจ้งเห็นจริง และให้เป็นประโยชน์ แก่สาวกโดยตรงเท่านั้น

๕. คำว่า ภควา อีกนัยหนึ่งมาจากคำว่า ภตฺตวา ซึ่ง แปลว่า คบหรือเสวนา ในที่นี้หมายความว่า

พระพุทธเจ้าได้ทรงคบแต่ธรรมอันเป็นที่อยู่ของเทพ ของพรหม และของพระอริยะทั้งหลาย กล่าวคือ ภายใน จิตใจของพระพุทธองค์นั้น จะทรงมีแต่ธรรมอันเป็นลักษณะประจำใจ หรือเป็นที่อยู่แห่งจิตใจของพวกเทพ พวกพรหม และพระอริยะทั้งหลาย เพราะเหตุที่พระองค์ทรงมีธรรมอันเป็นลักษณะของคนดีดังที่กล่าวมา เพราะฉะนั้นจึงเป็นเหตุจูงใจให้คนดีทั้งหลายเข้ามาคบหาสมาคมกับพระพุทธองค์ และนอกจากนี้ยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งคือ พระองค์เป็นผู้ควรแก่การคบหาแม้แก่คนที่ไม่ดีทั้งหลาย เพราะในบรรดาคนเหล่านี้ ในเมื่อพระองค์เสด็จไปหา หรือเขามาหาเองก็ตาม ก็จะเป็นเหตุให้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนดีไปด้วย

๖. คำว่า **ภควา** อีกนัยหนึ่งมาจากคำว่า **ภเวสุ วนุตคมนะ** แปลว่า **การไปในภพทั้งหลาย** พระองค์ได้ทรงคลายออกได้หมดแล้ว คือหมายความว่า พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะเกิดในภพใดๆ อีก ทรงปรารถนาอย่างเดียวคือความดับไม่มีเหลือของภพ คือนามรูปเท่านั้น ความปรารถนาความดับไม่มีเหลือของนามรูป

ก็คือความปรารถนานิพพาน ความปรารถนาอย่างนี้ บุคคลทั้งหลายไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ว่ามีประโยชน์อย่างไร แต่สำหรับคนที่เคยปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนาได้ผลมาแล้ว จะรู้สึกเหมือนกันทุกคนว่า ถ้าตัวเองจะสามารถเข้าสมาธิถึงขั้นวิญญูณดับได้แล้ว นั้นจะประเสริฐกว่าอะไรทั้งหมด ซึ่งในเมื่อวิญญูณดับนามรูปก็ดับ หนึ่งคำว่า **ดับ** ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง **ความตาย** แต่หากหมายถึงสภาวะที่อยู่เหนือความตาย และการเข้าถึงสภาวะอันนี้จะต้องเข้าถึงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่หลังจากตาย คนที่เข้าสมาธิได้ลึกจนกระทั่งไม่รู้สึกรู้สีกตัว ไม่ได้หมายความว่าวิญญูณดับ เพราะคำว่าวิญญูณดับ ในเมื่อเข้าถึงนิพพานนั้น หมายถึงค้นหาอุปาทานในทุกสิ่งทุกอย่างต้องดับหมดไม่มีเหลือเป็นการดับหมดสิ้นจากสันดาน และเมื่อค้นหาอุปาทานไม่มีแล้ว ความกตตันภายในย่อมไม่มี เมื่อความกตตันภายในไม่มี ก็จะมองเห็นแจ้งว่า ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวเราหรือของของเรานั้นความจริงไม่มี เมื่อเห็นแจ้งอย่างนี้แล้ว ใจก็จะว่างจากอารมณ์ทั้งปวง และมองเห็นชัดว่าทุกสิ่งทุก

อย่างไม่มีจริง ครั้นแล้ววิญญานก็จะดับ เมื่อวิญญานดับ นามรูปก็ดับ เมื่อนามรูปดับ ก็แปลว่าคนนั้นได้เข้าถึงความเป็นอิสระจากเครื่องผูกมัด หรือจากความจำกัดของประสาทสัมผัส จากความจำกัดของกิเลส และจากวิบากต่าง ๆ ด้วย ซึ่งเมื่อพ้นไปจากความจำกัดของสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็จะเข้าถึงโลกแห่งปัญญาอันไม่มีขอบเขต และครั้นแล้วก็จะเกิดความเป็นสัมพันธภาพในสิ่งทั้งปวง

จากคำอธิบายให้รู้ถึงที่มาว่า คำว่าภความาจากรากคำอะไรบ้างดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ท่านจะเห็นว่า คำคำนี้มีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้งมาก แต่อย่างไรก็ดี วิธีที่เราจะเข้าถึงพุทธคุณบทนี้ ก็คือเราจะต้องพยายามนึกถึงความหมายทีละแง่ และต้องพยายามนึกบ่อย ๆ จนกระทั่งเข้าใจซึ่งหมดทุก ๆ แ่ง ซึ่งในเมื่อซึ่งหมดทุก ๆ แ่งแล้วก็จะพบว่า ทุกครั้งที่เรานึกถึงหรือเอ่ยถึงคำว่าภควา เราก็จะรู้สึก คำนี้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์มาก เช่นเดียวกับคนที่เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้ามีความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้า ว่าเป็นผู้สร้างโลก และสิ่งทั้งปวงในโลก และเชื่อด้วยความสนิทใจว่าพระผู้เป็นเจ้ามีจริง ๆ นั้น สำหรับบุคคล

ที่เข้าถึงเช่นนี้ ทุกครั้งที่เอ่ยคำว่าพระผู้เป็นเจ้าของเขาก็จะรู้สึก
ว่าคำนี้ประทับใจเขามาก และรู้สึกว่าเป็นคำศักดิ์สิทธิ์มาก
ในทำนองเดียวกัน สำหรับคนที่เข้าถึงพุทธคุณ ซึ่งคนที่จะ
เข้าถึงได้จริง ๆ นั้น จะต้องเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง และต้อง
ได้รับผลจากการปฏิบัติมาบ้างแล้ว สำหรับคนประเภทนี้ทุก
ครั้งที่นึกถึงหรือเอ่ยถึงคำว่า ภควา เขาก็จะรู้สึกซาบซึ้งที่มี
ความประทับใจ มีความผ่องใสภายในใจเกิดขึ้น พร้อมทั้ง
จะรู้สึกว่าคำนี้เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ มากยิ่งกว่าคำใด ๆ ทั้งหมด
และยังมีภูมิธรรมสูงขึ้นเพียงไร เขาก็จะรู้สึกซาบซึ้งถึงความ
ศักดิ์สิทธิ์ของคำนี้มากขึ้นเพียงนั้น เพราะฉะนั้นสำหรับ
ปุถุชน ผู้ซึ่งไม่เคยเข้าสมาธิได้เลย และไม่เคยเห็นแจ้งใน
ธรรมอะไร นอกจากจะจำได้นั้น คนประเภทนี้เมื่อนึกถึงคำ
นี้ ก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่เกิดความประทับใจ แก้ปัญหาอะไรไม่
ได้ แต่สำหรับคนที่เข้าถึงพุทธคุณแล้วตรงกันข้าม ในขณะที่
ที่มีจิตใจฟุ้งซ่าน หรือเกิดความไม่สบายใจ หรือมีความ
วิตกกังวลเกิดความหวาดกลัวในเรื่องอะไรก็ตาม พอนึกถึง
คำว่าภควา ความวิตกกังวลหรือความหวาดกลัวต่าง ๆ

ความไม่สบายใจต่างๆ ก็จะค่อยๆ เหือดแห้งหายไป ซึ่งจะหายได้เร็วแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับความซาบซึ้งในพระพุทธรูปที่ตนเองมีอยู่ คือถ้าซาบซึ้งมาก ก็เหือดแห้งหายเร็ว ถ้าซาบซึ้งน้อยก็เหือดแห้งหายช้า และเป็นสิ่งที่แน่นอนอย่างหนึ่งว่า สำหรับคนที่เข้าถึงพุทธรูปนั้น ทุกครั้งที่นึกถึงคำว่า ภควา ซึ่งเป็นการนึกด้วยความเข้าใจจริง ๆ นั้น จะช่วยให้จิตเป็นสมาธิได้ง่ายมาก การศึกษาให้เข้าใจในเรื่องพุทธรูป และพร้อมกันนั้นก็พยายามหมั่นนึกถึงบ่อยๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นการเจริญพุทธานุสตินั้น มีอานิสงส์มากมาย เป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะช่วยส่งเสริมให้คนเรามีสุขภาพทางจิตดี และมีความมั่นคงในชีวิต มีความก้าวหน้าไปในทางที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ ทุกคนควรจะได้ศึกษาเรื่องนี้ให้เข้าใจอย่างละเอียดตามนัยดังที่ได้อธิบายมาตั้งแต่ต้น

ธรรมคุณ

สวากขาโต

โดยธรรมดาผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม และมีการปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนาได้ผลอย่างแท้จริง กล่าวคือสามารถทำให้ใจให้สงบผ่องใส และเบิกบานอยู่ได้เสมอ นั่นจะต้องเป็นคนที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างลึกซึ้ง ซึ่งความเลื่อมใสเช่นนี้จะพึงมีได้ ก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจในพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณอย่างแจ่มแจ้ง คนที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยโดยอาศัยสิ่งภายนอก เช่นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนา คนที่เลื่อมใสแบบนี้ ถึงแม้ส่วนมากจะมีความมั่นคงในศาสนาก็จริง แต่นั่น ก็หมายความว่า トラบิตที่เขายังอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เขาต้องอยู่ในศาสนาที่ตนและคนส่วนมากนับถือ เขาก็จะเป็นผู้มั่นคงอยู่ในศาสนาตลอดไปได้ แต่

ถ้าหาก เมื่อใดมีเหตุการณ์ทำให้เขาต้องเปลี่ยนศาสนา หรือ ทำให้ต้องห่างจากศาสนา หรือได้รับการศึกษาที่ขัดแย้ง กับทางหลักศาสนา ซึ่งหลักที่ขัดแย้งนี้ เขาเชื่อถือมากกว่า เมื่อนั้นคนประเภทนี้ก็จะค่อย ๆ คลายความนับถือจาก ศาสนาที่ตนเคยนับถือ และผลอีกอันหนึ่งคือความสงบ ความผ่อนคลายในด้านจิตใจที่เกิดจากศาสนาโดยตรงนั้น คน ที่นับถือศาสนาโดยอาศัยประเพณีหรือพิธีกรรมจะไม่ได้รับ เลย บางครั้งก็เป็นไปอย่างผิวเผิน และสำหรับคนที่มีหน้าที่ เกี่ยวกับการสอนศาสนา ซึ่งไม่ว่าจะเป็นพระหรือฆราวาส ถ้าหากความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยไม่ประกอบไปด้วย ความเข้าใจในคุณค่าของพระรัตนตรัยอย่างลึกซึ้งแล้ว เขา จะทำงานในหน้าที่ของตนเองให้ได้ผลดี เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ส่วนมากที่ทำไปก็เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ หรือเพราะ ความจำเป็นในหน้าที่บังคับให้จำต้องทำมากกว่า การสอน ศาสนาเท่าที่เป็นอยู่ ซึ่งส่วนมากไม่ค่อยจะได้ผลเท่าที่ควร ก็เพราะผู้ที่ทำการสอนเข้าไม่ถึงคุณค่าของพระรัตนตรัย และ คนส่วนมากที่เป็นพุทธศาสนิกชน

ซึ่งเวลาสวดมนต์เกี่ยวกับเรื่องคุณของพระรัตนตรัย ใจไม่เป็นสมาธิ หรือเวลาที่นึกขึ้นมาในบางครั้งก็มักจะรู้สึกเฉย ๆ ไม่มีความประทับใจ ไม่ทำให้จิตใจที่กำลังขุ่นมัว หรือฟุ้งซ่านเกิดความสงบ เกิดความผ่องใสขึ้นมาได้ ทั้งหมดนี้ก็เนื่องมาจากการเข้าไม่ถึงคุณของพระรัตนตรัยนั่นเอง

อนึ่ง ตามหลักในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านกล่าวไว้ว่า คนที่จะเข้าถึงพระรัตนตรัยจริง ๆ นั้น จะต้องเป็นอริยบุคคล หรือไม่ก็ต้องเป็นคนที่เข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะคือ ต้องเข้าใจอริยสัจอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งความเข้าใจที่ว่านี้ต้องเป็นความเข้าใจที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นความเข้าใจที่เกิดจากเรียนแต่เพียงอย่างเดียว เพราะจากผลของการปฏิบัติเท่านั้น จึงจะทำให้เห็นถึงคุณค่าของพระรัตนตรัย และการปฏิบัติที่วุ่นวายย่อมนำมาซึ่งการปฏิบัติในด้านสมาธิและวิปัสสนา ถ้าหากยังปฏิบัติแต่เพียงในด้านศีลธรรมอย่างที่เห็นกันอยู่ทั่วไป เพียงแค่นี้ก็ยากที่จะเข้าถึงคุณของพระรัตนตรัย ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้พยายามอธิบายคุณของพระรัตนตรัย

ในแง่ของการปฏิบัติ และข้าพเจ้าก็ได้อธิบายในเรื่อง พุทธคุณจบมาแล้ว ต่อแต่นี้จะไปอธิบายเกี่ยวกับเรื่องธรรมคุณ

สุวากุขาโต พระธรรม มีคุณ ๖ ประการ คุณข้อแรก ก็คือ สุวากุขาโต ซึ่งแปลว่าตรัสไว้ดีแล้ว พระธรรมของผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้ชื่อว่า สุวากุขาโต คือตรัสไว้ดีแล้วนั้น ตามในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านได้อธิบายความหมายไว้หลายนัย แต่เฉพาะนัยที่เข้าใจง่ายและควรแก่การจดจำก็คือ ท่านบอกว่า :-

พระธรรมได้ชื่อว่าสุวากุขาโต ก็เพราะพระธรรมที่พุทธเจ้าทรงแสดงนั้น มีความงามทั้งในเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุด เป็นธรรมที่แสดงถึงแนวทางแห่งการครองชีพ หรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ซึ่งพระองค์ได้ทรงประกาศไว้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ และพยัญชนะ เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกข์ได้จริง เพราะเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่ออภิญญา เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

ใจความสั้น ๆ ที่ข้าพเจ้าอ้างมานี้ขอได้โปรดจำไว้ให้
แม่น เพราะเป็นหัวข้อที่เราจะต้องหมั่นฝึกไว้เสมอ ซึ่งถ้า
หาก เรามีความเข้าใจในหัวข้อเหล่านี้เป็นอย่างดีแล้ว จะทำ
ให้เราเกิดศรัทธาอย่างมากในการศึกษาและการปฏิบัติ และ
จะทำให้เรามีความมั่นคงในศรัทธาอีกด้วย

ความงามของพระธรรม คนที่จะรู้สึก ว่า พระธรรม
คำสอนของพระพุทธเจ้า มีความงามหรือมีความไพเราะ
ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุคนั้น โดยธรรมดาแล้วจะ
ต้องมีความรู้ภาษาบาลีแตกฉาน และเคยอ่านคัมภีร์มา
มาก พร้อมทั้งเข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงด้วย แต่ถ้าเป็น
คนที่ไม่รู้ภาษาบาลี ก็ต้องเป็นนักปฏิบัติและเคยได้รับผล
จากการปฏิบัติมาแล้ว หรือไม่ก็ต้องเป็นคนที่มีจิตใจสูง เป็น
คนมีใจสงบและเยือกเย็นอยู่เสมอ คนประเภทนี้เท่านั้นจึง
จะเห็นความงามของพระธรรมได้ ดังนั้นสำหรับคนที่เข้าถึง
พระธรรม เวลาอ่านหนังสือพระไตรปิฎก จะรู้สึกว่ามีความ
สนุกเพลิดเพลิน มีความเบิกบาน พร้อมทั้งได้รับความสงบ
ความเยือกเย็นใจด้วย ซึ่งคุณค่าอันนี้สำหรับคนที่เคยผ่าน
มาแล้วจะรู้สึกว่า

ในยามที่ต้องการพักผ่อนทางจิตใจ หรือในยามที่มีความไม่สบายใจ การอ่านหนังสือพระไตรปิฎก สามารถที่จะทำให้อ่สมองได้รับการพักผ่อนคลายความตึงเครียด แก่ความไม่สบายใจต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยไม่จำเป็นต้องหันไปหาการพักผ่อนโดยวิธีอื่นก็ได้ แต่วิธีนี้น้อยคนมากที่จะนำเอาไปใช้ได้ เพราะถึงแม้จะรู้ภาษาบาลี แต่ถ้าเข้าใจไม่ถึงความหมายที่แท้จริงของธรรมแล้ว ก็อ่านธรรมไม่ติดเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยากสำหรับคนทั่วไป ส่วนผู้ที่อ่านหนังสือธรรมที่แปลมาจากคัมภีร์หรือฟังธรรมจากพระเทศน์ หรือจากใครก็ตาม ถ้าหากหนังสือที่แปลออกมา ผู้แปลสักแต่ว่าแปลออกมาตามตัว หรือผู้เทศน์ก็สักแต่ว่าเทศน์ไปตามตัวหนังสือ โดยที่ผู้แปลหรือผู้เทศน์เองก็เข้าใจไม่ถึงความหมายที่แท้จริงของธรรม ผู้อ่านหรือผู้ฟังก็ยากที่จะเข้าถึงความหมายที่แท้จริงของธรรมยากที่จะเห็นความงาม หรือความไพเราะของพระธรรมได้ คนส่วนมากที่เบื่อธรรมก็เพราะเหตุนี้ ฉะนั้นจึงเป็นการยากจริงๆ ที่จะทำให้นักศึกษาทั่วไปเห็นความงามของพระธรรม

ซึ่งในคัมภีร์ได้กล่าวว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าทุกบท หรือทุกตอนมีความงามอยู่พร้อมทั้งสิ้น ซึ่งความงามที่ว่านี้ สามารถที่จะดึงดูดจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาได้อย่างชนิดที่ไม่มีวันเบื่อ

แต่อย่างไรก็ดี เท่าที่ข้าพเจ้าได้สังเกตมาจากตัวเอง และจากคนอื่น ๆ คนที่จะเห็นความงามของพระธรรมนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้อย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับพื้นอารมณ์ ในขณะที่นั้น ๆ ด้วย กล่าวคือ ในขณะที่จิตใจกำลังเสีย หรือมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องอื่น ในขณะที่ถึงแม้จะ ได้ฟังธรรม หรืออ่านธรรมบทที่ตัวเองเคยชอบเคยเลื่อมใส มาแล้ว แต่พอถึงตอนที่พื้นจิตใจเสีย นั้น ก็จะไม่ติดอะไร กับชายบางคน ซึ่งในขณะที่กำลังมีความทุกข์ครอบงำจิตใจ อย่างมาก หรือกำลังมีความวิตกกังวลถึงเรื่องอื่นอย่างรีบด่วน ในขณะนี้แม้ว่า จะได้พบหญิงงามสักเพียงไรก็ตามแต่ เพราะเหตุที่ไม่มีเวลาหรือไม่มีจิตใจที่จะดูความงาม ฉะนั้น ในตอนนี้เราก็จะพบว่าเขาไม่สนใจ เขาอาจไม่เห็นความ งามของหญิงคนนั้นเลยก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นโอกาสหรือ จังหวะที่เหมาะสม

ในอันที่จะมองเห็นถึงความงามแห่งพระธรรมนั้น จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงเทศน์สั่งสอนใคร พระองค์จะต้องทรงพิจารณาถึงความรู้สึกนึกคิดของคนที่จะฟังก่อน ครั้นแล้วพระองค์ก็จะทรงเริ่มต้นด้วยคำพูดหรือไม่ก็สร้างสถานการณ์ที่ทำให้คนนั้น เกิดความสนใจเกิดความอยากรู้ขึ้นก่อน และพระองค์จะทรงสอนเฉพาะเท่าที่จำเป็นตามความต้องการของเขาเท่านั้น และในเมื่อจะทรงแนะนำให้ละเว้นอะไรหรือให้ปฏิบัติอย่างไร พระองค์ก็ได้ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่าเขาจะปฏิบัติตามได้ และจะต้องได้รับประโยชน์จริง ๆ ผู้ที่เคยศึกษาเกี่ยวกับเรื่องทศพลญาณมาแล้วจะทราบได้เป็นอย่างดีว่า เพราะเหตุไรธรรมของพระองค์ จึงได้มีความงามทั้งในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด

พระธรรมมีความงามจริง ๆ งามอย่างชนิดที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบได้ยาก แต่ทุกวันนี้คนกลับเปื้อนธรรมไม่สนใจธรรม อันนี้มีสาเหตุส่วนใหญ่มาจากผู้สอนไม่มีความฉลาดในการสอน และอีกประการหนึ่งเป็น

ด้วยตัวเองเข้าไปไม่ถึงความหมายที่แท้จริงของธรรม เข้าไม่ถึงรสแห่งธรรม เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจจะพูดหรือแนะนำคนอื่นให้เกิดศรัทธาได้ ข้าพเจ้าเคยคิดอยู่อย่างหนึ่งว่า บรรดาพระที่เป็นนักเทศน์มีชื่ออยู่เวลานี้ ซึ่งจะเป็นองค์ไหนก็ตาม ถัดถอดเครื่องแบบกล่าวคือ ลีอกออกมาเป็นฆราวาสแล้ว สมมติว่าก็ยังคงสอนในลักษณะอย่างเดียวกับในขณะที่ตัวเองยังเป็นพระอยู่ จะสังเกตเห็นได้ที่เดียวว่า คนฟังที่เคยเลื่อมใสศรัทธาพระองค์นั้นมาแล้วนั้น ศรัทธาของเขาก็จะเลื่อมลงไป ทั้งนี้ก็เพราะการที่ประชาชนมีความเลื่อมใสชอบฟังพระนั้น สาเหตุจูงใจส่วนใหญ่มาจากฟ้าเหลือง หรือมาจากความเป็นพระ จากข้อเท็จจริงอันนี้แสดงให้เห็นว่า ทั้งคนพูดและคนฟังต่างก็เข้าไปไม่ถึงความงามของพระธรรม ส่วนคนที่เข้าถึงจริง ๆ นั้นไม่ว่าใครจะเป็นคนพูด ถ้าสิ่งที่เขาพูดนั้นคือคำสอนของพระพุทธเจ้า และในเมื่อผู้นั้นสามารถทำให้คนฟังเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งได้ เขาก็จะรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในคนพูดเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะความงามของพระธรรมไม่ใช่อยู่ที่คนพูด

แต่หากอยู่ในเนื้อหาของธรรมที่แสดงออกมานั่นเอง แต่
แน่ละ ถ้าหากคนพูดที่ว่านี้มีบุคคลลักษณะดี มีรูปร่างน้ำ
เสียงหรือฐานะอะไรอย่างอื่นเป็นเครื่องจูงใจด้วย ก็ย่อม
จะทำให้ผู้ฟังมีศรัทธาปลาทะเพิ่มขึ้น

จะเป็นใครพูดไม่สำคัญ เพราะความสำคัญอยู่ที่ว่า
ถ้าหากผู้พูดสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งใน
ธรรมได้ คนฟังก็จะมองเห็นถึงความงามของพระธรรมได้
เอง ข้อสังเกตตอนนี้ขอให้พิจารณาให้ถี่ถ้วน ธรรมเป็นสิ่งที่
มีคุณค่าสูงมาก และเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทุก
คน ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นไหน มีการศึกษามาอย่างไร การ
ที่ความงามของพระธรรม ไม่ค่อยจะปรากฏในความรู้สึก
ของประชาชนโดยทั่วไปนั้น ได้กล่าวมาแล้วว่าสาเหตุส่วน
ใหญ่อยู่ที่บุคคลผู้นำธรรมออกไปแสดง ซึ่งถ้าหากไม่ใช่
ผู้เชี่ยวชาญ ไม่ใช่คนที่เข้าถึงธรรมจริงๆ แล้ว ยากมากที่
จะทำให้คนฟังมองเห็นถึงความงามของพระธรรม อันนี้
เป็นปัญหาใหญ่มาก และปัญหาอันนี้เองที่เป็นอุปสรรคอัน
ใหญ่หลวงที่กำลังขวางความก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา
อยู่

ข้าพเจ้าอยากจะให้หลักไว้สักข้อหนึ่งว่า คนที่ศึกษาธรรม แต่เพียงอาศัยการอ่านหรือการฟังเพียงอย่างเดียว ถึงแม้จะเคยได้ใช้ความคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจนกระทั่งเข้าใจ ธรรมดี จำหลักได้แม่นยำ ตอบปัญหาแก่ผู้ที่สงสัยได้อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ถ้าหากตนเองไม่เคยเข้าสมาธิได้เลย ไม่เคยได้รับความสงบที่เกิดจากสมาธิ ไม่เคยได้รับความผ่อนคลายจากธรรมเลย คนประเภทนี้ยากมากที่จะเข้าถึงความงามของพระธรรมได้ อันนี้มีหลักซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ดังนี้ :-

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺปสนฺนเนน เจตสา

อริยปฺปเวทิตฺเต ธมฺเม สทา รมติ ปณฺหิตโต

บัณฑิตผู้มีปิติในธรรม มีใจผ่อนคลาย ย่อมอยู่เป็นสุข และย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศทุกเมื่อ

จงสังเกตให้ดีว่า คนที่จะยินดีอยู่ในธรรมทุกเมื่อ คือ ได้ฟังที่ไรก็ไม่เบื่อนั้นจะต้องเป็นบัณฑิต ซึ่งหมายความว่า จะต้องเป็นผู้ฉลาดรอบรู้ และดำเนินชีวิตโดยใช้ปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ และนอกจากนี้ ยังจะต้องเคยมีปิติในธรรม เคยมีใจผ่อนคลายด้วยจึงจะไม่เบื่อในธรรมที่

พระอริยเจ้าประกาศทุกเมื่อ คือฟังที่ไรก็รู้สึกรื่นรมย์ เกิดศรัทธาปสาทะทุกครั้ง และคำว่า ในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศ ในที่นี้หมายถึง ธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศไว้ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดนั่นเอง

คนที่จะมองเห็นความงามของพระธรรม ทั้งเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ซึ่งหมายความว่า ไม่ว่าจะหยิบธรรมบทไหนขึ้นมาอ่าน หรือจะฟังธรรมบทไหน ก็รู้สึกซาบซึ้งเกิดศรัทธาปสาทะไปตั้งแต่แรกจนกระทั่งจบนั้นอย่าลืมนะว่า จะต้องเป็นคนที่มีความประพฤติดี และมีความรอบรู้ในธรรมและเคยมีปิติในธรรมมาแล้ว และเคยรู้มาแล้วว่า จิตใจที่ผ่องใสเพราะธรรมเป็นอย่างไร คนประเภทนี้เท่านั้นจึงจะเห็นความงามของพระธรรม แล้วท่านลองพิจารณาดูว่า คนที่ศึกษาแต่ในด้านปริยัติ ไม่เคยปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนาเลย เขาก็จะมีปิติในธรรมมีใจผ่องใสเพราะธรรมได้อย่างไร? เป็นการยากมากที่การศึกษาแต่เพียงในด้านปริยัติอย่างเดียวจะช่วยให้เกิดปิติในธรรมช่วยให้จิตใจผ่องใสได้ แต่ถ้าหากคนไหนจะฟังมีได้ด้วยการศึกษาอย่างเดียวโดยไม่ได้

อาศัยการปฏิบัติ ก็ต้องหมายความถึงว่า คนคนนั้นเคยมี
พื้นจิตใจสูง เคยเข้าถึงธรรมมาแล้ว เคยปฏิบัติมาแล้วใน
ชาติก่อนๆ วิชาของเขามีอยู่ เพราะฉะนั้นเพียงแต่อาศัย
การฟังอย่างเดียว หรือการอ่านเพียงอย่างเดียว ยังไม่เคย
ลงมือปฏิบัติ แต่แล้วก็สามารถทำให้ฟังได้ เกิดปีติใน
ธรรมได้ ซึ่งตัวอย่างประเภทนี้ก็มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันใน
สมัยครั้งพุทธกาล เช่นบุคคลบางคน เพียงแต่ได้ฟังธรรม
เท่านั้น ก็เกิดปีติ จิตใจผ่องใสในขณะที่ฟังนั่นเอง แต่อย่า
ลืมนะว่า นั่นเป็นการฟังจากพระพุทธรูปเจ้าโดยตรง หรือไม่เช่น
นั้นก็จากพระอรหันต์ที่ท่านเข้าถึงธรรม และรู้จักจิตใจ
ของคนฟังเป็นอย่างดี ส่วนในสมัยปัจจุบันก็อาจจะมีบ้าง
ที่บุคคลบางคนเมื่อได้ฟังธรรม ในขณะที่ฟังก็เกิดปีติ เกิด
ความผ่องใสภายในจิตใจ แต่ตัวอย่างเช่นนี้มีไม่มากนัก

อนึ่งควรจะสังเกตไว้ด้วยว่า ความเลื่อมใสหรือปีติ
ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเครื่องแบบ หรืออาศัยขนบธรรมเนียม
ประเพณี หรืออาศัยพิธีกรรมต่างๆ นั้น สิ่งเหล่านี้หากจะมี
ผลทำให้เกิดศรัทธาอุปาสาทะได้ก็จริง

แต่ก็จะไม่ลึกซึ้ง และไม่เกิดความหนักแน่นในธรรม คน
ประเภทนี้ยังคงเห็นแก่บุคคล ไม่ใช่เห็นแก่ธรรม

สนธิภูจิวโก

ในหนังสือวิญญานฉบับเดือนพฤศจิกายน ข้าพเจ้า
ได้พูดถึงธรรมคุณบทแรก คือ สุวากุขาโต และได้ชี้แจงมาให้
ทราบแล้วว่า ข้อที่ว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ไว้ดีแล้วนั้นหมายความว่าอย่างไร ซึ่งเป็นตอนสำคัญที่จะ
ต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน เพราะถ้าหากเข้าใจ
บทนี้ดีแล้ว บทต่อๆ ไปก็ จะเข้าถึงได้โดยไม่ยาก ข้าพเจ้า
ขอทบทวนความจำอีกครั้งหนึ่ง

พระธรรมที่ได้ชื่อว่า **สุวากุขาโต** ก็เพราะพระ
ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น มีความงามทั้งใน
เบื้องต้นท่ามกลางและที่ สุด เป็นธรรมที่แสดงถึง
แนวทางแห่งการครองชีพหรือการดำเนินชีวิตอย่าง
ประเสริฐ ซึ่งพระองค์ได้ทรงประกาศไว้อย่างบริสุทธิ์
บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ เป็น
ธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกข์ได้จริง

ความพ้นทุกข์ได้จริง เพราะเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่ออภิญญา เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

ข้อความสั้น ๆ ดังที่กล่าวมานี้ ท่านต้องพยายามท่องจำให้ขึ้นใจ พร้อมกับต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจความหมายเป็นอย่างดีด้วย เพราะเมื่อท่านจำได้และเข้าใจดี ท่านก็จะสามารถใช้เป็นบทสวดมนต์หรือบทภาวนาในใจได้เสมอ ซึ่งเมื่อภาวนาเมื่อใดก็จะช่วยทำให้จิตเป็นสมาธิ ทำให้จิตผ่องใส คลี่คลายอารมณ์เครียดต่าง ๆ ได้ทุกครั้ง แต่การภาวนาบทนี้ท่านจะต้องเลือกใช้ให้ถูกกับอารมณ์ด้วยจึงจะได้ผล การสวดมนต์หรือการภาวนานั้นไม่จำเป็นจะต้องทำตามเวลาอย่างที่เคยทำเสมอไป ดังเช่นบางคนถือเป็นกิจวัตร เมื่อถึงเวลาสวดมนต์ก็ต้องสวด อันที่จริงการปฏิบัติเช่นนี้ ถ้าทำได้โดยสม่ำเสมอ เป็นสิ่งที่ดีแน่ แต่คนทั่วไปมักจะถือตามระเบียบจนเกินไป กล่าวคือ ถ้ายังไม่ถึงเวลา ก็ยังไม่สวด อันนี้แหละคือความเข้าใจผิด เพราะโดยธรรมชาติหลักของการปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น การสวดมนต์ภาวนาก็คือการรับประทานยา ซึ่งเราจะรับประทานเฉพาะแต่เวลาตามที่กำหนดเอาไว้เสมอไปไม่ได้

ในเมื่อบางครั้งอาจจะมีโรค บางอย่างเกิดขึ้นมาอย่าง
ปัจจุบันทันด่วน การรับประทานยาอย่างที่เคยทำมาไม่ได้
ผล และจะรอให้ถึงเวลาอย่างที่เคยปฏิบัติมาก็ไม่ได้ การ
สวดมนต์ภาวนาก็เหมือนกัน เราจะทำเฉพาะแต่ในเวลา
ที่กำหนดไว้เสมอไปไม่ได้ ทางที่ถูกนั้นต้องสุดแล้วแต่อาภรณ์
คือในขณะที่ใดจิตใจเริ่มขุ่นมัว หรือมีความเครียดในทาง
อาภรณ์เกิดขึ้น ในตอนนี้แหละที่เราจะต้องสวดมนต์ภาวนา
และไม่จำเป็นจะต้องนั่งสวดตามระเบียบ เราอาจจะอยู่
ในท่านอนหรือในท่านั่งพิงเพื่อพักผ่อน หรือว่าจะอยู่ใน
อิริยาบถใดก็ได้ อันนี้ไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่เมื่อเราทำ
อย่างไร จึงจะสามารถทำให้ใจให้สงบได้ จะสามารถคลี่คลาย
อาภรณ์ได้ วิธีนี้สำคัญกว่า และด้วยวิธีนี้เท่านั้น การสวด
มนต์ภาวนาจึงจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตชีวาขึ้น จะไม่อยู่แต่ในรูป
ของประเพณี ข้อความสั้น ๆ ที่ข้าพเจ้าบอกให้ท่องจำไว้นั้น
มีประโยชน์มากในชีวิต ประจำวัน ต้องพยายามจำให้แม่นยำ
และหมั่นภาวนาบ่อย ๆ

ในเวลาที่มีปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างทางโลกกับทางธรรมเกิดขึ้น

ขอให้สังเกตว่า ในชีวิตประจำวันถ้าหากเราไม่หมั่นนึกถึงธรรมบ่อยๆ เราก็มักตกอยู่แต่ในกระแสของโลก สุดแล้วแต่กระแสของโลกจะพัดพาไป และแล้วความขัดแย้งที่มีต่อพระธรรมก็จะเกิดขึ้นบ่อยๆ คือ แปลว่าในขณะที่เราชักจะไม่ค่อยเชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ชักจะดื้อไม่ปฏิบัติตาม ในจังหวะนี้แหละการนึกถึงข้อความดังที่กล่าวมา จะช่วยขจัดความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ถ้าหากเราเคยมีใจสงบ เคยได้รับความสบายใจจากการศึกษาและการปฏิบัติในทางธรรมมาบ้างแล้ว

อนึ่งท่านควรจะถามตัวเองอยู่เสมอว่า พระธรรมมีความงามทั้งในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด แต่เราได้เข้าถึงความงามของพระธรรมแล้วหรือยัง? ปัญหาข้อนี้ควรจะถามตัวเองบ่อยๆ อย่าลืมนึกว่า คนที่เข้าถึงความงามของพระธรรมแล้วนั้น ไม่ว่าจะเขาจะได้ยินหรือได้อ่าน

หรือนึกขึ้นมาในใจซึ่งพระธรรมบทใด เขาก็จะรู้สึกซาบซึ้ง
เกิดศรัทธาในพระธรรมนั้น ๆ เสมอ นี่คือข้อสังเกตที่ควรจะ
จำไว้ และถ้าหากเราได้เข้าถึงความงดงามของพระธรรม
จริง ๆ แล้ว ก็เท่ากับว่าบัดนี้เราได้มีอุทยานที่รื่นรมย์อันเต็ม
ไปด้วยไม้ดอกไม้ผลนา ๆ ชนิด มีทั้งสระน้ำ บัวบานและนก
นานาพันธุ์ ยามใดที่เรารู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเบื่อหน่าย
เกิดความไม่สบายใจ เมื่อเราได้เข้าไปในสวนแห่งนี้แล้ว
ความไม่สบายใจ หรือความเครียดในอารมณ์ต่าง ๆ ก็จะ
หายไปเพราะธรรมชาติอันสวยงาม ท่านลองคิดดูให้ดี
ถ้าหากท่านมีอุทยานน่ารื่นรมย์เช่นนี้เป็นของท่าน ท่านจะ
เป็นคนที่มิใช่คิดและมีความสุขสักเพียงไร อันที่จริง พระ
ธรรมมีความงามยิ่งกว่าอุทยานอันน่ารื่นรมย์ดังที่กล่าวมา
นั้นเสียอีก และเป็นอุทยานที่จะพาดิตตัวไปได้ทุกหนทุกแห่ง
ทั้งไม่มีความลำบากในการดูแลรักษาอีกด้วยเพราะฉะนั้น
ผู้ที่เข้าถึงความงามของพระธรรม จึงเท่ากับมีอุทยานแห่ง
ความรื่นรมย์อยู่กับตัวเอง เราได้เข้าถึงความงามของพระ
ธรรมแล้วหรือยัง? ทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงได้?

เรื่องนี้ได้อธิบายมาแล้ว สำหรับในตอนนี้จะพูดถึงธรรมคุณ
ข้อต่อไปคือ สนฺทิฏฺฐิโก

สนฺทิฏฺฐิโก แปลว่า เห็นได้ด้วยตนเอง หมายความว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นความจริงหรือไม่
ข้อนี้จะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะพระธรรมเป็นหลักความ
จริงที่สามารถจะทดสอบหรือพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง คนที่เข้า
ถึงพระธรรมจริง ๆ แล้ว จะมีความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่เชื่อ
ตามตัวหนังสือหรือตามคนอื่นบอก อันนี้เป็นลักษณะที่
พิเศษอย่างหนึ่งของคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

แต่อันที่จริง สำหรับผู้เริ่มต้นหรือผู้ที่มีสติปัญญาไม่
สูง ในขั้นแรกย่อมเป็นการจำเป็นที่จะต้องเชื่อไว้ก่อน ถึง
แม้จะไม่เข้าใจเหตุผลก็ตาม เหมือนเด็ก ๆ ในโรงเรียน ถ้าไม่
เชื่อครูก่อนแล้ว การเรียนย่อมไม่ได้ผล เพราะในตอนแรก
นี้แม้ครูจะอธิบายเหตุผลอย่างไร ก็ยากที่เด็กจะเข้าใจได้
เนื่องจากสติปัญญาของเด็กยังมีไม่พอที่จะพิจารณาเหตุผล
ได้ การหาวิธีทำให้เด็กเต็มใจเชื่อ และทำได้ทันทีโดยไม่ต้อง
เข้าใจเหตุผล ย่อมจะดีกว่าการ

มัวอธิบายในสิ่งที่เด็กไม่อาจจะเข้าใจเหตุผลได้ ในทำนองเดียวกันในทางพระพุทธศาสนาก็มีวิธีการเช่นนี้อยู่มากมายที่จะทำให้คนฟังเกิดศรัทธาและเชื่อทันที วิธีการเช่นนี้ที่เห็นได้ชัดก็คือ ความเป็นอยู่ของพระ หรือวินัยของพระ เครื่องแบบของพระ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องจูงใจ เป็นเครื่องปลุกศรัทธาปลาทะให้เกิด โดยธรรมดาคนเราไม่ว่าในเรื่องไหน ในเมื่อเกิดศรัทธาแล้ว จะพูดแนะนำอย่างไร ก็ยอมเชื่อและยินดีปฏิบัติตามโดยง่าย เพราะฉะนั้นอย่าลืมนะว่า การปลุกศรัทธาให้เกิด ซึ่งจะโดยวิธีใดก็ตาม มีความสำคัญยิ่งกว่าการอธิบายเหตุผลมากมาย ถ้าหากการอธิบายนั้นผู้ฟังยังไม่มีศรัทธา หรือไม่อาจที่จะเข้าใจเหตุผลได้ ยิ่งกว่านั้นการปลุกศรัทธาให้เกิดเสียก่อน ยังเป็นการประหยัดเวลาให้กับผู้ฟัง หรือผู้ที่เข้ามาศึกษาได้อีกมากมาย

ผู้ที่จะสามารถเข้าถึงพระธรรมจนกระทั่งพิสูจน์ได้ด้วยตนเองนั้น ต้องเป็นคนที่ยึดมั่นมามาก และต้อง

มีการปฏิบัติด้วย โดยเฉพาะในทางสมาธิและวิปัสสนา ผู้ที่ศึกษาแต่เพียงในด้านปริยัติอย่างเดียวย่อมไม่อาจที่จะพิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้าได้ เพราะฉะนั้นใน คัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านจึงได้อธิบายไว้ว่า : -

ธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นสันติภูมิโกนี้ หมายถึงธรรมในชั้นโลกุตระธรรม และธรรมในภทธรรมคุณข้ออื่นก็หมายถึงธรรมในชั้นโลกุตระธรรมทั้งสิ้น

คำจำกัดความที่ท่านได้กล่าวไว้นี้มีความหมายลึกซึ้งมาก และเป็นแง่คิดได้อย่างดีว่า คนที่จะมีศรัทธาในธรรมอย่างมั่นคงนั้นต้องได้บรรลุมรรคผลนิพาน ถ้าหากยังไม่ถึงขั้นนี้แล้ว ก็ไม่อาจจะพิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้าได้ เพราะฉะนั้นความเชื่อในทางศาสนาของปุถุชนแม้จะลึกซึ้งหรือมั่นคงสักเพียงไร ก็ยังเป็นความเชื่อที่ประกอบไปด้วยตณหาอุปาทาน หรือเป็นความเชื่อตามความเคยชินที่ได้อบรมมานาน ซึ่งถึงแม้จะเชื่ออย่างลึกซึ้งเพียงไร ความมั่นคงก็ยังไม่มีความจริงซื่อที่เราเห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปในวิสัยของปุถุชน

ขอให้สังเกตว่า ธรรมในชั้นศีลธรรมอย่างที่คุณทั่วไปปฏิบัติกันอยู่นั้น ถึงแม้เราอาจจะใช้เหตุผลพิจารณา

และหยั่งทราบถึงความจริงได้ก็จริง แต่การที่จะเข้าใจ เหตุผลได้อย่างลึกซึ้ง จนกระทั่งยอมรับได้จริงๆ นั้น โดยธรรมชาติแล้วจะต้องได้บรรลุมรรคผล เพราะธรรมทุกข้อไม่ว่าจะเป็นธรรมอยู่ในระดับไหน จะเข้าใจเหตุผลได้อย่างแจ่มแจ้งจริงๆ ก็ต่อเมื่อใจได้หลุดพ้นไปจากกิเลส ถ้าใจยังไม่หลุดพ้น ก็จะเป็นเสมือนหนึ่งกระจกที่มีฝ้าหรือน้ำที่ยังขุ่น แม้ว่าเราจะมองเห็นสิ่งที่อยู่ในกระจกหรือสิ่งที่อยู่ในน้ำได้ก็ตาม แต่ก็เห็นไม่ชัด ตัวอย่างเช่น การที่เราจะรู้คุณค่า และเข้าใจความหมายของความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความขยันอดทน ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นๆ และจำเป็นสำหรับคนทั่วไป แม้คุณธรรมในขั้นนี้ซึ่งเราอาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย และยอมรับได้ง่ายว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่เราควรจะต้องมีก็ตาม และถึงกระนั้น เราก็จะพบว่า คนที่จะมีคุณธรรมเหล่านี้อย่างลึกซึ้งและมั่นคงจริงๆ เราจะหาไม่ได้ในวิสัยของปุถุชน ทั้งนี้ก็เพราะคนที่เข้าใจเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง และยินดีปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ แม้จะตายก็ไม่ยอมละเมียดนั้น

จะต้องได้บรรลุมรรคผลและนิพพาน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้บอกว่า ธรรมที่กล่าวถึงในบทธรรมคุณ หมายถึงธรรม ในชั้นโลกุตระธรรมทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกข้อ จะเข้าใจเหตุผลได้โดยกระจ่าง และยอมรับว่าเป็นจริง ก็ต่อเมื่อได้บรรลุมรรคผล หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือต้องรู้จักชีวิตภายใน ซึ่งเป็นที่มาของชีวิตภายนอก และคนที่รู้จักชีวิตภายในได้จริงๆ ก็ต่อเมื่อละสลักกายทิฐิได้ (สลักกายทิฐิก็คือความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องตัวตน เช่นเข้าใจว่าเบญจขันธ์เป็นตัวเรา หรือเป็นของๆ เรา) และเข้าใจแจ่มแจ้งในวิสัยของสิ่งที่มีปรากฏการณ์ (คือสิ่งที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป) ว่าสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดย่อมไม่มีตัวตนของมันที่แท้จริง การเข้าใจความจริงในเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้ง จนกระทั่งละความเห็นผิดในเรื่องตัวตนได้โดยเด็ดขาด อันนี้เรียกว่าละสลักกายทิฐิได้

อนึ่ง คนที่จะละสลักกายทิฐิดังที่กล่าวมาแล้วนั้นได้ ก็ต่อเมื่อเข้าใจเรื่องกฎของกรรมอย่างลึกซึ้ง เข้าใจ

เรื่องการตายและเกิด เข้าใจเรื่องวิญญูณสร้างชีวิต ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ต้องเป็นไปอย่างลึกซึ้ง และพร้อมกันนี้ ต้องเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์เรื่องอริยสังข์เป็นอย่างดีด้วย และการเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์และอริยสังข์นี้ โดยธรรมดาจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อสามารถเข้าถึงได้ สามารถทำนิรวณให้สงบได้ ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่มีทางรู้แจ้งเรื่องไตรลักษณ์ และอริยสังข์ด้วยตนเองได้เลย

จากหลักที่อธิบายมาโดยสังเขปนี้ ท่านก็คงจะมองเห็นแล้วว่า ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น แม้โดยความเป็นจริงเป็นสิ่งที่สามารถจะเห็นได้ด้วยตนเองว่าจริงหรือไม่จริงก็ตาม แต่แม้กระนั้น การที่จะรู้แจ้งด้วยตนเองก็ไม่ใช่ว่าจะทำได้ง่าย เพราะการรู้แจ้งด้วยตนเองจะมีได้ก็ต่อเมื่อได้บรรลุมรรคผล ด้วยเหตุนี้ การเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีปลูกศรัทธาให้เกิดเสียก่อน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะแก่คนทั่วไป เพราะธรรมเป็นเรื่องนามธรรม การอธิบายเหตุผล หรือการพิสูจน์ อย่างเห็นได้ชัดเหมือนกับทางวิทยาศาสตร์นั้นไม่

อาจจะทำได้ แต่สำหรับคนที่ได้ปฏิบัติในทางสมาธิและ
วิปัสสนามาแล้ว การพิสูจน์ให้คนเหล่านี้เห็นจริงเป็นสิ่งที่
ทำได้ไม่ยาก การสอนศาสนาในรูปแบบของการเทศน์ หรือ
ปาฐกถาแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการปฏิบัติจะได้ผล
น้อยมาก อย่างดีก็ทำให้คนตื่นขึ้นมาได้พักหนึ่ง ในเมื่อผู้
สอนมีวาทศิลป์ดี พูดจูงใจได้เก่ง แต่แล้วคนที่ตื่นขึ้นมา
นั้นก็มักจะหลับต่อไปอีก การเผยแพร่ศาสนาดังที่เห็นกันอยู่
ทั่ว ๆ ไปนั้น จะได้ผลก็เพียงแค่นี้เท่านั้น ฉะนั้นจึงเป็นการ
เสียเวลาโดยใช่เหตุ การสอนศาสนาที่ดีจะต้องหาทางให้
ผู้เรียนหรือผู้ฟังมีโอกาสฝึกสมาธิด้วย ด้วยวิธีนี้เท่านั้น จึง
จะทำให้คนทั้งหลายยอมรับว่าพระธรรมเป็นสิ่งประเสริฐ
จริง

อภิลิโก

พระธรรมมีคุณลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ อภิลิโก ซึ่งแปลว่า ไม่มีกาล ในที่นี้หมายความว่า พระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งที่ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะพระธรรมเป็นหลักความจริง และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนทุกยุคทุกสมัย เช่นเดียวกับอาหาร ซึ่งไม่ว่าจะเป็นคนในสมัยไหนก็ต้องรับประทานอาหารทั้งนั้นและสิ่งที่เรียกกันว่าอาหารคือสิ่งที่ร่างกายต้องการจริงๆ เพราะเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อร่างกายทั้งนั้น เราจะเห็นได้ว่าย่อมเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นคนชาติไหนนับถือศาสนาอะไร เมื่อพูดถึงชนิดของอาหารที่รับประทานอาจจะแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละสมัย หรือของแต่ละชาติ หรือของแต่ละท้องถิ่น แต่เมื่อพูดถึงเนื้อแท้ของอาหารที่ร่างกายต้องการจริงๆ เช่นโปรตีน ไขมัน คาร์โบไฮเดรต เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ร่างกายย่อมต้องการเหมือนกันหมดทุกชาติทุกภาษา และเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนจะต้องรับประทาน

ในการทำงานเดียวกัน ธรรมก็คืออาหารของจิตใจ คนที่ไม่มีธรรมอยู่ในใจ จิตใจย่อมไม่สมบูรณ์ เหมือนคนที่ป่วยโรคขาดอาหาร และธรรมทุกข้อที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกเฟ้นนำมาสอนนั้น ก็เหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ได้ทำการวิจัยแล้วว่า อาหารชนิดใดบ้างที่ร่างกายต้องการ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงได้ชื่อว่าเป็นอภิกาลิก เพราะเป็นหลักความจริงที่จิตใจของทุกคนต้องการ เพื่อให้จิตใจสมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น คนที่ต้องการจะมีความสุขใจอยู่เสมอ และมีความอดทนต่อสิ่งแฉดล้อมได้ดี ก็ต่อเมื่อในจิตใจของผู้นั้นจะต้องมีความเมตตากรุณา มีความยุติธรรม มีสติปัญญา มีความกล้าหาญอดทน และต้องรู้จักปล่อยวางอย่างนี้เป็นต้น ถ้าคนไหนขาดคุณธรรมเหล่านี้ แม้จะมีเงินมีอำนาจมีความสมบูรณ์ในด้านวัตถุสักเพียงไรก็ตาม แต่ถ้าในใจขาดคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้ว จิตใจจะเป็นสุขเสมออย่างยั่งยืนไปไม่ได้

อีกนัยหนึ่งคำว่า อภาลิโก ซึ่งแปลว่า ไม่มีกาล หมายความว่า ถ้าหากผู้ใดได้ปฏิบัติธรรมจนกระทั่งเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง หรือปฏิบัติตามธรรมนั้น ๆ ได้บริบูรณ์แล้ว ผลจะต้องเกิดเสมอ ไม่มีการรอเวลาหรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลาว่าจะต้องเป็นสมัยนั้นสมัยนี้จึงจะมีผล ดังเช่นพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ถ้าผู้ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ได้บริบูรณ์ ยังมีอยู่ตราบใด โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ซึ่งหมายความว่า ผลของการปฏิบัติคือการได้เป็นพระอรหันต์นั้น ไม่ใช่จะมีเฉพาะแต่ในสมัยครั้งพระพุทธกาล หรือในสมัยต่อมา ในช่วงระยะสองสามร้อยปีหรือสี่ห้าร้อยปีเท่านั้น แต่ในสมัยปัจจุบันจะมีไม่ได้ เพราะพ้นสมัยมาแล้ว ความเป็นจริงถ้าหากในปัจจุบันนี้ ถ้าใครได้ปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด และปฏิบัติได้ถูกต้อง ปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์ เขาก็จะสามารถบรรลุมรรคผลได้เช่นเดียวกับในสมัยครั้งพุทธกาล จากหลักที่อ้างมานี้แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้นั้นก็เป็นอภาลิโก คือจะได้ผลทุกสมัย ถ้าหากปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์

แต่อย่างไรก็ดี ความหมายตามที่ท่านอธิบายไว้ในคัมภีร์
นี้นั้น ท่านอธิบายเฉพาะแต่ในแง่ว่า ถ้าอริยมรรคเกิดขึ้น
เมื่อไร อริยผลก็จะเกิดขึ้นเมื่อนั้นทันที ไม่มีการรอเวลา
เพราะเหตุที่พระธรรมมีลักษณะอย่างนี้จึงได้เรียกว่า อกกา
ลโก ธรรมไม่มีกาล หรือไม่ขึ้นอยู่กับกาล

ธรรมเป็นอกาลิโก ขอได้โปรดพิจารณาอีกครั้ง และ
แยกประเด็นให้ดี เช่น :-

เมื่อพูดในแง่ของปริยัติ คือพูดถึงธรรมในฐานะที่
เป็นคำสอน จะเห็นว่า ธรรมของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่ทัน
สมัยใช้ได้ทุกสมัย เพราะเป็นหลักความจริงที่ทุกคนจำเป็น
จะต้องใช้อยู่เสมอเหมือนกับอาหาร

และเมื่อพูดถึงในแง่ของการปฏิบัติ ธรรมได้ชื่อว่า
เป็นอกาลิโก หมายความว่า ธรรมเป็นสิ่งที่คนเราจะต้อง
ปฏิบัติอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเวลาไหนๆ เพราะโดยธรรมดา
คนที่ดี ในใจจะขาดธรรมไม่ได้ ถ้าขาดเมื่อไร ก็แปลว่า จิตใจ
จะต้องบกพร่องหรืออ่อนแอ และในที่สุดก็ต้องเกิดความ
ทุกข์

และเมื่อพูดในแง่ของปฏิเวธ คือการบรรลุมรรค
ผลนิพพาน ธรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นอภิลิโก หมายความว่า
อริยมรรคเกิดขึ้นเมื่อไร อริยผลก็จะเกิดขึ้นเมื่อนั้น ซึ่งใน
ความหมายอันนี้ ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่ายก็ต้องพูดว่า เมื่อ
เราปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด ไปจนกระทั่งมรรคแต่ละข้อ
สมบูรณ์ คือในตัวเรามีมรรคทั้งแปดพร้อมหมดทุกอย่าง
เช่นความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ เป็นต้น
มรรคเหล่านี้แต่ละข้อมีอยู่ในตัวเราพร้อม และมีอยู่อย่าง
สมบูรณ์ ซึ่งในเมื่อมรรคทั้งแปดสมบูรณ์เมื่อไร เราก็จะละ
สลักกายทิฏฐิได้เมื่อนั้น และในทันทีที่ละสลักกายทิฏฐิได้ จิต
ก็จะได้พบกับนิพพาน คือได้พบกับความสงบอันประณีต
ซึ่งเป็นความสงบในชั้นโลกุตระ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ได้พบ
กับความว่างความเป็นอิสระ คือสามารถควบคุมบังคับ
ความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเด็ดขาด สามารถที่จะปิดความ
รู้สึกนึกคิดทุกอย่างออกไปจากใจได้ทันที ในเมื่อต้องการ
จะทำเช่นนั้น ครั้นแล้วใจก็จะว่างเป็นอิสระ ไม่เกาะเกี่ยวไม่
ผูกพันอยู่กับ

สิ่งใด ๆ และในเวลาเดียวกัน ก็จะมีรู้สึกรู้สึกว่าเราได้ชนะความ
แก่ความเจ็บความตาย ชนะความทุกข์ได้หมดทุกอย่าง เรา
อยู่เหนือความแก่ความเจ็บความตาย

โปรดจำไว้ให้ดีกว่า การเข้าถึงภาวะดังที่กล่าวมานี้
แหละ เรียกว่าเป็นการเข้าถึงนิพพาน ซึ่งในเมื่อเข้าถึงได้
แล้ว ก็จะทำให้พ้นทุกข์ได้จริง ๆ และผลคือความพ้นทุกข์
หรือความบริสุทธิ์ ความสงบอันประณีต หรือการเอาชนะ
กิเลสได้ทุกอย่าง ซึ่งเป็นการชนะอย่างเด็ดขาด ไม่มีวันจะ
แพ้อีกต่อไป ผลดังที่กล่าวมานี้จะเกิดขึ้นทันที ภายหลัง
ที่มรรคทั้งแปดสมบูรณ์ เช่นความเห็น หรือความเข้าใจ
เกี่ยวกับเรื่องชีวิตก็แจ่มแจ้งถูกต้อง และในเวลาเดียวกันก็
สามารถเข้าสมาธิได้ดี นิเวศน์ทั้งห้าไม่ครอบงำ สามารถที่จะ
ใช้ความคิดได้อย่างอิสระ โดยไม่มีความคิดอย่างอื่นแทรก
เข้ามาอย่างนี้เป็นต้น เมื่อทำได้อย่างนี้ก็ทำให้พบกับ
นิพพาน ซึ่งในทันทีที่ได้พบความพ้นทุกข์หรือความบริสุทธิ์
ก็จะเกิดขึ้นทันที ไม่ต้องรอรเวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลาไหน หรือ
ในสมัยไหน ผลที่เกิดจะเหมือนกันหมด และเกิดขึ้นทันทีใน
ความหมายอย่างนี้ ธรรมจึงได้ชื่อว่าเป็นอกาลิก

คำอธิบายสั้น ๆ ดังที่กล่าวมานี้ขอให้พยายามอ่านให้ละเอียดแล้วจะทำให้ท่านเกิดปีติโสมนัส ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะในธรรม และสำหรับคนที่มักจะคิดอยู่เสมอว่า เราทำความดีไม่ได้ดี ไม่เหมือนกับคนบางคน ทั้งที่เขาทำความชั่วอยู่เสมอ แต่ก็ได้ดี ตัวอย่างเช่นนี้มีอยู่ทั่วไปในสังคมคนที่เข้าใจธรรมไม่ซึ่งก็อาจจะหลงคิดตามคนเหล่านั้น แต่สำหรับคนที่เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ธรรมเป็นอภาลิโก เขาจะไม่เข้าใจเช่นนั้นเป็นอันขาด ขึ้นชื่อว่าทำดีแล้วต้องได้ดีอย่างแน่นอน และได้เดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอเวลา เว้นไว้แต่ว่าในระยะแรกที่ลงมือปฏิบัติ ผลที่เกิดก็อาจจะยังไม่สมบูรณ์หรือไม่ยิ่งใหญ่ก็จริง แต่ก็เป็นอย่างแน่นอนว่าจะต้องได้ผลแน่ ถ้าจะยังไม่ได้ผล ก็เพราะความดีที่เราปฏิบัติที่ยังไม่สมบูรณ์

ธรรมเป็นอภาลิโก มีความหมายอย่างไรบ้างได้อธิบายมาแล้ว บทนี้ต้องพยายามหมั่นฝึกบ่อย ๆ เช่น เดียวกับบทอื่น ๆ แต่ก็ต้องรู้จักจังหวะหรือเวลาที่ควรจะนึกหรือพิจารณา เพราะถ้าเรานึกถึงธรรมไม่ถูกกับจังหวะที่ควรจะนึก มันก็จะเหมือนกับคนที่รับประทานยา เลือดยาไม่ถูกกับโรค หรือไม่รับประทานยาตามที่หมอสั่ง

ผลของยาก็อาจจะไม่เกิด หรือถึงแม้จะเกิด ก็ได้ผลไม่ดี
 ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายประเภท หลายระดับ
 ต้องรู้จักเลือกกว่า ในขณะที่ควรจะนึกถึงธรรมข้อไหน หรือ
 ปฏิบัติธรรมข้อไหน ซึ่งถ้าเลือกให้ถูกแล้ว จะต้องได้รับผล
 ทันที ไม่ต้องรอเวลา เพราะฉะนั้นคนที่บ่นว่าทำดีมานาน
 แล้ว แต่ไม่เห็นได้ดีสักที คล้ายกับจะเป็นการบอกให้รู้ว่า
 ธรรมไม่ใช่อกาลิโก ซึ่งความเป็นจริงแล้ว คนที่ทำความดี
 มานาน ถ้าหากจะยังไม่ได้ผล ก็เป็นเพราะการปฏิบัติยังไม่
 สมบูรณ์ หรือปฏิบัติธรรมไม่ถูกจังหวะ เรื่องนี้ต้องพิจารณา
 ดูให้ดี

อนึ่งคำต่อไปนี้ คือพุทธพจน์ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์
 ธรรมบท ถ้าจำไว้ได้จะทำให้เข้าใจชัดว่า ธรรมที่ว่าเป็นอกา
 ลิโกนั้น มีความหมายอย่างไร

สตถุจ ธมฺโม น ชรํ อูเปติ

ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่เข้าถึงความชรา
 คือไม่มีการแก่หรือล้าสมัยใช้ไม่ได้ และคำว่าธรรมของ
 สัตบุรุษในที่นี้ ท่านอธิบายว่าได้แก่ธรรมชั้นโลกุตระ คือ
 มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑

เอหิปัสสิโก

คำว่า เอหิปัสสิโก แปลว่า เชิญให้มาดู พระธรรมเป็นสิ่งควรจะเรียกใครต่อใครให้มาดูหรือว่าให้มาพิสูจน์ได้ ทั้งนี้ก็เพราะพระธรรมเป็นสิ่งที่มียุ่จริง ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างสูงที่สุด ไม่ต้องกลัวว่า ถ้าใครเขามาเห็นเข้าแล้ว เขาจะหาว่าเราหลอกลวงหรือพูดไม่จริง และไม่ต้องกลัวว่าถ้าเขาเห็นแล้วเขาจะไม่เลื่อมใส นอกจากคนที่มานั้นจะไม่มีปัญญาพอที่จะพิจารณาเห็นเท่านั้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านได้อธิบายไว้ว่า เปรียบเหมือนคนที่กำเพชรอันมีค่าไว้ในมือ เพราะฉะนั้น จึงพร้อมที่จะทำทนายหรือเชิญใครต่อใครให้มาดูได้ เพราะในกำมือของเขามีเพชรจริง ๆ และก็ เป็น เพชรแท้ ไม่ใช่เพชรเทียม หรือไม่ใช่กำสิ่งที่สกปรกไว้ซึ่งในเมื่อเปิดเผยให้คนอื่นเห็น เขาก็จะรังเกียจ และไม่ใช่กำมือเปล่าคือในมือไม่มีอะไรเลย ซึ่งเมื่อแบมือออกแล้ว เขาก็จะหาว่าเราหลอกลวง อุปมาดังที่ท่านได้กล่าวไว้นี้ ทำให้เราเข้าใจง่าย และทำให้เกิดข้อคิดอีกหลายอย่าง

แต่อย่างไรก็ดี คนที่จะกล้าบอกคนอื่นว่าเชิญให้มา ดูได้นั้น จะต้องเป็นที่แน่ใจว่าตัวเองสามารถที่จะเปิดเผย คุณค่าของพระธรรมให้เขาเห็นได้จริงๆ ขอให้สังเกตว่า สิ่งของอะไรก็ตามที่คนเราจำเป็นจะต้องใช้อยู่เสมอ และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าจริงๆ ก็ยังต้องมีการโฆษณา ของนั้นจึง จะแพร่หลาย คนที่มีของดีถ้าไม่มีการโฆษณา คนทั้งหลาย ก็ย่อมจะไม่รู้ หลักของการค้าเขาถือว่า การโฆษณาเป็นสิ่ง สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในกิจการทุกอย่าง ถ้าต้องการจะให้ แพร่หลาย หรือให้คนรู้จักมาก ก็ต้องมีการโฆษณา แต่ถ้า หากสิ่งที่นำออกโฆษณานั้นไม่มีคุณค่าจริงๆ หรือโฆษณา ไม่เป็น การโฆษณานั้นแทนที่จะทำให้คนทั้งหลายนิยม ก็ กลับจะทำให้คนทั้งหลายเสื่อมความนิยม

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ในสมัยโบราณ มีการโฆษณากันมาก และโฆษณากันทุกวิถีทางที่จะให้คน ทั้งหลายรู้จัก การสร้างวัดให้สวยงาม พิธีสำคัญต่างๆ ทาง ศาสนา ธรรมาสน์ที่จะให้พระขึ้นไปเทศน์ ซึ่งสร้างไว้อย่าง สวยงาม และยังมีวิธีอื่นๆ อีกหลายอย่าง

สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการโฆษณาให้คนทั้งหลาย เห็นคุณค่าของพระธรรมทั้งสิ้น ขอให้เรานึกถึงเหตุการณ์ สมัยก่อน ซึ่งการสังคัมทุกอย่างรวมอยู่ในวัด โรงหนัง โรงละคร โรงแรม สถานชกจูงอย่างอื่นไม่มี เมื่อคนว่างจากการงาน และมีเรื่องที่จะต้องสังสรรค์กัน หรือร่วมมือกันทำอะไร ก็มักจะต้องมีเรื่องทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ แม้กระทั่งการขับร้องประเภทต่างๆ ก็จะต้องขึ้นต้นด้วยคำร้องสรรเสริญพระรัตนตรัย ด้วยเหตุนี้การโฆษณาในทางศาสนาในสมัยก่อนจึงได้ผลมาก ส่วนในสมัยปัจจุบันมีสิ่งชกจูงต่างๆ เกิดขึ้นมากมายที่จะดึงความสนใจของคนทั้งหลายให้ห่างออกไปจากทางศาสนา เกือบจะพูดได้ว่าคนส่วนใหญ่แต่ละวันแต่ละคืนที่ผ่านล่องไป จิตใจของเขา ก็มักจะสนใจอยู่กับสิ่งภายนอก ไม่ค่อยจะได้สนใจกับทางศาสนาเลย และการโฆษณาของทางศาสนาอย่างที่ทำอยู่ในเวลานี้ ก็ไม่ค่อยดึงดูดจิตใจคนเท่าไรนัก นอกจากนี้บางอย่างก็กลับทำให้คนส่วนใหญ่ดูถูก เพราะทางศาสนาไม่พยายามที่จะทำงานอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ให้เห็นเด่นชัด

ออกมาจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ คนทั้งหลาย ในสมัยปัจจุบันนี้ได้รับความเดือดร้อนในปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย ทางศาสนาก็ไม่ค่อยได้ยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะปัญหาในด้านจิตใจ คนส่วนใหญ่รู้สึกว่าศาสนาไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาให้แก่เขา ด้วยเหตุนี้คนในสมัยปัจจุบันจึงได้พากันเหินห่างจากทางศาสนามาก

คนที่กำมือเปล่า หรือกำสิ่งที่ซึ่งตัวเองก็ไม่แน่ใจว่าเป็น สิ่งที่มีคุณค่าจริง ๆ แน่นอนเขาย่อมไม่ปรารถนาที่จะแบมือ แล้วเชิญให้ใครต่อใครมาดู ข้ออุปมาอันนี้มีความหมายลึกซึ้ง ทำให้การโฆษณาธรรมจึงไม่ค่อยได้ทำเพื่อให้ได้ผลจริง ๆ ด้วยการยอมลงทุนกันมาก ๆ และหาทางทุก ๆ ทางที่จะให้ พระธรรมเข้าถึงประชาชน? ทำไมผู้ที่มิหน้าทีโดยตรงเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนา จึงนิยมทำแต่ตามวิธึโบราณอย่างที่เคย ทำกันมานานแล้ว ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยได้ผล? ทำไมไม่หาวิธีอื่นที่ดีกว่านี้? และทำไมผู้ที่เป็นฆราวาสซึ่งบางคน มีทั้งทุนทรัพย์ และสติปัญญา จึงไม่ใช้ทุนไม่ใช้สติปัญญามาเพื่อการเผยแผ่ศาสนา? โปรดคิดดูสักหน่อยแล้วเราก็จะแลเห็น

ข้อเปรียบเทียบซึ่งแตกต่างกันมาก เช่นสิ่งก่อสร้างในทางโลก การส่งเสริมการศึกษาในทางโลก ถ้าเปรียบเทียบกับในทางศาสนาแล้ว เราจะเห็นว่าผิดกันมากมาย สถานมหรสพ เช่นโรงหนังโรงละคร ราคาแพงกว่าการสร้างโบสถ์หรือสร้างศาลา หรือสถานศึกษาในทางศาสนาหลายเท่า ความสนใจของคนส่วนใหญ่ที่จะศึกษาในทางศาสนาก็มีน้อยกว่าในทางโลกมากมาย จนกระทั่งคนส่วนใหญ่ทุกวันนี้เกิดความรู้สึกว่ ศาสนาไม่ได้ช่วยอะไรเขาเลย นี่คือภัยใหญ่ที่กำลังคุกคามสังคมอยู่ เพราะในเมื่อคนทั้งหลายไม่เห็นคุณค่าของศาสนาแล้ว ก็ย่อมหมายถึงคนส่วนใหญ่ไม่สนใจต่อศีลธรรม แล้วเหตุการณ์จะเป็นอย่างไร ในเมื่อคนทั้งหลายหันหลังให้กับศีลธรรม ความยุ่งยากต่างๆ ในปัจจุบันบอกให้เห็นชัดอยู่แล้ว

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ตามคำอธิบายในคัมภีร์วิสุทธิธรรมวาทนั้น คำว่าธรรมในเรื่องธรรมคุณนี้ ท่านหมายถึงธรรมในชั้นโลกุตระ และที่ท่านเปรียบว่าเหมือนเพชรอยู่ในกำมือ คำว่าเพชรนั้นท่านหมายถึง ธรรมในชั้นโลกุตระ จากคำอธิบายของท่านนี้แสดงให้เห็น

เห็นว่าคนที่จะเห็นคุณค่าของพระธรรม คือเห็นคุณค่าของมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพานอีก ๑ นั้น จะต้องเป็นคนปฏิบัติในทางสมาธิวิปัสสนา และต้องปฏิบัติได้สูงด้วยจึงจะมองเห็น แปลว่า ถ้าคนไหนไม่เคยปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนา หรือปฏิบัติแต่ไม่เคยได้พบกับความสงบ และความแจ่มใสที่เกิดจากสมาธิและวิปัสสนา ก็เป็นไปไม่ได้ด้วยตัวเองที่จะมองเห็นคุณค่าของพระธรรม เพราะฉะนั้นการเชิญให้มาดู ก็ไม่มีความหมายอะไร เพราะมันเหมือนกับคนที่กำเพชรไว้ในมือ ทั้งที่แบมือออกให้เห็น แต่คนดูตาบอดมาตั้งแต่กำเนิดแล้วเขาจะเห็นเพชรได้อย่างไร และมีหลักตายตัวอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่ยังเข้าไม่ถึงธรรมชั้นโลกุตระ ก็แปลว่ายังเข้าไม่ถึงพระรัตนตรัย และเมื่อเป็นเช่นนี้ ศรัทธาที่เขามีอยู่ในทางศาสนา ก็อาจจะหวั่นไหวไปตามสิ่งแวดล้อมหรือไปตามความเจริญของฝ่ายวัตถุได้ ดังที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกประหลาดอะไรที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนใจต่อศาสนา เพราะแม้แต่ในวัดทั่วไป พระที่สนใจต่อการปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนาก็มีน้อยมาก ส่วนใหญ่สนใจแต่ใน

เรื่องการศึกษา ซึ่งจุดหมายปลายทางก็เพื่อหวังผลในทาง
วัตถุ ไม่ใช่เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน

อนึ่ง การที่คนส่วนใหญ่ไม่สนใจต่อศาสนานั้น สาเหตุ
อีกอย่างก็เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ฝืนกับ
ความรู้สึกของโลก เหมือนกับเด็กที่อยากจะทำอะไรตาม
อารมณ์ แต่ในเมื่อต้องมาอยู่ใกล้ชิดพ่อแม่ หรือครูบาอา
จารย์เด็กทำอะไรไม่สะดวก เพราะคำสั่ง หรือคำแนะนำของ
พ่อแม่หรือของครูบาอาจารย์นั้นมักจะขัดหรือฝืนความรู้สึก
ของเด็ก เมื่อเป็นเช่นนั้น เด็กก็จะพยายามอยู่ห่างพ่อแม่ หรือ
ครูบาอาจารย์ และยิ่งพ่อแม่ หรือครูบาอาจารย์เข้มงวดกับ
เด็กมาก เด็กก็ยิ่งจะพยายามหาทางอยู่ห่างให้มากขึ้นไปอีก
เพื่อจะได้ทำอะไรตามใจชอบ แต่อย่างไรก็ดี ในบรรดาเด็ก
เหล่านี้ ถ้าคนไหนเชื่อฟัง และเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่
แล้ว คนเหล่านี้เท่านั้น จึงจะรู้สึกถึงค่าแห่งคำแนะนำหรือข้อ
บังคับต่าง ๆ ของพ่อแม่และของครูบาอาจารย์ และเนื่องจาก
ทุกวันนี้ เรามีวิธีหลายอย่างที่จะทำให้เด็กเชื่อฟัง และยินดี
ที่จะปฏิบัติตามได้ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า
เด็กมีจำนวนไม่น้อยที่ยินดีที่จะอยู่ในข้อบังคับ

ของพ่อแม่ และครูบาอาจารย์อยู่เสมอ ในทางศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าหากผู้ทำการเผยแผ่มีความฉลาดในอันที่จะชักจูง คนส่วนใหญ่ก็จะมองเห็นค่าของศาสนา จะไม่ทำตัวห่างจากศาสนา แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เป็นหน้าที่ของทางคณะสงฆ์ที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข เท่าที่เขียนมานี้เป็นแต่เพียงแนะแนวให้เห็นว่า พระธรรม แม้จะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งกว่าอะไรทั้งหมด เป็นสิ่งที่สามารถจะทำหายหรือเชื่อเชิญให้ใคร ๆ มาดู มาพิสูจน์อย่างไรได้ก็จริง เพราะในพระพุทธศาสนานั้นมีเพชรที่มีค่าสำหรับโลกจริง ๆ เปรียบเหมือนคนที่กำเพชรไว้ในมือ แต่ถึงกระนั้นก็อย่าลืมเป็นอันขาดว่า พระธรรมไม่ใช่เป็นวัตถุ พระธรรมไม่ใช่เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตาหรือจับต้องได้ คนที่มีความรู้แต่ธรรม แต่ไม่ได้ปฏิบัติธรรม คือไม่ได้ฝึกหัดในทางสมาธิวิปัสสนา จนกระทั่งมีผลแก่ตัวตนเองนั้น ถ้าหากจะนำพระธรรมไปแนะนำสั่งสอนแก่ใคร ก็จะไม่ค่อยค่อยดีกับคนที่กำมือเปล่า แม้จะแบ่มือให้เขาดู แต่แล้วเขาจะเห็นว่าไม่มีอะไร *นี่คือข้อที่นำคิดอย่างยิ่ง*

โอบนโยโก

โอบนโยโก แปลว่า ควรนำเข้ามา พระธรรมที่ได้ชื่อ
ว่า โอบนโยโก ก็เพราะเป็นสิ่งที่ควรจะนำเข้ามาใส่ไว้ในใจ
ของตัว ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านได้เปรียบไว้ว่า ผู้ปฏิบัติ
กัมมัฏฐานด้วยการเพ่งไฟ ซึ่งในเมื่อปฏิบัติได้ตั้งจิตเป็น
สมาธิแล้ว เมื่อหลับตาก็ย่อมจะเห็นไฟปรากฏชัดอยู่ในใจ
ข้อนี้ฉันใด พระธรรมก็เป็นสิ่งที่ควรจะนำเข้ามาไว้ในใจ และ
ต้องให้รู้สึกเห็นชัดเหมือนกับผู้ที่ได้กลิ่น ซึ่งในเมื่อหลับตา
นึกถึงไฟที่ไร ก็ จะเห็นไฟปรากฏชัดอยู่ในใจทุกขณะฉันนั้น
ข้ออุปมานี้ โปรดจำไว้ให้ดี เพราะจะทำให้เราเข้าใจได้ง่าย
ว่า การรู้หรือการจำธรรมได้ตามตำรา กับการมีธรรมอยู่ใน
ใจจริง ๆ นั้นต่างกันอย่างไร เพราะถ้าเพียงแต่จำได้ก็ไม่ว่า
จะเป็นประโยชน์อะไรกับตัวเอง เหมือนกับคนที่เพ่งกลิ่น
โดยใช้ไฟเป็นอารมณ์นั้น เมื่อหลับตาแล้วก็นึกได้ว่าเปลว
ไฟเป็นอย่างไร แต่รูปร่างของเปลวไฟจริง ๆ ไม่ได้ปรากฏให้
เห็นเป็นมโนภาพ ก็แปลว่าใจยังไม่เป็นสมาธิ นิเวรณยังไม่
สงบ และนั่นย่อมหมายถึงว่าจะยังไม่

ได้รับประโยชน์จากการฝึกสมาธิ ต่อเมื่อเห็นเปลวไฟ
ปรากฏชัดอยู่ในใจเหมือนกับลึมตาตุ ในขณะนี้จึงจะได้ชื่อ
ว่าจิตสงบแน่วแน่จริงๆ ปิติและสุขก็ย่อมจะเกิดขึ้นด้วย
ในทำนองเดียวกัน คนที่ยังไม่รู้สึกรว่าธรรมได้มีอยู่ในใจ
จริงๆ แต่ก็จำได้ว่าหลักธรรมเป็นอย่างไร ธรรมก็ย่อมจะ
ยังไม่มีผล เช่นคนบางคนรู้ว่า ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ
เป็นอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร แต่พินินิสัยจริงๆ เป็นคน
ไม่ซื่อสัตย์ เป็นคนเห็นแก่ตัว คนประเภทนี้เรียกว่ายังไม่มี
ธรรมอยู่ในใจ คำว่า โอบนโยโก ซึ่งแปลว่าควรจะนำเข้ามา
ไว้ในใจนั้น หมายความว่า ต้องทำให้มีให้เป็นขึ้น คือต้องให้
ธรรมมีอยู่ในใจจริงๆ ไม่ใช่เพียงแต่รู้ธรรมเฉยๆ แต่ปฏิบัติ
ตามไม่ได้

อนึ่งธรรมที่ควรจะน้อมเข้ามาไว้ในใจนี้ ตามที่ท่าน
อธิบายนั้นหมายถึง *ธรรมในชั้นโลกุตระธรรม* ซึ่งมีอยู่ ๔
อย่าง คือ **มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑** คนที่มีมรรค อยู่
ในใจก็คือคนที่มรรค ๘ (อยู่ในใจอย่างสมบูรณ์ เช่นรู้สึกร
ตัวอยู่เสมอว่าในใจของเรามีความเห็นชอบ มีความคิดชอบ
มีการพูดชอบ มีการกระทำชอบ มีอาชีพชอบ

มีความพยายามชอบ มีสติชอบ มีสมาธิชอบ และแต่ละอย่างทีกล่าวนี้อีกมีอย่างสมบูรณ์มีอย่างมั่นคง เช่นในเรื่องศีลความตั้งใจที่จะงดเว้นจากความชั่ว ก็รู้สึกกว่าตัวเองมีอย่างเข้มแข็งและเด็ดขาด ไม่ว่าจะมีความทุกข์อย่างใดก็ไม่อาจจะผิดศีลได้ เพราะความรู้สึกที่อยากจะทำอะไรที่ผิดศีลไม่มีอยู่ในสันดานเลย และในเวลาเดียวกันก็เข้าใจเหตุผลด้วยว่า ทำไมเราจึงต้องมีศีล ถ้าไม่มีจะมีผลอย่างไร การมีศีล มีผลอย่างไร และเกิดมาจากอะไร เข้าใจเหตุผลชัดเจนหมดทุกอย่าง อย่างนี้จึงจะเรียกว่ามีศีลอยู่ในใจอย่างมั่นคง อย่างนี้เป็นต้น

โดยธรรมดา คนที่จะมีศีลสมาธิปัญญาคือมีมรรค ๘ อย่างสมบูรณ์นั้น จะต้องได้เข้าถึงนิพพาน คือสามารถทำใจให้ว่างได้ทุกขณะ และเป็นการว่างจริง ๆ โดยไม่ต้องคอยบังคับหรือควบคุม ที่ว่างก็เพราะมีความรู้แจ้งในเรื่องของชีวิตที่ว่างก็เพราะในสันดานไม่มีวิชาตัณหาอุปาทานอยู่เลย ผู้ที่เข้าถึงความว่างเปล่าหรือความเป็นอิสระอย่างนี้เท่านั้น ศีลสมาธิปัญญาจึงจะมั่นคง

ศีลสมาธิปัญญากลายเป็นนิสัยสันดานประจำตัว และในเวลาเดียวกัน ผลของมรรคคือ ความสงบ ความพ้นทุกข์ ก็จะมีอยู่ตลอดเวลา ในความหมายอย่างนี้ เรียกว่าน้อมธรรมเข้ามาไว้ในใจได้แล้ว คือธรรมมีอยู่ในใจเสมอ ความมุ่งหมายที่ท่านอธิบายไว้ต้องการจะให้เราปฏิบัติจนกระทั่งมรรค ๔ ผล ๔ เกิดขึ้นในใจจริง ๆ และสามารถเข้าถึงนิพพานได้จริง ๆ ทั้งนี้เพราะอะไร? ก็เพราะมรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ซึ่งเป็นธรรมในขั้นโลกุตระ เป็นสิ่งที่ควรจะน้อมเข้ามาไว้ในใจ คือ ควรจะทำให้มีให้เกิดขึ้นในใจ ควรจะทำให้ปรากฏขึ้นในใจ

คำอธิบายตามความหมายในคัมภีร์ดังที่กล่าวมานี้ ผู้ที่ไม่ค่อยปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนา ยากที่จะเข้าใจได้ แต่อย่างไรก็ดี ความหมายเท่าที่ท่านอธิบายมานั้น ไม่ใช่เป็นความหมายทั้งหมด เพียงแต่ท่านหยิบประเด็นที่สำคัญแง่หนึ่งขึ้นมาอธิบายเพื่อให้เห็นว่า ธรรมที่ควรแก่การน้อมเข้ามาไว้ในใจของตนคืออะไร เพราะเหตุที่ความหมายของคำว่าโอปนยิโกนี้ยังมีอีกหลายแง่

ฉะนั้นข้าพเจ้าจะขออธิบายความหมายในแง่อื่น ๆ อีก เพื่อ
คนทั่ว ๆ ไปจะได้เข้าใจง่าย และเกิดความเลื่อมใสในคำสั่ง
สอนของพระพุทธเจ้า

อันที่จริงคำว่า โอบนโยโก แปลได้หลายอย่าง ซึ่ง
เป็นการแปลโดยการถอดความหมาย ไม่ใช่เป็นการแปล
ตามศัพท์ เช่นแปลว่า เป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติได้ คือ คำสอน
ของพระพุทธเจ้านั้นทุกข้อเป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติได้ทั้งสิ้น
ไม่ใช่เป็นแต่เพียงทฤษฎีซึ่งเอาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์
อะไรไม่ได้ เพราะยากเกินไปจนไม่มีใครสามารถที่จะปฏิบัติ
ตามได้ ข้อนี้ควรจะได้พิจารณาโดยละเอียด เพราะเดี๋ยวนี้
คนทั่วไปมักจะรู้สึก คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ดี
จริง แต่เขาก็ไม่อาจจะปฏิบัติตามได้ และเมื่อเอามาปฏิบัติ
ไม่ได้การรู้พระธรรมก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร คนส่วนมากมัก
จะรู้สึกอย่างนี้ และอันนี้เองที่เป็นสาเหตุใหญ่อันหนึ่งที่ทำ
ให้คนในสมัยปัจจุบันไม่อยากจะสนใจกับธรรม เพราะรู้สึก
ว่าถึงแม้จะรู้ไปก็ไม่เป็นประโยชน์ และอีกอย่างเขาก็มีเรื่องอื่น
ที่จะต้องสนใจทำอีกมากมาย เวลาไม่มี ดังนั้นจึงไม่สนใจ

อันที่จริง พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใคร พระองค์จะต้องทรงพิจารณาก่อนเสมอว่า คนที่พระองค์มุ่งหมายจะสอนนั้นสามารถเข้าใจได้ และปฏิบัติตามได้ และจะเกิดผลดีแก่เขาอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าหากพระองค์รู้ว่าคนฟังไม่อยู่ในฐานะที่จะฟังเข้าใจและปฏิบัติตามได้ พระองค์จะไม่ทรงสอนเลย แต่การที่คนสมัยนี้รู้สึกว่าเขาปฏิบัติตามไม่ได้ นั้น เป็นเพราะเขาไปได้ยิน หรือไปพบเห็นธรรมที่สูงเกินสติปัญญาของตัวเอง ถ้าหากเขาได้พบธรรมที่เหมาะสมแก่พื้นสติปัญญาของตนเองแล้ว เขาจะรู้สึกเลื่อมใสและยินดีปฏิบัติตาม ทุกวันนี้ความยุ่งยากในการสอนธรรม อยู่ตรงที่คนฟังโดยทั่วไปมักจะเลือกธรรมเอาเอง อย่างเดียวกับคนป่วยไปเที่ยวหาซื้อยากินเองตามร้านขายยา หรือไม่ก็พยายามจะเป็นหมอเสียเอง ด้วยวิธีไปเที่ยวซื้อตำราหมอมานั่งอ่านและศึกษาด้วยตนเอง โดยไม่มีหมอที่ชำนาญเป็นผู้แนะนำสั่งสอน และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะการเผยแพร่ศาสนาอย่างที่เป็นอยู่ในเวลานี้ผิดหลักการสอนมาก และก็ผิดอย่างนี้กันมานานแล้ว กล่าวคือ เราใช้วิธีเทศน์บนศาลาหรือในโบสถ์

หรือในสถานที่แห่งใดก็ตาม โดยไม่ได้แยกคนฟังออกเป็นประเภทๆ เราจะพบว่า เกือบทุกแห่งที่มีการสอนทางศาสนานั้น คนฟังทั้งหลายนั้นอายุต่างกัน ความรู้ต่างกัน สิ่งแวดล้อมต่างกัน นิสัยใจคอต่างกัน แต่แล้วก็มาฟังรวมกันในเวลาเดียวกัน เหมือนกับเอาเด็กนักเรียนต่างอายุต่างชั้นมารวมเรียนในห้องเดียวกัน ฟังเรื่องอย่างเดียวกันในเวลาเดียวกัน การสอนแบบนี้ ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลดีแก่คนฟังได้ และยิ่งกว่านั้น การสอนศาสนาให้กับประชาชนส่วนมากก็ไม่มีการทดสอบว่าใครเข้าใจผิดเข้าใจถูกแค่ไหนอย่างไร ด้วยเหตุนี้การสอนจึงไม่ค่อยจะเกิดผลแก่คนฟังเท่าไรนัก นอกจากบางคนที่ยังเอิญเรื่องที่ได้ยินนั้น เหมาะสมแก่สติปัญญา และพื้นนิสัยของตัวเอง เขาผู้นั้นก็จะได้รับประโยชน์และเกิดความเลื่อมใส

การเผยแพร่ศาสนาที่ถูกต้อง ผู้สอนจะต้องทำตัวเป็นเสมือนหนึ่งนายแพทย์ คือจะต้องรู้ถึงพื้นความรู้ นิสัยใจคอสิ่งแวดล้อม และจะต้องรู้แน่นอนว่า ในการศึกษาธรรมของเขา เขาต้องการอะไร แล้วจะต้องพยายาม

หาทางให้เขาได้สิ่งที่เขาต้องการสมความปรารถนา แปลว่า ผู้สอนนี่ก็อยากจะสอนอะไรก็สอน ทำอย่างนี้ไม่ได้ เพราะ การสอนที่จะได้ผลจริง ๆ นั้น ต้องสอนเป็นรายบุคคลหรือ แยกพวกเป็นชั้น ๆ เหมือนกับสอนเด็กนักเรียนในห้องเรียน และจะต้องมีการทดสอบด้วย และที่สำคัญที่สุดก็คือ จะต้องให้มีการปฏิบัติในทางสมาธิและวิปัสสนาด้วย และผู้ สอนก็ต้องเป็นผู้ที่รอบรู้จริง ๆ และตนเองก็เคยได้รับผล จากธรรมโดยตรงมาแล้ว ที่สอนก็เพราะมีความเลื่อมใส เพราะมีความเมตตากรุณา ในผู้ที่รับการสอนจริง ๆ การ สอนแบบนี้เท่านั้น ที่จะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์คุ้มค่า และด้วยวิธีนี้ก็จะทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่ ธรรมที่พระพุทธเจ้า สอนไว้นั้นไม่ใช่เป็นแต่เพียงทฤษฎี แต่เป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติ ได้ และได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติด้วย เมื่อเขาได้รับ ผลอย่างนี้แล้ว เขาก็จะรู้สึกได้เองว่า ธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้าเป็น โอปนยิโก คือเป็นสิ่งที่ควรจะน้อมเข้ามา ไว้ในใจของตน เพราะพระธรรมนั้นเปรียบเหมือนเพชรที่มี ค่าซึ่งกำไว้ในมือ เมื่อแบ่มือให้ใครได้เห็นแล้ว ทุกคน

ที่เห็นและรู้จักค่าก็ย่อมอยากจะได้มาประดับไว้ที่ตน และถ้ามีความเลื่อมใสจริง ๆ ก็สามารถจะนำมาปฏิบัติได้ คือทำให้มีให้เป็นพื้นที่ตนได้ โดยไม่ต้องซื้อหาแต่ประการใด

ปัจจุตต์ เวทิตพุโพ วิญญูหิ

ปัจจุตต์ เวทิตพุโพ วิญญูหิ แปลว่า อันวิญญูชนทั้งหลายพึงรู้ได้เฉพาะตนหรือที่ตน ในที่นี้หมายความว่าธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ นี้จะมีคุณค่า หรือมีประโยชน์แก่ตนแค่ไหน อย่างไรเป็นสิ่งที่จะพึงรู้ได้เฉพาะตน คือถ้าคนไหนไม่ได้ปฏิบัติ เช่นเข้าสมาธิไม่ได้ ก็ไม่อาจจะรู้ว่าสมาธิคืออะไร? มีประโยชน์อย่างไร? ส่วนผู้ที่ปฏิบัติได้ก็ย่อมจะรู้ได้เฉพาะตนหรือรู้ได้ที่ตน เหมือนกับเรารับประทานอาหาร ซึ่งจะอร่อยหรือไม่อร่อย หรือมีรสเป็นอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร เรื่องนี้ไม่ต้องถามผู้อื่น เพราะถึงแม้จะถาม แต่ถ้าเขาไม่ได้รับประทานอาหารชนิดเดียวกับของเรา เขาก็ไม่อาจจะรู้ได้ ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนทุกอย่างมีลักษณะอย่างนี้ทั้งสิ้น

ขอให้สังเกตจากข้อความที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้นั้นเปรียบเหมือนเพชร คนที่กำเพชรไว้ในมือ ซึ่งตนเองแน่ใจว่าเป็นเพชรแท้แล้ว ไม่ใช่เพชรเทียม จึงพร้อมที่จะแบมือและทำท่ายให้ผู้อื่นมาดู และเนื่องจากเป็นเพชรแท้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าใครในเมื่อได้เห็นและรู้จักค่าของเพชร ก็อยากจะได้มาไว้เป็นสมบัติของตน นี่คือความหมายของคำว่า โอปนยิโก ซึ่งได้อธิบายมาแล้ว และเนื่องจากพระธรรม แม้จะเปรียบเหมือนเพชร แต่ก็เป็นเพชรที่ไม่อาจจะซื้อหาได้ด้วยเงิน หรือแลกเปลี่ยนได้ด้วยวัตถุอย่างอื่น เพราะเพชรในที่นี่ก็เหมือนกับความรู้ ซึ่งถ้าเราไม่เรียน แต่เราจะขอซื้อความรู้จากผู้อื่นแล้ว จะให้เรามีความรู้เหมือนเขานั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ธรรมเป็นสิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง และในเมื่อปฏิบัติแล้ว จะมีคุณค่าอย่างไร? มีประโยชน์อย่างไร? เรื่องนี้จะรู้ได้ด้วยตัวเอง และก็เป็นสิ่งที่แน่นอนว่า เมื่อเราปฏิบัติธรรมได้ เช่นสามารถเข้าสมาธิได้ เจริญวิปัสสนาได้ ละกิเลสอันไหนได้ เราก็จะรู้ว่าธรรมที่เราปฏิบัตินั้นมีคุณค่าอย่างไร

และในเมื่อเรารู้จักค่าของธรรมด้วยตัวของตัวเองแล้ว ใครจะมาพูดชักจูงหรือแนะนำให้เห็นว่าการมีธรรมไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ หรือการปฏิบัติตามธรรมไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ สำหรับผู้ที่ปฏิบัติได้แล้ว จะไม่มีใครสามารถชักจูงได้เลย เป็นอันขาด เขามีความเชื่อมั่นในคุณค่าของธรรม เพราะเขาได้รู้ด้วยตัวของเขาเองแล้วว่า ธรรมมีคุณค่าอย่างไร ผลของธรรมได้ประจักษ์ชัดอยู่ที่ในใจของเขาอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่า เป็นสิ่งที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตัวหรือรู้ได้ที่ตัว

ขอให้สังเกตคำว่า วิญญูชนซึ่งแปลว่า ผู้รู้แจ้ง หรือผู้ที่เข้าใจดี ธรรมเป็นสิ่งที่วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตัว อันนี้ย่อมหมายถึงว่า คนที่ไม่ได้ศึกษาธรรม หรือศึกษาแล้วแต่ยังไม่รู้แจ้ง ก็ไม่อาจที่จะรู้จักค่าของธรรมด้วยตัวเอง ถ้าหากเขาจะเชื่อว่าธรรมมีประโยชน์อย่างไรก็เป็นการเชื่อตามผู้อื่น ความมั่นใจในตัวเองยังไม่มี แต่ถ้ารู้แจ้งเมื่อไร เขาก็จะรู้จักค่าของธรรมเมื่อนั้น ซึ่งการรู้จักค่านี้นี้เป็นการรู้จักด้วยตัวเอง ลักษณะอันนี้

โปรดจำให้ดี เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ นั้นจะต้องมีลักษณะพิเศษอันนี้อยู่เสมอ คือเราสามารถที่จะรู้แจ้งได้ด้วยตัวเอง อะไรที่ไม่อาจจะรู้แจ้งได้ด้วยตัวเอง อันนั้นไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า การเรียนธรรม หรือการปฏิบัติธรรม จริงอยู่ในครั้งแรกเราต้องเชื่อตามตำราและเชื่อตามผู้สอน แต่ถ้าหากความเชื่อของเรายังอยู่ในลักษณะที่ต้องฝากไว้กับตำราหรือกับครูผู้สอน ก็แปลว่าเรายังเข้าไม่ถึงธรรม ธรรมที่เราจำได้หรือที่เรามีอยู่ ซึ่งถึงแม้ว่าเราจะรู้สึกว่าเขาปฏิบัติตามได้ เช่นพระพุทธเจ้าสอนให้เรามีความซื่อสัตย์ มีความขยัน ไม่ให้เบียดเบียนใคร เราเห็นด้วยและก็ได้ปฏิบัติตามด้วย แต่ตราบใดที่เรายังอธิบายไม่ได้ด้วยตัวเอง หรือยังไม่ซึ่งถึงเหตุผลว่า ทำไมเราจึงต้องมีความซื่อสัตย์ ทำไมเราจึงต้องมีความขยัน ทำไมเราจึงคิดเบียดเบียนใครไม่ได้ ถ้ายังไม่เข้าใจเหตุผล หรือไม่เข้าใจที่มาของธรรมเหล่านี้อย่างแจ่มแจ้ง ก็แปลว่า เรายังไม่ใช่วิญญูชน และนั่นย่อมหมายถึงว่า เรายังไม่รู้จักราคาของธรรมจริง ๆ อีกด้วย และเมื่อเป็นเช่นนี้ ความเชื่อที่มีต่อธรรมก็

อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมหรือตามคนอื่นได้

ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ธรรมทุกบทที่กล่าวในเรื่องธรรมคุณนี้ท่านหมายถึง ธรรมในชั้นโลกุตระธรรมทั้งสิ้นนั้น ก็เพราะโดยธรรมดา ถ้าหากผู้ใดยังละสลักกายทิฏฐิไม่ได้ จิตยังไม่ตกถึงกระแสนิพพาน คือ ยังไม่ได้พบกับความว่าง ความเป็นอิสระหรือการออกไปจากนามรูป ถ้าหากผู้ใดยังไม่พบกับภาวะเช่นนี้ ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ที่จะรู้แจ้งด้วยตัวของตัวเองว่า ธรรมแต่ละข้อที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้นั้นมีความสำคัญอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร

แต่สำหรับผู้ที่มีจิตตกถึงกระแสนิพพานแล้ว หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือละสลักกายทิฏฐิได้เด็ดขาดแล้ว ก็ารู้แจ้งได้ด้วยตัวของตัวเอง ซึ่งเป็นความรู้แจ้งที่ออกมาจากภายในจิตใจของตน ไม่ใช่เป็นความรู้แจ้งที่มาจากภายนอก คือจะเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งทีเดียวว่า จุดหมายปลายทางของชีวิตที่แท้จริงนั้นก็คือ ความว่าง ความเป็นอิสระ หรือการออกไปให้พ้นจากนามรูป เพราะด้วยการเข้าถึงภาวะนี้เท่านั้นจึงจะสามารถเอาชนะความทุกข์ได้ทุกอย่าง

พร้อมทั้งจะมีความรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงอีกด้วย

แต่การที่จะเข้าถึงภาวะอันนี้ จำเป็นจะต้องมีคุณธรรมต่าง ๆ เช่นต้องมีความเมตตากรุณาอย่างลึกซึ้ง ต้องสามารถถือศีลได้ด้วยความสมัครใจ และด้วยการรู้แจ้งถึงเหตุผล อย่างนี้เป็นต้น ถ้าหากเราปฏิบัติธรรม หรือพยายามสร้างธรรมคือ คุณธรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในใจของตนเพื่อหวังผลในทางวัตถุ เช่นอยากจะมีชื่อเสียง อยากจะมีเงิน หรือมีความเป็นอยู่สะดวกสบายอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งตนเองรู้สึกว่ถ้าเราไม่มีความซื่อสัตย์ คนอื่นก็จะเกลียดเราไม่ไว้ใจเรา ซึ่งจะเป็นเหตุให้เราต้องเสียชื่อเสียง หรือทำให้การแสวงหาเงินลำบาก อย่างนี้เป็นต้น สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่หวังผลในทางวัตถุเช่นนี้ ก็เป็นการแน่นอนว่า เขาก็จะไม่มีทางรู้แจ้งด้วยตัวของเขาเลยว่า การมีคุณธรรมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

แต่สำหรับผู้ที่ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นนั้น เขาจะเห็นได้ชัดทีเดียวว่ ถ้ามีคุณธรรมไม่พอ เขาไม่

อาจที่จะหนีไปให้พ้นจากนามรูป เพราะเหมือนกับเราจะข้ามฟาก ถ้าไม่มีเรือ หรือแพ เราก็ไม่อาจจะข้ามได้ และเราจะอยู่ฝั่งนี้ไม่ข้ามไปฝั่งโน้นก็ไม่ได้ เพราะฝั่งนี้มีอันตรายมาก ส่วนฝั่งโน้นมีความปลอดภัยทุกอย่าง มีความสุขสบายทุกอย่าง เพราะเหตุนี้จึงต้องพยายามสร้างเรือแพเพื่อเป็นพาหนะในการข้ามฟาก และจะว่ายน้ำข้ามไปโดยไม่ต้องอาศัยเรือ หรือแพก็ไม่ได้ เพราะแม่น้ำกว้างมาก มีสัตว์ร้าย ชุกชุมและยังมีอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดจากน้ำอีก เช่นคลื่นจัด น้ำคูดอย่างนี้เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องสร้างเรือหรือแพ

ในทำนองเดียวกัน คนที่ยังมองไม่เห็นฝั่งคือยังมองไม่เห็นนิพพาน ยังไม่เข้าใจในเรื่องนิพพาน เขาก็จะมีความสงสัยอยู่เสมอ หรือไม่ก็ลังเลว่า การทำความดีหรือการมีคุณธรรมต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าจริงหรือไม่ เป็นสิ่งจำเป็นจริงหรือไม่ ยิ่งมาได้เห็นบุคคลอื่น ประพฤติทุจริต แต่กลับร่ำรวยหรือมีอำนาจ ก็อาจจะทำให้เขาเห็นไปว่า ทำดีได้ดีไม่จริงเสมอไป ทำชั่วอาจจะดีก็ได้

ถ้าหากรู้จักทำให้เป็นหรือฉลาดในการทำ นี่คือลักษณะของคนที่ยังไม่ใช่เป็นวิญญูชน และยังไม่เห็นคุณค่าของธรรมจริงๆ ด้วยตัวของเขาเอง ทั้งนี้ ก็เพราะเขายังมองไม่เห็นฝั่งโน้นคือ นิพพาน ส่วนผู้ที่มองเห็นฝั่งโน้นแล้ว ทุกคนย่อมจะรู้จักคุณค่าของธรรมด้วยตัวของเขาเอง หรือจากตัวของเขาเองว่า ธรรมนั้นมีคุณค่าประเสริฐยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด เพราะอย่างอื่นช่วยให้พ้นทุกข์ไม่ได้ นอกจากจะเป็นการช่วยชั่วคราวเท่านั้น และจะช่วยให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นขอได้โปรดเข้าใจไว้ด้วยว่า การที่เราจะโฆษณาให้คนอื่นรู้จักคุณค่าของธรรม โดยไม่ได้ชักจูงให้เขามีการปฏิบัติธรรมด้วย การโฆษณาหรือการเผยแพร่ธรรมในลักษณะดังกล่าวมานี้ ย่อมไม่อาจจะจูงใจบุคคลอื่นเห็นแจ้งด้วยตัวของเขาเองได้

บางคนอาจจะสงสัยว่า **สนทิกฺกุฏิกโก** กับ **ปัจจุตตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ** ดูจะมีความหมายเหมือนกัน แต่ถ้ามีความหมายเหมือนกัน เหตุไฉนจึงต้องกล่าวซ้ำอีก ข้อนี้ขอได้โปรดจำไว้ให้ดีกว่า คำว่า **สนทิกฺกุฏิกโก** นั้นหมายถึง

ความว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้นั้น เราไม่จำเป็นที่จะต้องเชื่อตามตำราหรือตามผู้สอน เพราะถ้าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ แล้ว เราสามารถทดสอบหรือพิสูจน์ได้ด้วยตัวเองว่า ธรรมที่สอน ๆ กันมา หรือที่มีอยู่ในคัมภีร์นั้นผิดหรือถูก

ส่วนคำว่า **ปัจจุตต์ เวทิตพุโพ วิญญูทิ** หมายความว่า **ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนนั้นมีคุณค่าหรือว่ามีประโยชน์จริงหรือไม่ ข้อนี้จะรู้ได้ที่ตัวเอง** และเป็นการรู้เฉพาะตัวด้วย เหมือนกับการรับประทานอาหาร ถ้าคนไหนได้รับ เขาก็จะรู้จักรสของอาหารด้วยตัวเขาเอง แต่ถ้าคนไหนไม่ได้รับ ก็ไม่อาจจะรู้ได้

เพราะฉะนั้นผู้ที่จะได้ชื่อว่ารู้จักค่าของธรรมจริง ๆ ด้วยตัวของตัวเอง ก็ต่อเมื่อต้องมีการปฏิบัติ เพียงแต่เรียนรู้เฉย ๆ แม้จะจำไว้ได้อย่างแม่นยำ พร้อมทั้งมีความเข้าใจดี แต่ถ้ายังไม่ได้ลงมือปฏิบัติ หรือปฏิบัติแล้วแต่ยังไม่ได้ผล ก็จะเหมือนกับคนที่รู้แต่เพียงว่า อาหารอยู่ที่ไหน เขาเรียกกันว่าอาหารอะไร เขาว่าอร่อยหรือไม่อร่อย

ซึ่งเป็นการรู้ตามเขาบอก ความมั่นใจในตัวเองยังไม่มี เพราะยังไม่ได้ลองชิม

อนึ่ง เนื่องจากรสของธรรมเป็นรสที่ประเสริฐกว่ารสทั้งปวง เพราะฉะนั้น คนไหนถ้าลงว่าได้รับจักรสของธรรมแล้ว ที่จะไม่ติดใจ ไม่ใฝ่หา เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ และในเมื่อตนเองปฏิบัติดีขึ้นโดยลำดับ ก็ยิ่งจะรู้จักค่าของธรรมลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในเรื่องนี้ขอให้สังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า สมมติว่าแหวนเพชร สร้อยเพชร หรือเครื่องประดับอะไรก็ตาม มันจะมีคุณค่าจริงหรือไม่ ความสำคัญอยู่ที่ความนิยมของคนส่วนใหญ่ คือแปลว่าคุณค่าในตัวของมันเองไม่มีจริงๆ เช่นเพชรถ้าคนทั้งหลายไม่นิยม เพราะมันมีมาก หรือเอาไปแลกเปลี่ยนกับอะไรไม่ได้ เพชรก็จะกลายเป็นสิ่งที่ไร้ค่า ส่วนธรรมไม่เหมือนเครื่องประดับ คือคนอื่นจะนิยม หรือไม่นิยมก็ตาม หรือต่อให้คนทั้งโลกลงความเห็นาว่าธรรมไม่ใช่สิ่งสำคัญ ไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต สมมติว่าโลกเป็นอย่างนี้ ธรรมก็ยังเป็นสิ่งที่มีค่าอยู่ตลอดเวลา เพราะคนไหนก็ตาม

ถ้าได้ปฏิบัติธรรมเช่นสามารถเข้าสมาธิได้ ทำจิตให้สงบจากนิวรณ์ได้ เขาก็จะไม่เชื่อตามคนอื่น แต่เขาจะยืนยันอยู่ตลอดเวลาว่า ธรรมเป็นสิ่งที่มียุทธธรรมมีคุณค่ามากที่สุด และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตจริง ๆ แม้คนทั้งโลกจะไม่เห็นด้วยกับเขา แต่เขาก็จะไม่หวั่นไหวไม่ คล้อยตามคนอื่น นี่คือนิวรณ์ที่แน่นอนในเรื่องธรรมของพระพุทธเจ้าขอได้โปรดพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีคุณค่าอย่างไร เป็นสิ่งที่วิญญูชนทั้งหลายจะพึงรู้ได้ที่ตัวเอง และรู้ได้เฉพาะตัว

สังฆคุณ

สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโม

สังฆคุณ แปลว่า คุณของพระสงฆ์ ซึ่งคำว่าคุณในที่นี้หมายถึงคุณสมบัติหรือคุณความดี และคำว่าพระสงฆ์ในที่นี้ก็หมายถึง หมู่ของพระอริยบุคคล เพราะคำว่า สงโม ตามศัพท์แปลว่า หมู่ ฟุ้ง พวก คณะ เช่น คำว่า สกุนตฺสโม แปลว่าฝูงนกอย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นก่อนอื่นขอให้เข้าใจไว้ก่อนว่า คำว่าพระสงฆ์ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงพระหรือสาวกที่เป็นนักบวชเสมอไป ฆราวาสที่เป็นอริยบุคคลก็เรียกว่าพระสงฆ์ในที่นี้ได้ และการที่เราเดิมคำว่าพระไว้ข้างหน้าสงฆ์นั้น ก็เพื่อต้องการจะยกย่องหรือเทิดทูนไว้สูง เช่นเราเรียกในหลวงว่าพระเจ้าแผ่นดิน หรือพระเจ้าอยู่หัว บุคคลที่เป็นตัวเอกในเรื่องหนึ่งหรือละคร เราก็เรียกว่าพระเอก อย่างนี้เป็นต้น

สังฆคุณ ทั้งหมดมีอยู่ ๔ บท สังฆคุณข้อแรกก็ คือ คำว่า **สุปฏิปันโน ภควาโต สาวกสงโม** ซึ่งแปลว่า

หมู่แห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว และคำว่า สุปฏิปันโน ซึ่งแปลว่า ปฏิบัติดีนั้น พระพุทธโฆษาจารย์ผู้เขียนคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายไว้หลายนัยคือ :-

สุปฏิปันโน ที่ว่าปฏิบัติดีนั้นหมายความว่า ปฏิบัติอยู่ในสัมมาปฏิบัติ คือปฏิบัติอยู่ในทางที่นำไปสู่นิพพาน และไม่ปฏิบัติถอยหลัง ไม่ปฏิบัติเป็นข้าศึก ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

อีกนัยหนึ่ง ท่านอธิบายว่า ที่ว่าปฏิบัติดีหมายถึง ปฏิบัติไปตามธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสั่งสอนไว้ ไม่ปฏิบัติให้ผิดไปจากธรรมวินัย

อีกนัยหนึ่ง ท่านอธิบายว่า ที่ว่าปฏิบัติดีนั้นหมายความว่า บุคคลเหล่าใดเป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรคและในผล บุคคลเหล่านั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี เพราะเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยมรรคมืองค์ ๘ และเป็นผู้ที่ได้บรรลุถึงธรรมที่ควรบรรลุ ด้วยการปฏิบัติชอบตามมรรคมืองค์ ๘ นั้น

จากข้อความที่ท่านอธิบายมานี้ ประเด็นสำคัญที่ควรจะนึกถึงก่อนก็คือ คำว่าปฏิบัติดีหมายถึง ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ หรือมีมรรค ๘ สมบูรณ์อยู่ในตัว

จนกระทั่งได้รับผล คือได้บรรลุถึงนิพพาน ซึ่งทำให้ละกิเลสได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ ไป ฉะนั้นผู้ที่เข้าใจถึงคำว่า เป็นผู้ปฏิบัติดีนั้น จะต้องเข้าใจเรื่องมรรคมงคล ๘ ว่ามีอะไรบ้าง จึงจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งว่า หมู่แห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีนั้น มีความหมายอย่างไรบ้าง และข้อสำคัญอีกอันหนึ่งที่จะต้องจำไว้ให้ดี ก็คือคำว่า ดี ในที่นี้หมายถึง ดีตลอดไป ไม่เหมือนกับคนในโลกที่ยังเป็นปุถุชน ความดีของเขา ไม่ค่อยจะแน่นอน ในตอนนี้เขาอาจจะเป็นคนดี แต่ต่อไปไม่แน่ ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นผู้ที่ไว้ใจได้จริงๆ ว่าท่านเคยมีความประพฤติดีอย่างไร ก็จะต้องดีอย่างนั้นตลอดไป และยิ่งกว่านั้น ความดีของท่านก็มีแต่จะก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะคุณสมบัติอย่างหนึ่งของพระอรหันต์ก็คือไม่ปฏิบัติถอยหลัง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

อนึ่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ซึ่งหมายถึง **ไม่ปฏิบัติเป็นข้าศึกนั้น** หมายความว่า ไม่ปฏิบัติเป็นปฏิปักษ์ต่อใคร ไม่แตกความสามัคคีกับใคร

และไม่ปฏิบัติเป็นข้าศึกต่อศาสนา เหมือนกับพระบางองค์ ปฏิบัติตัวเป็นโจรหรือเป็นผู้ทำลายศาสนา เพราะไม่ตั้งตน อยู่ในความเป็นพระ ทำให้ประชาชนหมดความเลื่อมใส และทำให้เขาเหล่านั้นเห็นว่าศาสนาไม่มีประโยชน์ต่อสังคม อย่างนี้เป็นต้น

อนึ่งที่ว่า เป็นผู้ปฏิบัติดีหมายถึง **ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น** หมายความว่าปฏิบัติไปตามคำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ต้นไปโดยลำดับ ซึ่งการปฏิบัติแต่ละอย่างก็เป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ก้าวขึ้นไปสู่โลกุตระธรรมยิ่งขึ้น ซึ่งถ้าเปรียบเหมือนกับการลอยอยู่ในกระแสน้ำ ก็หมายความว่า ท่านได้ตกอยู่ในกระแสที่ไหลไปทางเดียว คือไหลไปสู่มหาสมุทรคือนิพานเท่านั้น

หรืออีกนัยหนึ่ง ที่ว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หมายถึง ปฏิบัติธรรมเพื่อเห็นแก่ธรรมจริงๆ ไม่ได้เห็นแก่ลาภสักการะ และพยายามที่จะน้อมตัวเข้าไปสู่ธรรมให้เป็นไปตามธรรม และการแปลความหมายของธรรมที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติก็แปลได้ถูกต้อง ไม่ได้แปลเข้าข้างกิเลสของตัว หรือไม่ได้ตัดแปลงธรรมให้เป็นไปตามใจชอบ

หรือให้เป็นไปตามกิเลสของตน ซึ่งลักษณะนี้คนที่ไม่ได้เห็น แก่ธรรมจริง ๆ และไม่เข้าใจความหมายของธรรมจริง ๆ มักจะแปลความหมายของธรรมเข้าข้างกิเลสของตัวเองอยู่เสมอ

การศึกษาให้เข้าใจชีวิตของพระอรหันตบุคคลเป็นสิ่งจำเป็นมากแม้สำหรับคนทั่วไป เพราะจากการศึกษาเรื่องนี้ จะทำให้เราได้หลักที่ดีในการดำเนินชีวิตหลายอย่าง ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องทำตามท่านทุกอย่าง เพียงแต่เราทำตามบางอย่างเท่าที่สามารถจะเลียนแบบได้เพียงเท่านี้ก็ได้รับประโยชน์มากมาย และวิธีที่จะศึกษาชีวิตของท่านให้เข้าใจก็คือ ก่อนอื่นเราจะต้องรู้ว่ามรรค ๘ มีอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นเพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจหรือจำเรื่องมรรค ๘ ไม่ได้ ข้าพเจ้าจะอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยย่อเสียก่อน

มรรค ๘ ก็คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ คือเห็นว่าความเกิดเป็นความทุกข์ ความแก่และความตายเป็นทุกข์ โสกะปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก การประสบสิ่งที่ไม่รัก ปรารถนาสิ่งใดไม่สมหวัง สิ่งเหล่านี้ก็เป็นทุกข์ โดยย่อ เบญจขันธ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของอุปาทานเป็นทุกข์ พระอริยเจ้าทุกองค์เข้าใจความหมายของความทุกข์เหล่านี้แจ่มแจ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านมองเห็นชัดว่า ความนึกคิดที่เกิดซึ่งไม่ว่าจะเป็นความคิดที่ดีหรือชั่วถ้าเอาชนะไม่ได้ ควบคุมบังคับไม่ได้ ปิดให้ออกไปทันทีไม่ได้ ทำใจให้ว่างจากความนึกคิดไม่ได้ ก็แปลว่าจะต้องมีทุกข์อยู่เสมอ ถึงแม้จะมีเงิน มีชื่อเสียง มีความเป็นอยู่สะดวกสบาย ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ยังอยู่ในวัยหนุ่มสาวก็ตาม ตราบใดที่ยังเอาชนะความคิดไม่ได้ กล่าวคือความคิดชั่วยังกำจัดออกไปให้หมดไม่ได้ และแม้ความคิดที่ดีก็ยังควบคุมไม่ได้ ปิดให้ออกไปทันทีไม่ได้ ในเมื่อต้องการจะปิด หรือต้องการจะทำใจให้ว่าง ก็ทำไม่ได้ อันนี้แหละคือความทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

เพราะความทุกข์ทั้งหลายย่อมเกิดจากจุดนี้ทั้งสิ้น และคำว่า ความเกิดเป็นทุกข์ ในความหมายที่ลึกซึ้งก็คือ ความเกิดของความนึกคิดเป็นทุกข์

อนึ่งการที่ท่านรู้สึกว่ ความทุกข์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานั้นเป็นความทุกข์ ก็เพราะตราบไใดที่ความทุกข์ยังเกิดได้ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ยังทำให้เกิดความทุกข์ได้ ก็หมายความว่ายังไม่พ้นทุกข์ ยังจะต้องมีทุกข์อย่างเดียวกันนั้นสืบต่อไปอีกไม่สิ้นสุด ความตายช่วยให้หนีจากความทุกข์ไม่ได้ และทุกข์ต่าง ๆ เหล่านี้เกิดได้ก็เพราะตัณหาเพราะฉะนั้นตัณหาจึงได้ชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ การดับตัณหาเสียได้คือความพ้นทุกข์ และการที่จะดับตัณหาให้หมดสิ้นก็มีอยู่ทางเดียว คือต้องปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ นอกจากจะมีความเข้าใจในเรื่องอริยสัจดังที่กล่าวมานี้แล้ว พระอริยเจ้าทุกองค์ ย่อมมีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเกี่ยวกับเรื่องการตาย การเกิด กฎของกรรม และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ความคิดเห็นของพระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมเป็นเช่นนี้เสมอ เพราะฉะนั้นการที่เราจะรู้ว่า พระอริยเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติ

ดีหมายความว่าอย่างไร ก่อนอื่นเราจึงจำเป็นต้องรู้จัก
ทัศนะของท่านว่าเป็นเช่นนี้ แล้วเราจึงจะรู้ซึ่งว่า เพราะ
เหตุไร ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีอยู่เสมอ

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มีความหมายอยู่ ๓
อย่าง คือคิดออกจากกาม ไม่คิดพยาบาท คือคิดที่จะกำจัด
ความโกรธและความเกลียดให้หมดไปจากสันดาน และคิด
ที่จะไม่เบียดเบียนใคร พระอริยเจ้าทุกองค์ย่อมมีความคิด
แบบนี้อยู่เสมอ

สัมมาวาจา พูดชอบ มีความหมายอยู่ ๔ อย่าง คือ
ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อ
เจ้อ สวากของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ
ดี ในความหมายอันหนึ่งก็คือ การพูดจาของท่านย่อมเป็น
สัมมาวาจาอยู่เสมอ

สัมมากัมมันตะ ทำชอบ มีความหมายอยู่ ๓ อย่าง
คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการ
ประพฤตินอกในกาม การกระทำของพระอริยะทุกองค์ ย่อม
อยู่ในหลักเกณฑ์อันนี้อยู่เสมอ และโดยเฉพาะข้อที่ ๓ ถ้า
หากเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงคือ เป็นพระอนาคามี

และเป็นพระอรหันต์ ก็จะไม่เว้นขาดการเสพเมถุนธรรม ท่านไม่มีการเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เลย สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ในความหมายอันหนึ่งก็คือการกระทำของท่านย่อมเป็นไปตามหลักดังที่กล่าวมานี้

สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบ หมายถึงการประกอบอาชีพแต่ในทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน และจะประกอบแต่อาชีพเฉพาะที่เหมาะสมแก่ภาวะหรือฐานะของตน เช่นสมมติว่าพระอริยบุคคลเป็นข้าราชการ ก็จะไม่ทำอะไรให้ผิดไปจากหน้าที่ของตน และไม่ทำอะไรชนิดที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนส่วนใหญ่อย่างนี้เป็นต้น และถ้าหากเป็นพระก็จะไม่ประกอบอาชีพที่ผิดจากวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ซึ่งอาชีพของพระก็มีอยู่อย่างเดียว คือการบิณฑบาตรหรือการเป็นอยู่โดยอาศัยศรัทธาของผู้อื่นเท่านั้น จะไม่ประกอบอาชีพอย่างเดียวกับฆราวาส อย่างนี้เรียกว่ามีสัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ พยายามชอบ มีความหมายอยู่ ๔ อย่าง คือความชั่วอันใด หรืออกุศลธรรมอันใดที่ยังไม่ได้ละ ก็พยายามละ อันไหนที่ละได้แล้ว ก็พยายามไม่ให้เกิดขึ้นอีก ส่วนกุศลธรรมอันใดที่ยังไม่ได้ทำให้มีให้เพิ่มขึ้น ก็พยายามทำให้มีให้เพิ่มขึ้น อันไหนที่มีอยู่แล้ว ก็ทำให้เจริญยิ่งขึ้น ความพยายามหรือความขยันของพระอริยบุคคลทั้งหลายย่อมเป็นไปในแนวนี้ ซึ่งผิดกับคนทั่วไปถ้าหากจะมีความขยันพากเพียรอย่างแรงกล้า ก็เป็นความขยันที่เป็นไปเพื่อเงิน เพื่อชื่อเสียง เพื่อความสนุกเพลิดเพลินต่าง ๆ

สัมมาสติ ระลึกชอบ ข้อนี้มีความหมายกว้างมาก แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็คือพยายามให้มีสติอยู่กับตัวเสมอ พยายามที่จะนึกแต่ในแง่ที่จะทำให้กิเลสน้อยหรือเบาบางไปโดยลำดับ ผู้ที่มีสัมมาสติก็คือผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในสติปัฏฐาน ๔

สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ ข้อนี้หมายถึงการเข้าสมาธิที่เป็นไปเพื่อการละนิวรณ์โดยตรง หรือพูดอีกนัยหนึ่ง สัมมาสมาธิก็คือ ฌานตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไป

พระอริยเจ้าทุกองค์ย่อมเข้าฌานได้เสมอ ถ้าหากเราได้ศึกษาเรื่องมรรค ๘ ให้เข้าใจโดยละเอียดและจำได้ดี เราก็จะรู้ว่าสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ก็หมายถึง ความนึกคิดการพูดและการกระทำของท่านทุกอย่างอยู่ในมรรคมืด ๘ ตลอดเวลา ขอให้สังเกตคำอธิบายที่กล่าวว่า ที่ว่าเป็นผู้ปฏิบัติดีหมายถึงปฏิบัติอยู่ในสัมมาปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในมรรคและในผล คำว่าตั้งอยู่ในมรรค ก็คือมีมรรค ๘ อยู่ในตัวอย่างสมบูรณ์ ตั้งอยู่ในผล ก็คือละกิเลสได้โดยเด็ดขาดเป็นขั้น ๆ ไป สุดแล้วแต่จะเป็นพระอริยบุคคลขั้นไหน

หมู่แห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ซึ่งคำว่าสาวกในที่นี้ย่อมหมายถึงฆราวาสด้วย แต่ต้องเป็นฆราวาสที่เป็นอริยบุคคลจึงจะนับว่าเป็นสาวกในที่นี้ เพราะฉะนั้นการที่จะพิจารณาถึงสังฆคุณในบพนี้ เราจะต้องนึกถึงภูมิธรรมของฆราวาสที่เป็นพระอริยบุคคล กล่าวคือฆราวาสที่เป็นพระอริยบุคคลนั้น ถ้าอยู่ในฐานะเป็นพ่อเป็นแม่ ก็ย่อมประพฤติอยู่ในธรรม

ที่สมควรแก่ความเป็นพ่อเป็นแม่ ถ้าอยู่ในฐานะเป็นลูก หรืออยู่ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ หรือเป็นศิษย์ อยู่ในฐานะเป็นนายหรือเป็นบ่าว หรืออยู่ในฐานะใดๆ ก็ตาม ย่อมดำรงตนอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะนั้นๆ กล่าวคือยอมอยู่ในฐานะที่เรียกได้ว่าเป็นพ่อแม่ที่ดี เป็นลูกที่ดี เป็นครูบาอาจารย์ที่ดี เป็นลูกศิษย์ที่ดี เป็นนายที่ดี เป็นบ่าวหรือเป็นลูกน้องที่ดี ซึ่งคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลเหล่านี้ควรจะปฏิบัติอย่างไรบ้าง พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้แล้ว ขอให้ศึกษาจากเรื่องทศ ๖ ในความหมายอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ขอให้สังเกตคำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้ว่า ปฏิบัติดีนั้นหมายถึง ปฏิบัติตามคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำสั่งสอนไว้

ข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้ที่ได้ชื่อว่าหมู่แห่งสาวกในที่นี่ซึ่งมีทั้งพระและฆราวาส มีทั้งหญิงและชายมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นผู้ที่มั่นคงอยู่ในความดี คือเคยประพฤติดีมาอย่างไร ก็ดีอย่างนั้นตลอดไป ไม่มีการกลับไปกลับมา เป็นผู้ที่มีความแน่นอนไว้ใจได้จริงๆ เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า

ในบทสังฆคุณข้อต่อไปนั้น เป็นการขยายความบางแง่ให้ชัดเจนออกไปซึ่งท่านได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

อุชุปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติตรง ท่านอธิบายว่า หมายถึงปฏิบัติตรงตามทางสายกลาง ไม่ข้องแวะกับเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค และอัตตทกิลมถานุโยค คือปฏิบัติตรงตามมรรค ๘ จริง ๆ และอีกนัยหนึ่ง ท่านอธิบายว่า หมายถึง ไม่มีมารยา साไทย มารยา แปลว่า เจ้าเล่ห์ หรือ หลอกลวง साไทย แปลว่า ใ้อวด หมู่แห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติตรงก็คือ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ซื่อสัตย์ต่อตัวเองและคนอื่น ไม่มีการคดในข้องอในกระดูกหลอกให้คนอื่นเข้าใจผิด เพื่อหวังผลในทางลาภสักการะ และไม่มีการใ้อวดด้วย ซึ่งในบางกรณีคนที่ใ้อวดตัวเอง ก็เป็นภัยต่อสังคม อย่างร้ายกาจ

ญายปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น คำว่า ญาย ในที่นี้ตามศัพท์ แปลว่า ธรรมที่ควรรู้ ซึ่งในที่นี้ท่านหมายถึงนิพพาน เพราะฉะนั้นคำว่า

ญาปปฏิปันโน จึงแปลว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เพราะคำว่านิพพานในความหมายทั่วๆ ไปก็คือ การหลุดพ้นจากกิเลสหรือนามรูป

สามิฉิปปฏิปันโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติสมควร ซึ่งท่านอธิบายไว้ว่า ได้แก่เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่การที่จะรับสามิฉิกรรม คำว่า สามิฉิกรรม หมายถึง การต้อนรับ หรือการแสดงความเคารพนับถือ หรือการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ คำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้มีเพียงเท่านี้ แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากพระอรหันต์บุคคลทุกองค์ย่อมตั้งอยู่ในสัพบุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ และคำว่าสัตบุรุษในที่นี้ตามความหมายของคัมภีร์โดยทั่วไปก็หมายถึง พระอรหันต์บุคคล เพราะคำว่า สัตบุรุษ ตามศัพท์แปลว่า บุคคลที่มีใจสงบแล้ว เพราะฉะนั้นคำว่าสามิฉิปปฏิปันโน ซึ่งแปลว่าปฏิบัติสมควรนั้นในความหมายอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ เป็นผู้ตั้งอยู่ในสัพบุริสธรรม ๗ ประการ กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคลที่ควรคบ และรู้จักสังคมาที่เข้าไปเกี่ยวข้อง และทำตัวให้เข้ากันได้กับสังคมนั้นๆ ในความหมายอย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

เรื่องสังฆคณที่อธิบายมาทั้ง ๔ ข้อนี้ ท่านจะเห็นได้ว่า เป็นคุณสมบัติประจำตัวของพระอริยบุคคลทุกองค์ และจากเรื่องนี้เราก็จะได้ข้อคิดว่า ถ้าหากว่าสังฆคณของเราส่วนใหญ่ ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีลักษณะอย่างนี้ สังฆคณก็ย่อมเจริญก้าวหน้าอย่างแน่นอน และข้อคิดอีก อย่างหนึ่งก็คือ พระอริยบุคคลเหล่านี้เมื่อก่อนล้วนแต่เป็นคนไม่ดี ซึ่งบางคนก็ไม่ดีเอามากๆ แต่แล้วก็กลับใจได้ ซึ่งเป็นการกลับใจได้อย่างเด็ดขาด ไม่มีการถอยหลังกลับไปสู่ภาวะเดิมอีก อันนี้ควรจะถือเป็นข้อสังเกตที่ยิ่งใหญ่ว่า ทางพระพุทธศาสนามีวิธีการอย่างไร จึงสามารถกลับใจคนได้ดีถึงขนาดนี้ ซึ่งการกลับใจที่ว่านี้ไม่มีการบังคับ หรือการลงโทษแต่ประการใด เขากลับใจด้วยตัวของเขาเอง เรื่องนี้สมควรอย่างยิ่งที่นักศึกษาควรจะได้พิจารณากันให้ถ่องแท้ และนำหลักการเหล่านี้ออกมาพัฒนาสังฆคณ แต่อย่างไรก็ดีเราก็ไม่ควรจะตั้งความหวังถึงขนาดที่จะให้คนทั้งหลายเป็นพระอริยบุคคล เพราะผลอย่างนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก แต่ถ้าวางหวังผลกันแต่เพียงว่า ทำอย่างไร เราจึงจะสามารถทำให้คน

บางคนที่ทำผิดรู้สึกตัวกันบ้าง และก็คิดที่จะกลับใจจริง ๆ ในเมื่อมีผู้รู้มาแนะนำตักเตือน ไม่ดื้อหรืออ้นจนเกินไป ถ้าหากเราจะหวังผลกันเพียงขนาดนี้ เข้าใจว่าคงจะไม่ยากจนเกินไป แต่ข้อสำคัญ เราจะต้องมีการวิจัยชีวิตของพระอรหันต์บุคคลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้จริง ๆ ซึ่งวิธีการที่ทำนั้น นอกจากเราจะศึกษาในทางทฤษฎีให้เข้าใจอย่างละเอียดแล้ว เราจะต้องเอาคนทุกชั้น ทุกระดับ ทุกอาชีพ และทุกวัยมาวิจัยด้วยว่า ในเมื่อคนเหล่านี้ได้มีโอกาสมาศึกษาและปฏิบัติตามแนวการสอนที่เราได้วิจัยเอาไว้แล้ว จะมีผลออกมาเหมือนดังที่หวังเอาไว้จริงหรือไม่ ซึ่งถ้ายังไม่ได้ผล ก็ต้องพยายามค้นคว้าทำการวิจัยต่อไป จนกว่าจะได้ผลออกมาจริง ๆ วิธีการอันนี้จะช่วยพัฒนาสังคมให้ได้ผลดีขึ้น เพราะประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาได้แสดงออกมาให้เห็นทุกยุคทุกสมัยว่า ในสมัยใดที่พระพุทธศาสนาเจริญนั้น พระพุทธศาสนาได้ประสบความสำเร็จในการกลับใจคนชั่วให้เป็นคนดีได้มากมาย พระพุทธศาสนามีวิธีการอย่างไรหรือ จึงได้ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้ โลกในสมัยปัจจุบัน

กำลังประสบกับปัญหาเรื่องความเดือดร้อนเกี่ยวกับคนส่วนใหญ่ไม่มีศีลธรรม ซึ่งข้อเท็จจริงอันนี้เห็นได้ชัด โดยทั่วไปและมีอยู่ทั่วโลก ฉะนั้นเราควรจะได้รับส่วนทำการวิจัยเรื่องนี้ ตามหลักของพระพุทธศาสนาให้ได้ผล บางทีมันอาจจะไม่สายเกินไปในอันที่จะแก้ แต่ถ้าขึ้นไม่เอาใจใส่ในหลักของสังฆคุณดังที่กล่าวมา ข้าพเจ้าก็เชื่อว่า เราจะไม่มีทางแก้ปัญหาเรื่องความเดือดร้อนต่าง ๆ ดังที่มีอยู่นี้ให้หมดไปได้เลย

อันที่จริง การที่เราไม่สนใจในอันที่จะเอาหลักเรื่องสังฆคุณมาพัฒนาสังคมนั้น เพราะเราส่วนมากไปเข้าใจกันเสียว่า คำว่าสงฆ์ที่กล่าวถึงในเรื่องสังฆคุณนี้ หมายถึงพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดเท่านั้น จะมีชาวพุทธน้อยคนมากที่เข้าใจว่าสงฆ์ในคำนี้หมายถึงฆราวาสด้วย และอีกอย่างวิธีการของคณะสงฆ์อย่างที่เห็นกันทั่ว ๆ ไปนั้น นักศึกษาส่วนใหญ่ก็ยังมองไม่เห็นว่าจะนำมาพัฒนาสังคมอย่างไรในปัจจุบันนี้ได้อย่างไร เพราะส่วนมากรู้สึกกันว่า เรื่องของพระสงฆ์เป็นเรื่องของคนทีละโลก ประชาชนส่วนใหญ่ที่หวังพึ่งพระสงฆ์ ก็หวังเพื่อจะทำ

บุญเอาผลในชาติหน้า และเรื่องศาสนาที่สอนกันโดยทั่วไป
ในวัด ชาววาสนส่วนมากก็มักทำตามไม่ค่อยได้ นอกจาก
จะปฏิบัติไปตามประเพณีเท่านั้น ส่วนความเดือดร้อนของ
คนในโลก ซึ่งเวลานี้มีเกือบจะทุกด้านคนทั่วไปยังมองไม่
เห็นว่า ศาสนาจะช่วยแก้ปัญหาให้แก่เขาได้อย่างไร และการ
การสังคมสงเคราะห์ในด้านต่างๆ ซึ่งเมื่อก่อนมีอยู่ภายใน
วัด ก็ค่อยแยกตัวออกไปเจริญนอกวัด ความสำคัญของวัด
และของพระสงฆ์จึงค่อยๆ หดไป และยิ่งเดี๋ยวนี้คนส่วนใหญ่
ต้องใช้เวลาเกือบจะทั้งหมดมุ่งไปในทางการศึกษาและการ
ประกอบอาชีพ โอกาสที่จะเข้ามาศึกษาในทางศาสนาจึงยัง
ไม่ค่อยมี และด้วยเหตุนี้เอง นักศึกษาทั้งหลายจึงไม่เคย
นึกถึงเลยว่า หลักสังฆคุณนั้น สามารถที่จะนำมาพัฒนา
สังคมได้ทุกด้าน และถ้าหากเราได้นำมาใช้มานานแล้ว
ประชาชนก็ไม่เดือดร้อนเหมือนอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้เลย

อาหุเนยโย

ข้าพเจ้าได้อธิบายเรื่องสังฆคุณมาแล้ว ๔ บท และ ทั้ง ๔ บทนั้น เป็นคุณสมบัติประจำตัวของพระอรหันต์บุคคล ทุกองค์ ส่วนสังฆคุณอีก ๕ บท ที่จะอธิบายต่อไปนี้เป็น คุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น กล่าวคือ :-

อาหุเนยโย แปลว่า เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาบูชา ข้อนี้หมายความว่า ใครจะนำปัจจัยสี่หรือเครื่องสักการะ อันใดก็ตามมาถวายพระอรหันต์คนนั้น ท่านเป็นบุคคลที่ สมควรจะรับสิ่งของที่เขานำมาถวายทุกอย่าง ทั้งนี้ก็ด้วย เหตุผลที่ว่า เพราะท่านที่เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้น และเป็นผู้ปฏิบัติสมควร

ปาหุเนยโย แปลว่า เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ ข้อ นี้หมายความว่า พระอรหันต์คนใด เมื่อไปหาใคร ซึ่งจะไป ด้วยเหตุใดก็ตาม หรือจะมีใครนิมนต์ท่านไปด้วยเหตุอัน ไດก็ตาม ท่านเป็นบุคคลสมควรที่เจ้าของบ้านจะพึงให้การ ต้อนรับด้วยการแสดงความเคารพนับถือ หรือด้วยปัจจัยสี่ หรือด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่ง

ท่านเป็นบุคคลที่สมควรจะได้รับอาคันตุกะทาน คือสิ่งของที่เตรียมไว้สำหรับการบริจาคให้แก่ผู้ที่เป็น อาคันตุกะ

ทุกขิณเวยโย แปลว่า เป็นผู้ควรแก่ของทำบุญทุกขณะ ในที่นี้หมายถึงสิ่งของที่เจ้าของได้เตรียมเอาไว้สำหรับทำบุญเพื่อที่จะอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือหมายถึงสิ่งของใด ๆ ก็ได้ที่เจ้าของได้ตั้งใจจะ บริจาคเพื่อการกุศล ซึ่งจะอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ที่ยาวยไปแล้ว หรือจะทำเพื่อตัวเองก็ตาม พระอริยบุคคลเป็นผู้สมควรที่จะรับของที่เตรียมไว้เพื่อการกุศลเช่นนี้

อณุชลิกรณิโย แปลว่า เป็นผู้ควรแก่การยกมือไหว้ ซึ่งหมายความว่า พระอริยบุคคลทุกองค์เป็นบุคคลที่สมควรจะได้รับการเคารพกราบไหว้

อนุตตริ ปุณฺณกุเขตฺติ โลกสุส แปลว่า เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ซึ่งหมายความว่า พระอริยบุคคลทุกองค์เป็นผู้ที่สามารถจะยังบุญกุศลให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่างดีที่สุด ซึ่งเปรียบเหมือนนาที่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดข้าวรวงอกงามมาก

คุณสมบัติของพระอริยบุคคลทั้ง ๕ ประการดังที่ได้อธิบายมาโดยสังเขปนี้เป็นเรื่องที่จะต้องคิดให้ละเอียด โดยเฉพาะคือต้องพิจารณาให้เห็นแจ้งว่า เพราะอะไรท่านจึงเป็นบุคคลที่สมควรแก่ของที่นำมาบูชา หรือเป็นแขกที่สมควรที่ใคร ๆ จะพึงต้อนรับอย่างนี้เป็นต้น และจะต้องเข้าใจให้ดีว่า คุณสมบัติของพระอริยบุคคลนั้นเป็นหลักสากล เพราะใครก็ตามถ้าหากว่าได้เรียนรู้ถึงชีวิตของพระอริยบุคคลให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้ว ทุกคนที่เข้าใจก็必มีความเห็นตรงกันว่า ท่านเป็นบุคคลที่สมควรแก่ของที่จะนำมาบูชา เป็นบุคคลที่สมควรที่ใคร ๆ จะพึงให้ความเคารพทั้งนี้ก็เพราะบุคคลที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น และตั้งตนไว้ในฐานะอันเหมาะสมเมื่อนั้น ย่อมเป็นบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อโลกอย่างแท้จริง และไม่ว่าคนชาติไหนนับถือศาสนาอะไร ก็ต้องการบุคคลที่ประพฤติตนเช่นนี้ทั้งนั้น

พระอริยบุคคลทุกองค์ ถ้าหากใครได้รู้จัก ได้ใกล้ชิด ได้มีโอกาสถวายสิ่งของแก่ท่าน ทุกคนจะไม่ผิดหวัง

เพราะท่านจะไม่ทำให้ใครเกิดความเสียหาย หรือเกิดความเดือดร้อนแต่ประการใด ตรงกันข้าม มีแต่จะทำให้ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมีความสุขและมีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะท่านเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดำเนินชีวิตถูกต้องทาง ส่วนคนในโลกส่วนมากล้วนแต่ดำเนินชีวิตผิดทาง และทางที่ว่านี้หมายถึงทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ และทางแห่งความพ้นทุกข์นั้นก็มีอยู่ทางเดียวคือ มรรคมีองค์ ๘ เพราะฉะนั้นตราบใดที่เรายังไม่ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ เราก็มไม่มีทางที่จะพ้นทุกข์ได้เลย และการที่จะปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก แต่ถ้าหากคนไหนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระอรียบุคคล คนนั้นก็เกิดความเลื่อมใสในความประพฤติของท่าน และครั้นแล้วเขาก็ปฏิบัติตามได้โดยไม่ยาก ทั้งนี้ก็เพราะท่านเป็นบุคคลที่จะทำให้ผู้ที่พบเห็นท่านเกิดศรัทธาในตัวท่านได้ง่ายมาก แต่ทั้งนี้ไม่นับบุคคลบางประเภทที่ถึงแม้จะเข้าใกล้ท่าน ได้พบเห็นท่าน ได้ฟังคำพูดจากท่าน แต่เพราะเหตุที่พื้นจิตใจของบุคคลประเภทนี้ต่ำเกินไป จนกระทั่งไม่สามารถจะ

มองเห็นความดีในตัวท่านได้ ซึ่งในเมื่อมองไม่เห็น ก็เป็นของธรรมดาอยู่เองที่จะไม่เกิดความรู้สึกว่า ท่านเป็นบุคคลที่สมควรจะได้รับของที่นำมาบูชา หรือเป็นแขกที่มีเกียรติอย่างสูงที่สมควรจะให้การต้อนรับอย่างดี แต่สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องชีวิตของท่าน ไม่มีใครที่จะไม่เกิดความเสื่อมนใจในตัวท่าน ความประพฤติที่ดีของท่านเป็นปัจจัยสำคัญมากที่จะจูงใจให้คนที่เข้ามาใกล้เกิดศรัทธาปราสาทะ ขอได้โปรดพิจารณาดูให้ซึ่งว่า ความดีเป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับโลก ถ้าหากเราไม่มีโอกาสได้พบคนที่ปฏิบัติดีปฏิบัติตรงจริง ๆ ศรัทธาที่มีต่อความดีก็ยากที่จะเกิด หรือที่มีอยู่แล้วก็ยากที่จะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น เราทราบกันอยู่แล้วว่าการประพฤติความดีเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ถึงกระนั้น ถ้าหากเราได้พบพระอรียบุคคลจริง ๆ เราก็จะทำความดีได้โดยไม่ยาก ทั้งนี้ก็เพราะความประพฤติที่ดีงามของพระอรียบุคคลนั้น ย่อมจะจูงใจให้บุคคลที่ใกล้ชิดกับท่านเกิดศรัทธาในอันที่จะปฏิบัติความดีได้ง่ายขึ้นด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเป็นบุคคลที่สมควรที่จะนำของมาบูชา หรือเป็นแขกที่ทุกคนควรจะให้ต้อนรับด้วยความ

เคารพ เพราะผู้ที่ทำยอมจะได้บุญกุศลมากมาย ซึ่งคำว่าได้
กุศลมากมายนี้ ข้าพเจ้าหมายถึงว่า เขาผู้นั้นจะมีคุณธรรม
ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

การมีศรัทธาต่อความดี ศรัทธาต่อคนที่ประพฤติ
ดี อันนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับมนุษยชาติ เพราะโดย
ธรรมดาถ้าหากคนเราไม่มีศรัทธาต่อความดีแล้ว เราก็ไม่มี
ทางที่จะประพฤติตัวเป็นคนดีได้เลย ก็ในบรรดาบุคคลซึ่งจะ
เป็นที่ตั้งของศรัธานั้น ย่อมไม่มีใครที่จะเป็นได้ดีเท่ากับพระ
อริยบุคคล ขอให้พยายามศึกษาคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการ
ข้างต้นให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง แล้วก็จะมองเห็นได้เองว่า
ถ้าหากในโลกไม่มีคนดีอย่างพระอริยบุคคลเกิดขึ้นในโลก
แล้ว ก็เป็นการยากจริง ๆ หรือว่า เป็นไปไม่ได้เลยที่จะชักจูง
คนส่วนใหญ่ให้หันมานิยมในทางความดี เหตุการณ์ทุกวันนี้
ที่มีแต่ความเสื่อมโทรมในด้านศีลธรรม ก็เนื่องจากคนส่วน
มากพบแต่คนไม่ดี ทัศนะในการดำเนินชีวิตจึงได้ผิดไป และ
แล้วเหตุการณ์ที่รุนแรงหรือความเดือดร้อนต่าง ๆ อันเกิด
จากคนส่วนใหญ่ไม่มีศีลธรรม

จึงได้แพร่หลาย อย่าลืมนะว่า การที่คนเราจะทำอะไรได้ จำเป็นจะต้องมีตัวอย่าง คนที่คิดทำอะไรได้เองก่อนคนอื่น ถึงแม้มีอยู่ก็จริง แต่ก็มีอยู่น้อยมาก คนที่จะทำอะไรได้ส่วนมากต้องได้เห็นตัวอย่างมาก่อน พระอริยบุคคลทุกองค์ไม่เคยทำให้ใครผิดหวัง เพราะท่านไม่มีการถอยหลัง ท่านเคยประพฤติดีอย่างไร ก็จะดีอย่างนั้นตลอดไป และความดีต่างๆ ตามที่ท่านมีอยู่นั้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้พ้นทุกข์ ทำให้โลกดำรงอยู่ในสันติ ทั้งเป็นสิ่งที่สามารถจะก่อให้เกิดศรัทธาในทางดีแก่ผู้อื่นได้ง่ายอีกด้วย ในปัจจุบันนี้ ถ้าหากจะมีพระอริยบุคคลเกิดขึ้นไม่ก็องค์ โลกก็ต้องดีกว่านี้มากมายทีเดียว

อนึ่งการที่เราจะมีโอกาสใกล้ชิดกับพระอริยบุคคลนั้น โดยธรรมดาจะต้องมีอะไรเป็นสื่อกลางสำหรับสร้างความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับเรา ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว เราก็จะไม่มีโอกาสเข้าไปใกล้ชิดท่านได้เลย เพราะฉะนั้น ในเมื่อเรามีสิ่งของอะไรนำไปถวายท่าน หรือบางครั้งนิมนต์หรือเชิญท่านมาที่บ้าน หรือเมื่อพบปะท่านที่ไหน

ก็แสดงความเคารพนับถือ การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับเราให้สนิทสนมยิ่งขึ้น และในเมื่อมีความสนิทกับท่าน เกิดศรัทธาในตัวท่านแล้ว เราก็จะกลายเป็นคนที่ได้ชื่อว่ารู้จักบุญคุณสิ่งที่ดีควรบูชา และจะมีกำลังใจในอันที่จะทำความดีอยู่เสมอด้วยเหตุนี้เองท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก อย่าลืมนะ คำว่า บุญ หมายถึง คุณธรรมหรือความดีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของคนเรา

อนึ่ง คนส่วนมากมักจะเข้าใจสังฆคุณข้อสุดท้าย แต่ในแง่ที่ว่า ถ้าผู้ใดได้บริจาคทานในพระอริยบุคคล เขาก็จะได้บุญมากมาย ซึ่งบุญที่ว่านี้หมายถึงจะทำให้เขาเกิดมาร่ำรวยได้เป็นใหญ่เป็นโต มีความสุขความเจริญมาก แต่ความเป็นจริงถึงแม้เราจะไม่ได้ถวายอะไรแก่ท่าน เพราะเราไม่มีอะไรจะถวาย แต่เราก็มีความเลื่อมใสในตัวท่าน จากความเลื่อมใสนี้แหละจะเป็นเหตุทำให้ความดีต่าง ๆ ในจิตใจของเราเจริญออกมา เช่นจะทำให้ความกรุณา

ความขยัน ความอดทน ความกล้าหาญ ตลอดถึงความรอบรู้ ความเฉลียวฉลาดของเราสูงขึ้น อย่างนี้ก็เรียกว่าได้บุญมาก เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะคิดแต่ในแง่เดียวที่ถือกันว่า ถ้าเราบริจาคทานให้กับคนที่ทุศีล หรือคนที่มีความประพฤติไม่ดี จะทำให้ได้อานิสงส์น้อย ซึ่งหมายถึงว่าเมื่อเราเกิดในชาติหน้าก็จะทำให้เราไม่ร่ำรวยเท่าไรนัก แต่ตรงกันข้าม ถ้าเราได้มีโอกาสได้บริจาคทานให้กับพระอริยบุคคล สิ่งของที่ถวายท่าน แม้จะเป็นสิ่งเพียงเล็กน้อย ไม่ค่อยจะมีค่า แต่ก็จะได้อานิสงส์มากมาย ซึ่งความเชื่อดังที่กล่าวมานี้ แม้จะเป็นความจริง แต่เราก็ไม่ควรจะเข้าใจในเรื่องนี้แคบไป คือไปเข้าใจแต่ในแง่ที่ว่า เมื่อเราได้บริจาคทานให้กับพระอริยบุคคลแล้วได้บุญมากนั้น หมายถึงจะทำให้เราร่ำรวยมากอะไรทำนองนี้

ยังมีอีกแง่หนึ่งที่เราควรจะคิด ก็คือ เพราะเหตุที่พระอริยบุคคลนั้นมีทั้งพระและฆราวาส มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มีทั้งหญิงและชาย ฉะนั้นคำว่า หมูแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลกนั้น

ย่อมหมายถึงอย่างนี้ด้วย กล่าวคือ สมมติว่าท่านเป็นครู ก็
จะทำหน้าที่ครูได้ดีมาก คือสามารถที่จะให้ความรู้แก่ศิษย์
ได้อย่างดี และสามารถที่จะแนะนำสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคน
ดีได้ง่ายด้วย ครูที่เป็นอริยะแม้เพียงหนึ่งคน เมื่อเกิดขึ้นใน
ถิ่นไหน ก็ย่อมนำให้คนทั้งหลายในถิ่นนั้นกลายเป็นคนดี
ได้มากมาย และในทำนองเดียวกัน ถ้าท่านเป็นนายแพทย์
เป็นพ่อค้า เป็นกสิกร หรือ เป็นอะไรก็ตาม ท่านก็สามารถ
ที่จะยังประโยชน์และความสุข ให้เกิดขึ้นแก่คนทั้งหลาย
ได้มากมาย เช่น สมมติว่าในโรงเรียนแห่งหนึ่งมีครูที่เป็น
อริยบุคคล นักเรียนในโรงเรียนนั้นจะได้รับผลดีมากมายสัก
เพียงไร ในเมื่อเทียบกับโรงเรียนอื่นๆ ซึ่งมีครูเป็นปุถุชน
ถึงแม้จะมีความสามารถสูง แต่คุณธรรมไม่สูง ใครจะเป็น
บุคคลที่ทำประโยชน์ได้มากกว่ากัน ในทำนองเดียวกัน ใน
โรงพยาบาล หรือในสถานที่ราชการ หรือในวงงานใดๆ
ก็ตาม ถ้ามีพระอริยบุคคลอยู่ในที่นั้นๆ ประโยชน์ที่จะเกิด
ขึ้น ซึ่งรวมทั้งความดีต่างๆ ที่คนอื่นจะได้รับนั้น

จะต้องมีมากกว่าคนธรรมดาอย่างแน่นอน และด้วยเหตุนี้เอง ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก และที่สำคัญที่สุด ก็คือ การที่คนเราจะพ้นทุกข์ได้ก็ต่อเมื่อจะต้องมีความดีอย่างเพียงพอ และการที่จะมีความดีอย่างเพียงพอ นั้น ถ้าไม่ได้อาศัยพระอริยบุคคลแล้วความดีที่ว่านั้น ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นได้เลย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๗/๒ ถนนสามเสน
บางลำภู กรุงเทพมหานคร โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕
พร รัตนสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๓

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) (หนังสือ อ.พร รัตนสุวรรณ)

๑. ห้างทองเทพนำชัย (เตาปูน) โดย
คุณแหลม-คุณชลิกา โรจนโกศล และครอบครัว ๑๔,๐๐๐ บาท
๒. ห้างทองเทพนำชัย (นนทบุรี) โดย
คุณชาญวิทย์ ถนัดธรรมกุล ๖,๐๐๐ บาท
๓. คุณอวยชัย-คุณศมานันท์ ถนัดธรรมกุล และครอบครัว ๑๗,๐๐๐ บาท
๔. ดร.นันทพล-คุณอโณทัย-คุณวันปิยะ โรจนโกศล ๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณพจน์-คุณกาญจน์ภิน-คุณกฤษณ์พีระ รัตนธรรมศรี ๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณทศพล-คุณภาคมน-ด.ญ.สุภัทสร-
ด.ญ.วรัปสร ถนัดธรรมกุล ๑๙,๐๐๐ บาท
๗. โรงงานทองเทพนำชัย ๑๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณอภิรักษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๙. คุณธงชัย-คุณนฤมล-คุณวรัญญา จึงประพุดติ และครอบครัว ๙,๐๐๐ บาท
๑๐. ครอบครัวศรีสุชัยลักษณ์ ๙,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณฮั่ว-คุณพรมมา หอมศิริวรรณ, คุณสิทธิชัย-คุณปาริชาติ
ด.ช.วณฤทธิ-ด.ญ.อุษา หอมศิริวรรณ และ
บริษัท สำนักกฎหมาย สิทธิชัย แอนด์ แอลโซซิเอทส์ จำกัด ๒๑,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณศักดิ์ดา-คุณรัชณี วงศ์วิสิกุล และครอบครัว ๑๘,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณพ่อเม้งซี่ แซ่โอ้ว-คุณแม่อาบัววย แซ่ตั้ง ๓,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อเล็ก-คุณแม่สิณี ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณพ่อใจเกียง แซ่แต้-คุณแม่เง็กเกี้ยว แซ่เลี้ยง ๓,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณอรพรรณ-คุณรักษ์พงษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างทองไทยศิลป์ ๑ โดย
คุณวิศรุต-คุณรัชณี บุญบรรเจิดสุข ๖,๐๐๐ บาท

๑๘. ห้างทองไทยศิลป์ ๒ โดย	
คุณสุวรรณ-คุณลภัก บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๑๙. ห้างทองไทยศิลป์ ๓ โดย	
คุณสุรชาติ-คุณกิตติมา บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๐. คุณพ่อประเสริฐ-คุณแม่อาลัย บุญบรรเจิดสุข	๓,๐๐๐ บาท
๒๑. คุณจිරะชัย-คุณทัศนีย์ ไกรกังวาล และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๒. คุณกิตติ-คุณวันทนี รัตนศรีวิจิตร และครอบครัว	๙,๐๐๐ บาท
๒๓. คุณตาซึ้งเอียง แซ่จ๋อ-คุณยายไซหว แซ่ลิ้ม	๓,๐๐๐ บาท
๒๔. คุณเอี้ยงฮวง บุญบรรเจิดสุข	๙,๐๐๐ บาท
๒๕. คุณทวี-คุณนัยนา ลีลาเวชบุตร	๓,๕๐๐ บาท
๒๖. คุณศุภกฤต ลีลาเวชบุตร และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๒๗. คุณปริญญา-คุณลาณี ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๘. คุณภิญญาดา ลีลาเวชบุตร	๓,๐๐๐ บาท
๒๙. ครอบครัวอมรสิทธิ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓๐. คุณชัชชัย จันทร์ศุภฤกษ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๑. บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด	๓,๐๐๐ บาท
๓๒. ครอบครัวหงส์เงิน	๕,๐๐๐ บาท
๓๓. คุณณัฐพล-คุณศุภวาณี ศรีสุธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณนริศ เรเชียงแสน-คุณแม่บุญมี คำเอี่ยม	๖,๐๐๐ บาท
๓๕. คุณสุวัชรี้ เล็กศรีสกุล และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๓๖. คุณพิเชษฐี คงศุภมานนท์ และครอบครัว	๓,๐๐๐ บาท
๓๗. ลูกหลานทำโนนาม คุณชัยรัตน์-คุณมาลา ศรีสุธัญลักษณ์	๓,๐๐๐ บาท
๓๘. คุณพ่อคงเซียบ แซ่เล็ก-คุณแม่เซียบะเน้ย แซ่อึ้ง	๓,๐๐๐ บาท

ณ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๔

